

Starejšježeleznodobne gomile na Gorenjskem. Žgani grobovi pri Vili Prah in na Koroški cesti v Kranju

Early Iron Age tumuli in the Gorenjska region. Cremation burials at Vila Prah and Koroška cesta in Kranj

Brina ŠKVOR JERNEJČIČ
dodatek / appendix: Borut TOŠKAN

Izvleček

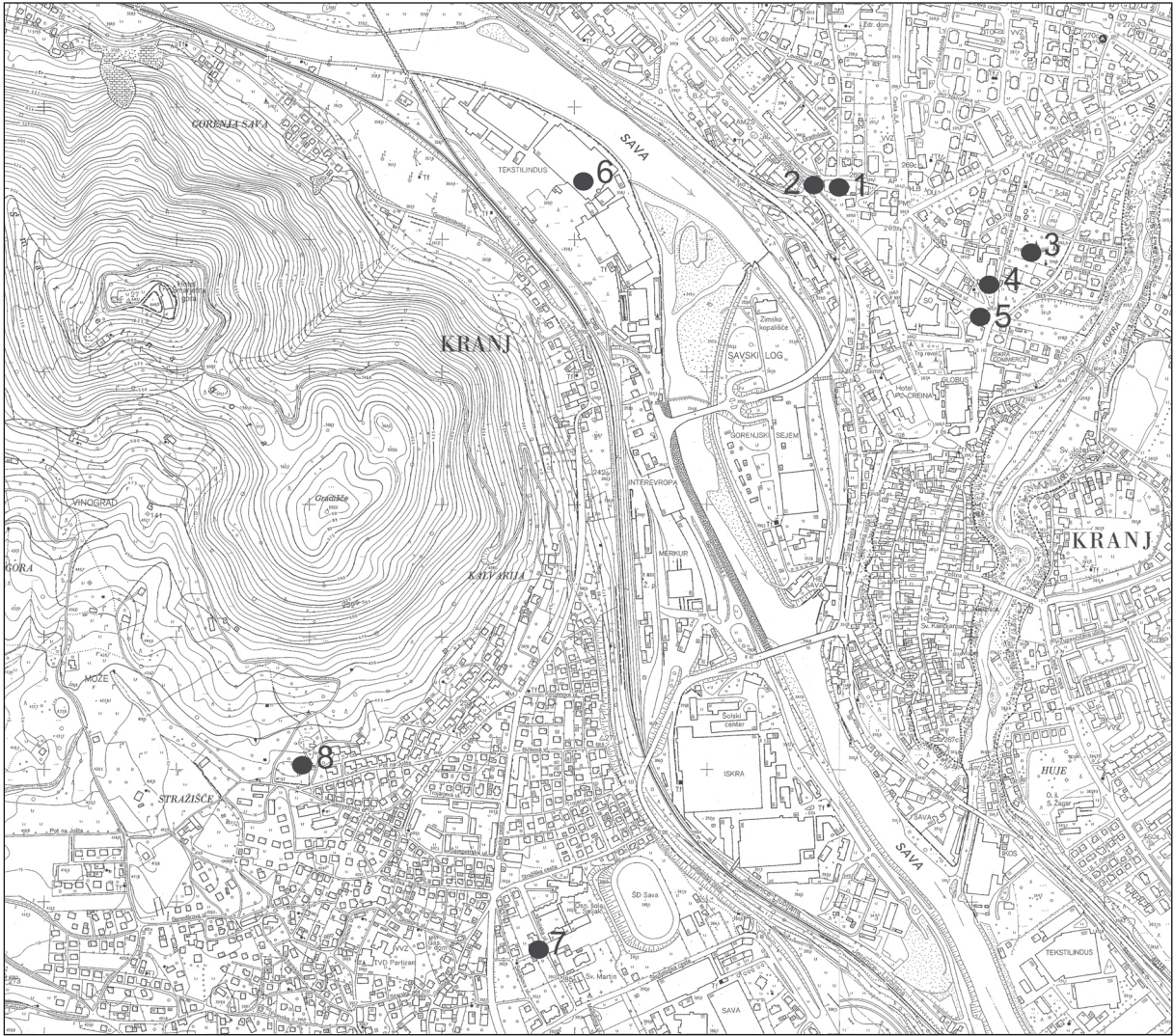
V članku so predstavljena izkopavanja kamnitih gomil z žganimi pokopi na območju Vile Prah in s Koroške ceste v Kranju, ki sta jih v letu 1939 opravila R. Ložar in V. Herfort. Na podlagi revizije arhivskega gradiva je bilo mogoče deloma rekonstruirati lego posameznih najdb in skupkov najdb, ki pripadajo domnevno več žarnim pokopom znotraj kamnite grobne kamre z območja Vile Prah. Z izkopavanj na Koroški cesti v Kranju so se ohranile grobne celote žarnih grobov. Predstavljene so tudi ostale železnodobne grobne najdbe iz Kranja in Stražišča pri Kranju ter Stanežič pri Ljubljani, ki jih hranijo v Narodnem muzeju Slovenije. Nove ugotovitve ter primerjalna analiza ostalih gorenjskih grobišč kažejo, da se je gomilni pokop na Gorenjskem pojavil že v zgodnji železni dobi, ob tem se je ohranil tudi plan žgani pokop. Večina grobišč, ki so se pojavila v zgodnji železni dobi, so bila konec stopnje Ljubljana IIIa/Podzemelj 2 opuščena. V gradivu s Koroške ceste v Kranju se zrcali vpliv svetolucijske skupine, kar dodatno potrjuje domnevo S. Gabrovca o širjenju interesnega območja svetolucijske skupine na območje Gorenjske.

Ključne besede: Slovenija, Gorenjska, Kranj, Vila Prah, Koroška cesta, starejša železna doba, gomile, kamnite grobne kamre, žgani pokopi, pogrebni običaji

Abstract

This article presents the stone tumuli with cremation burials at the sites of Vila Prah and Koroška cesta in Kranj, Slovenia, which were excavated in 1939 by R. Ložar and V. Herfort respectively. A revision of the archive documents enabled the reconstruction of the positions of individual finds and grave good assemblages from the area of Vila Prah, which most probably belonged to several cremation burials within a stone burial chamber. Excavations at the site Koroška cesta also unearthed cremation burials with preserved individual grave good assemblages. In addition to this, the article presents further Iron Age grave finds from Kranj, Stražišče, and Stanežiče near Ljubljana that are kept in the National Museum of Slovenia. New findings regarding the tumuli and the mode of burial in Kranj as well as the comparative analysis of other cemeteries in Gorenjska indicate that in the region tumulus burial appeared as early as the Early Iron Age and was practiced simultaneously with the flat cremation burial, which had been in use already in the previous period. The cemeteries in the Gorenjska region that emerged with the beginning of the Iron Age were mostly abandoned at the end of the Ljubljana IIIa/Podzemelj 2 phase. Later material culture, such as the grave goods from Koroška cesta in Kranj, reflects the influence of the S. Lucia group, what further confirms the insights of Gabrovec, according to which the sphere of interest of the S. Lucia group spread into the territory of Gorenjska.

Keywords: Slovenia, Gorenjska, Kranj, Vila Prah, Koroška cesta, Early Iron Age, tumuli, stone burial chambers, cremation burials, funerary customs

Sl. 1: Karta najdišč Kranja in Stražišča, ki jih obravnava članek.

Fig. 1: Map of the sites in Kranj and Stražišče discussed in the article.

Kranj: 1 – Vila Prah (Stošičeva ul. 3); 2 – Koroška cesta; 3 – Mestno pokopališče pri Sv. Križu (Prešernov gaj); 4 – Mayerjeva klet (Mladinska ul. 2); 5 – Stanovanjska stavba OLO (Stritarjeva ul. 8); 6 – Gorenja Sava. Stražišče: 7 – Stara šola; 8 – Šempetrski park in / and Torkla

V svojem monumentalnem delu, doktorski disertaciji *Prazgodovina Gorenjske*, je Stane Gabrovec s študijem in natančno analizo gradiva z gorenjskih najdišč postavil temelje arheologiji halštatskega obdobja na Slovenskem (Gabrovec 1961). Z mislijo, da bo celotno prazgodovinsko gradivo z Gorenjske podrobno predstavljeno in objavljeno v zvezku zbirke *Katalogi in monografije*, je Gabrovec najdbe z območja Vile Prah v Kranju objavil, kot je sam zapisal, brez podrobne dokumentacije in kataloških opisov predmetov (Gabrovec 1960b, 14–18, op. 2, t. 1–3). V tem članku sta bila objavljena grob 1 in 2 z območja Vile Prah, domnevno zelo bogat

ženski in skromen moški grob, ki ju je leta 1939 izkopal Rajko Ložar in med seboj delno nista bila več ločljiva. Prav ta dva grobova je v svojih kasnejših študijah Gabrovec označil kot tipična predstavnika stopnje Podzemelj 2 (Gabrovec 1964–1965, 32; id. 1966a, 24, sl. 2–3; id. 1973, 348). Ker Gabrovčeva monografija o prazgodovinskem gradivu z Gorenjske ni izšla, so ostale nekatere železnodobne najdbe iz Kranja, ki jih hranijo v Narodnem muzeju Slovenije (v nadaljevanju NMS), do danes neobjavljene, z izjemo latenskih predmetov (Gabrovec 1960b, 14–18 op. 2, t. 1–3; id. 1961, t. 23–29; id. 1966b, t. 6: 12–16). Prav zato v

tem članku ponovno objavljamo najdbe z območja Vile Prah v novih risbah, skupaj s kataloškim opisom in podatki iz Ložarjeve terenske dokumentacije, ter še neobjavljene najdbe iz Kranja, Stražišča pri Kranju in Stanežič, ki jih hranijo v NMS.

Bronasto- in železnodobna grobišča na Gorenjskem so, z izjemo nekropole na Bledu ter gomil z Vrtnjaka pri Tupaličah in Godeško-Reteških dobrav pri Škofji Loki (Gabrovec 1960a; Vojaković 2008; Ramšak 2009), še vedno slabo poznana. Novosti v zvezi z načinom pokopa in pogrebnimi običaji sta prinesli revizija in študija grobišča z Dvorišča SAZU v Ljubljani (Stare 1954a; Puš 1971; id. 1982; Škvor Jernejčič 2014a). Izjemnega pomena so tudi raziskave starejšezelznodobnih gomil na Kongresnem trgu v Ljubljani, ki še čakajo na objavo (poročilo: Masaryk et al. 2011). V tem smislu so dopolnitve in novosti, ki jih prinašata arhivsko gradivo in analiza najdb iz Kranja in bližnje okolice, ki jih hranijo v NMS, skromen, a pomemben prispevek k razumevanju prostora Gorenjske in njenih prebivalcev v času starejše železne dobe.

KRANJ – IZKOPAVANJA LETA 1939 IN RAZLAGA VIROV

Kranj, Vila Prah Izkopavanja Rajka Ložarja (sl. 1: 1)

Arhivsko gradivo

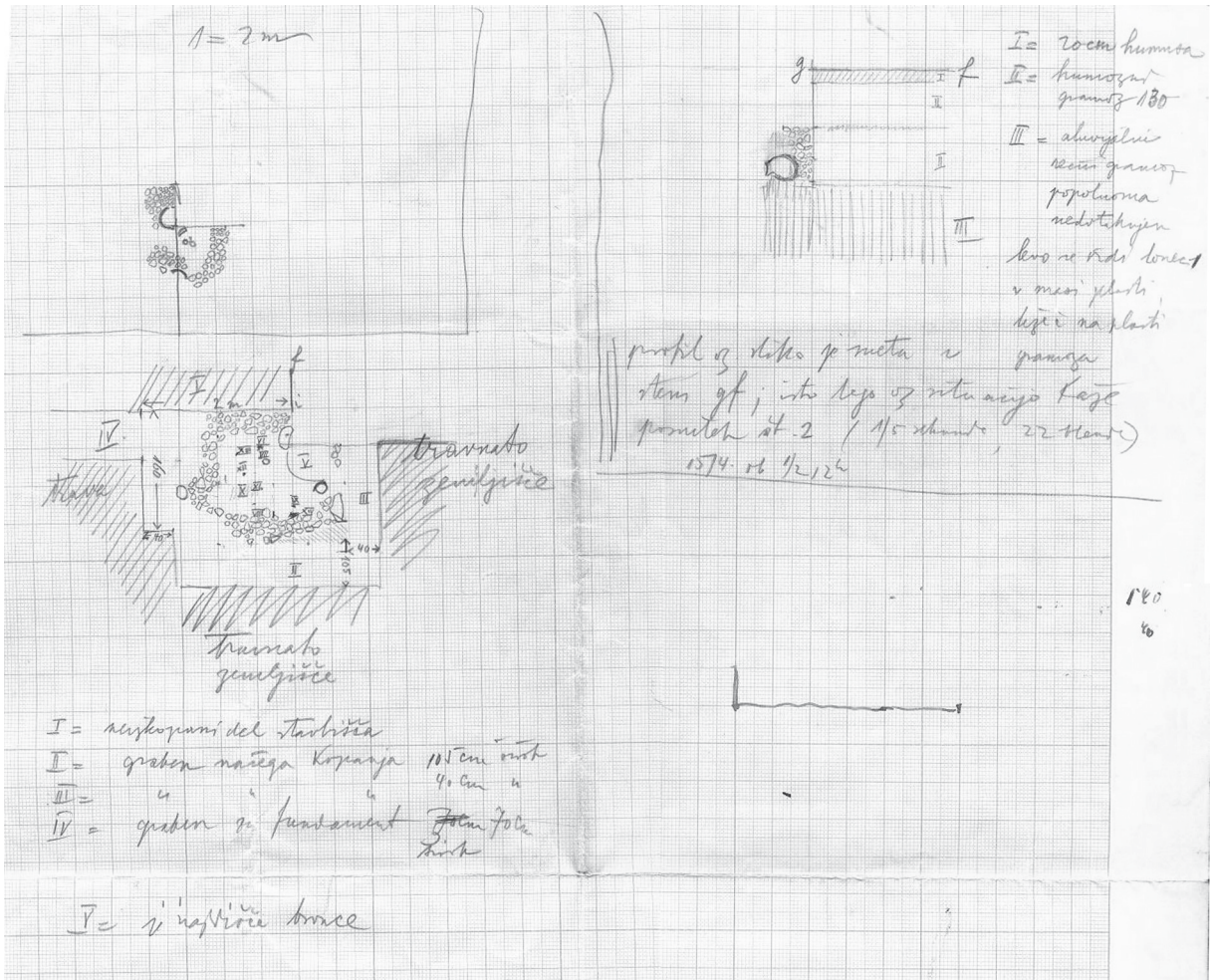
Aprila leta 1939 je na območju Vile Prah (današnja Stošičeva ulica 3) Ložar izkopal kamnito gomilo z domnevno več žarnimi pokopi. V NMS hranijo poleg najdb še Ložarjevo dokumentacijo – terensko risbo izkopanega območja in šest črno-belih fotografij (vira 1 in 2; sl. 2–4). Na Ložarjevi terenski risbi (sl. 2) je v tlorisu in deloma v profilu izrisano raziskano območje grobišča. S št. I je označen “neizkopani del stavbišča”, s št. II “graben našega kopanja 105 cm širok”, s št. III “graben našega kopanja 40 cm širok”, s št. IV “graben za fundament širok 70 cm”. Na istem tlorisu so s točkami od številke V do XIV znotraj kamnite grobne kamre označene lege posameznih najdb ali skupkov najdb. Točka V označuje “najdišče bronce” – gre za prostor, kjer so delavci med kopanjem temeljev naleteli na bronaste predmete. Poleg teh posameznih točk I–XIV sta na tlorisu vrisani dve žari. Ena od teh je narisana tudi v profilu, narisanim med oznakama g in f (na tlorisu označen z oznakama i in f). Iz opisa plasti, vidnih v profilu, izvemo, da

predstavlja I “20 cm humusa”, II “humozni gramoz 130 (cm)”, III “aluvijalni rečni gramoz popolnoma nedotaknjen”. Pod tem je zapisano: “levo se vidi lonc 1 v masi plasti, ležeč na plasti gramoz”. Pod samim profilom je še zapisano, da ta kaže isto situacijo kot posnetek št. 2 (sl. 3) “profil oz. slika je vzeta/sneta? v steni gf; isto lego oz. situacijo kaže posnetek št. 2 (1/5 sekunde, 22 blende)”, poleg je podan še datum in čas zapisa, in sicer “15. 4. 1939 ob ½ 12^h” (sl. 2). Na preostalih fotografijah je vidna že delno izkopana kamnita grobna kamra in med prodniki vrat žare. Ta je še enkrat od bližje posebej fotografiran. Poleg terenske risbe in fotografij hranijo v NMS tudi papirnate vrečke (v katerih so bile hranjene najdbe pred inventarizacijo) z oznakami V–XIV, ki ustrezajo točkam na Ložarjevem tlorisu gomile.

Dokumentacijsko gradivo

Najdbe z območja Vile Prah je inventariziral Stane Gabrovec.¹ Na kartotečnem listku (vir 3) predmeta z inv. št. P 10334 je navedeno “Kranj, Vila Prah / Izkopavanje Ložar april 1939 / Pri gradnji Prahove vile je bilo odkrito po vsem videzu več grobov. Ložar v svojem načrtu navaja le točke, kjer je bil kak predmet najden. Ti podatki so se pa v veliki meri izgubili, ali zamešali, kjer so še ohranjeni jih navajam.” Gabrovec je pri inventarizaciji gradiva prepisal točke od V do XIV, ki ustrezajo točkam na Ložarjevem tlorisu, na posamezne kartotečne listke predmetov. Zato je bilo na podlagi revizije arhivskega gradiva Ložarjevih izkopavanj (vira 1 in 2; sl. 2–4) in kartotečnih listkov predmetov v NMS (vir 3) mogoče deloma rekonstruirati lego posameznih najdb in skupkov najdb, ki pripadajo domnevno več žarnim pokopom v kamniti gomili iz Vile Prah. Dvomljiva ostaja lega točke IV, ki je navedena na kartotečnem listku skodelice (t. 2: 22), saj je na Ložarjevem tlorisu s številko IV označen le “graben za fundament” (sl. 2). Poleg točke je na kartotečnem listku zapisan tudi datum 14. 4., kar kaže, da je bila skodelica najdena, preden je Rajko Ložar sploh začel izkopavanja v Kranju 15. aprila 1939 (glej v nadaljevanju). Na kartotečnem listku predmeta z inv. št. P 10343 je navedeno “Prah II” (vir 3). Te oznake ni na Ložarjevem tlorisu. Predpostavljamo, da gre za pokop z žaro in bronastimi pridatki (t. 6: 1,2), 10 m v smeri jugovzhoda od prve izkopane kamnite gomile, o katerem so pisali v Jutru in Gorenjcu (vira 7 in 8; glej v nadalje-

¹ Inventarna knjiga NMS.

Sl. 2: Terenska risba kamnite gomile na območju Vile Prah v Kranju, ki jo je v aprilu 1939 izkopal Rajko Ložar.

Fig. 2: Field drawing of the stone tumulus at Vila Prah in Kranj, excavated in April 1939 by Rajko Ložar.

(Arhiv št. / Archive No. 368; hrani / kept in Arheološki oddelek, NMS)

vanju). Na kartotečnem listku predmeta z inv. št. P 10344 (t. 6: 3) je naveden prepis "Najden v garaži vile Prah. Grob je bil obdan s kamni. Prst je čisto črna. 5./9.1939", kar kaže na to, da je Ložar še v septembru izkopal v Kranju oz. da je v tem času prejel dodatne predmete z najdišča pri Vili Prah, vendar o tem nimamo nobene druge ohranjene dokumentacije.

Časopisno gradivo

O Ložarjevih izkopavanjih v Kranju so takoj po odkritju poročali v časopisih Jutro, Slovenec in Gorenjec (viri 4–8). V nedeljo, 16. aprila 1939, sta bila v Jutru in Slovencu objavljena članka, v katerih so zapisali, da so pri kopanju temeljev za novo vilo Adolfa Praha delavci naleteli na glinene

in bronaste predmete. Gospod Prah je o odkritju takoj obvestil gimnazijskega profesorja dr. Josipa Žontarja, ta pa Rajka Ložarja, takratnega ravnatelja Narodnega muzeja. Iz članka v Gorenjcu z dne 22. aprila izvemo, da so delavci prve predmete odkrili že v četrtek, torej 13. aprila (vir 8). Ložar je v soboto, 15. aprila, zjutraj prispel v Kranj in začel izkopavanja (vira 4 in 5). Istega dne je narisal tloris in delni profil grobišča ter fotografiral teren (vira 1 in 2; za datum in uro glej zgoraj). Do sobote zvečer so odkrili štiri žare s pepelom, bronaste prdatke in več posod. V žari, okrašeni z bronastimi žeblički, so bile najdene zapestnice in fibuli. Poleg so našli okrask iz bronaste pločevine za lase, okroglo ploščico in še eno posodo (vir 4). O štirih žarah – treh kroglastih in eni v obliki vaze – so ponovno poročali v Jutru, dne 18. aprila (vir 6). Grobišče so v soboto pokrili in nadaljevali

Sl. 3: Terenska fotografija kamnite gomile na območju Vile Prah v Kranju, ki jo je v aprilu 1939 izkopaval Rajko Ložar.
 Fig. 3: Field photograph of the stone tumulus at Vila Prah in Kranj, excavated in April 1939 by Rajko Ložar.
 (Neg. št. / No. 197; hrani / kept in Arheološki oddelek, NMS)

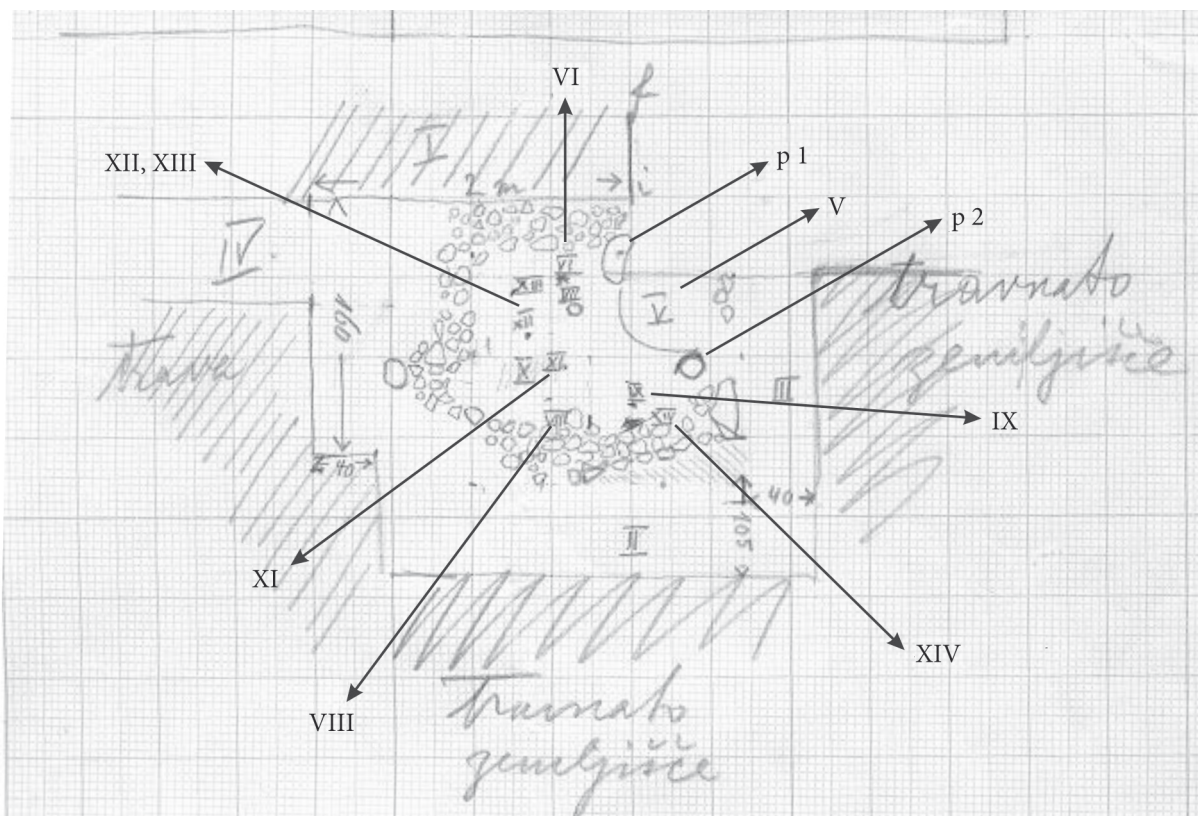
izkopavanja naslednji teden (vir 4). V ponedeljek, 17. aprila, so odkrili še eno žaro, bronast pas iz obdelane pločevine in po prvem poročanju dvoje vretenc (vir 6), kasneje je bilo odkritih skupaj deset vretenc in bronasti gumbki (vir 7). Pri točkah VI, IX in XIV je na kartotečnih listkih predmetov naveden datum 17. 4., kar kaže, da je v ponedeljek, 17. aprila, Ložar izkopal prostor zahodno in južno od točke V (glej vir 1). V ponedeljek zvečer se je zaradi močnega deževja 10 m jugovzhodno od te kamnite gomile vsula zemlja in na dan so prišli še ena žara in bronasti pridatki (vira 7 in 8).

V treh dneh, 15., 17. in 18. aprila, je torej Ložar izkopal kamnito gomilo z več žarami, ostalim grobnim posodjem ter bronastimi in železnimi pridatki, pepelom in živalskimi kostmi (glej Katalog in Dodatek), vse najdbe pa odnesel v Narodni muzej.

Diskusija o virih

Na podlagi Ložarjevega tlorisa izkopane gomile (vir 1; sl. 2), fotografij (vir 2; sl. 3) in podatkov iz časopisnih člankov (viri 4–6, 8) je razvidno, da je na mestu Vile Prah stala gomila, zgrajena iz kamnja in prsti.² Pravokotna kamnita grobna kamra je na zunanji strani merila približno 2 × 2 m, znotraj pa 1,5 × 1,5 m. V člankih poročajo, da je bilo grobišče s severne in južne strani zavarovano s kamnitimi stenami oz. da je imelo dve steni iz kamnitih oblog (vira 4 in 6). V pravokotni kamniti grobni kamri je bila 10 cm debela plast pepela (vir 5). Predmeti in skupki predmetov so bili najdeni znotraj grobne kamre. Iz tega sledi, da so bili na območju Vile Prah v Kranju najdeni žarni pokopi pod kamnito gomilo, torej ne gre za plana žgana grobova, kot sta bila predhodno

² Glej tudi Ložar 1939, 180.

Sl. 4: Tloris kamnite gomile na območju Vile Prah v Kranju, ki jo je v aprilu 1939 izkopal Rajko Ložar, s točkami od V do XIV, ki označujejo lokacijo posameznih predmetov ali skupkov predmetov v gomili (p = posoda).

Fig. 4: Ground plan of the stone tumulus at Vila Prah in Kranj, excavated in April 1939 by Rajko Ložar, with Points V–XIV marking the positions of individual finds or groups of artefacts within the tumulus (p = pot).

(Arhiv št. / Archive No. 368; hrani / kept in Arheološki oddelek, NMS)

objavljena (Gabrovec 1960b, 14–18; id. 1966a, pril. 1). Prav tako se postavlja vprašanje, ali lahko najdbe iz kamnite gomile z območja Vile Prah pripišemo samo dvema grobovoma – grobu 1 in 2. Več argumentov govori v prid tezi, da je bilo znotraj kamnite kamre najdenih več in ne samo dva pokopa:

- že Gabrovec je ob inventarizaciji predmetov z območja Vile Prah na kartotečni listek z inv. št. P 10334 zapisal, da je bilo pri gradnji odkritih po vsem videzu več grobov (vir 3);

- v člankih poročajo o štirih žarah in dodatno priloženih glinenih posodah (vira 4 in 6), torej razlikujejo med posodjem z žganino in tistim brez nje. Iz tega sledi, da izraz žara ni bil splošno uporabljen za glineno posodje;

- prav tako poročajo, da so bili v žarah najdeni pepel in grobni pridatki (vira 4 in 5), zato se zdi verjetnejše, da so z izrazom žara mišljeni posamezni žarni pokopi.

Skupek najdb pri točki V – domnevni pokop 1:

Delavci so pri kopanju temeljev za Prahovo vilo naleteli na žaro, posodje in grobne pridatke v severovzhodnem delu grobne kamre, ki je na tlorisu gomile označena s točko V (sl. 2; 4). To potrjuje tudi Ložarjev opis na tlorisu, kjer je pri legendi točke V navedeno “najdišče bronce”. K skupku najdb sodijo posoda z lijakastim vratom, okrašena z bronastimi žeblički, bronasta ločna fibula z obeski, lok vaške vozlaste fibule, bronast diadem, štiri bronaste zapestnice, dve železni zapestnici, lasnica in železni nož (viri 3–6; t. 1: 1–8; 2: 1). O žari v obliki vaze, okrašeni z bronastimi žeblički, dveh fibulah, dveh zapestnicah in diademu (“okrasu za lase”) so poročali v časopisnih člankih (viri 4–6). Na kartotečnih listkih lasnice, bronastih in železnih zapestnic ter železnega noža pa je zapisano, da so bili najdeni pri točki V (vir 3). K pokopu so sodili še več zlomljenih obročkov, manjša “zelo lepa” skodelica (verjetno t. 3: 9 ali 10; viri poročajo o lepo izdelani in okrašeni posodici, vendar ne

omenjajo vrste okrasa, zatorej ni jasno, ali gre za skodelico s kositrnim okrasom ali za skodelico z bronastimi žeblički), bronasta okrogla okrasna ploščica (viri slednjo interpretirajo kot uhan; glede na primerjave – glej spodaj – bi lahko šlo za dodaten kos diadema?) in drugi predmeti (vir 5), ki nam jih ni uspelo z gotovostjo identificirati. V drugem članku poročajo, da je zraven žare, okrašene z bronastimi žeblički, stala posodica, “ki je okrogle oblike s pokrovom in sliči današnjim posodicam, ki jih rabijo v cerkvi za kadilo” (vir 6).

Skupek najdb pri točki VI – domnevni pokop 2:

V neposredni bližini točke V je ležala točka VI (sl. 2; 4). Kot smo že navedli, je na kartotečnih predmetih s to številko naveden datum 17. 4. V Jutru poročajo, da so 17. aprila našli še eno žaro in bronast pas iz obdelane bronaste pločevine ter dvoje vijčkov (vir 6). Iz kasnejšega poročila izvemo, da je bilo z žaro in bronastim pasom najdenih kasneje več, skupaj kar deset glinenih vijčkov³ in večje število bronastih gumbov (vir 7). Navedbe točke VI na kartotečnih listkih (vir 3) se dobro skladajo z opisi iz časopisnih člankov. Edino odstopanje je v številu vijčkov, saj je na kartotečnih listkih vpisano mesto točke VI le pri osmih vretencih (t. 2: 7–14), medtem ko jih v člankih omenjajo deset. Morda sodi v ta skupek najdb tudi vijček, najden pri točki XII ali XIII (t. 2: 20), saj je od skupka najdb pri točki VI oddaljen le nekaj deset centimetrov.

Skupek najdb pri točki XI – domnevni pokop 3:

Južno od najdb pod točkami VI in XII ali XIII je ležala točka XI (sl. 2; 4). Mesto točke XI je zapisano na kartotečnih listkih posode s kroglastim trupom in lijakastim vratom, bronaste očalaste fibule, koščene tkalskega pripomočka, astragala (skočnica), zagozde in dveh osrednjih nartnic (vir 3; glej Dodatek; tab. 5–7; t. 2: 15–18). K skupku teh najdb sodi morda še ena bronasta očalasta fibula, pri kateri pa je zapis dvoumen (vir 3; t. 2: 19).⁴

Najdba pri točki VIII:

V neposredni bližini točke XI je tik ob kamniti kamri ležala točka VIII (sl. 2; 4), kjer je bil najden kantaros (t. 2: 21). V NMS hranijo pod isto inv. št., kot jo ima kantaros, še nekaj sežganih kosti.

Najdbe pri točkah IX in XIV:

Na jugovzhodnem delu grobne kamre sta ležali točki IX in XIV (sl. 2; 4). Tu so bili najdeni skodelica, okrašena s kositrnimi lističi, dva desna astragala goveda (ožgana v ognju) in štirje vijčki (glej Dodatek; tab. 5–7; t. 3: 1–7).

Vse ostale najdbe nimajo podatkov o natančnejši legi znotraj grobne kamre. Prav tako so se izgubili podatki o tem, kateri predmeti so bili najdeni pri točkah VII in X. Nazadnje omenimo še skodelico (t. 2: 22), najdeno pri točki IV (vir 3). Glede na zapis datuma 14. 4. na kartotečnem listu se zdi zelo verjetno, da so jo našli delavci med kopanjem temeljev, saj je, kot smo že zapisali, Ložar začel izkopavati šele 15. aprila 1939 (glej zgoraj). Točka IV namreč na Ložarjevem načrtu označuje izkopani jarek za temelj zgradbe (glej zgoraj). Ob tem ostaja nejasno, ali gre v tem primeru za najdbo, odkrito izven ali znotraj narisane grobne kamre.

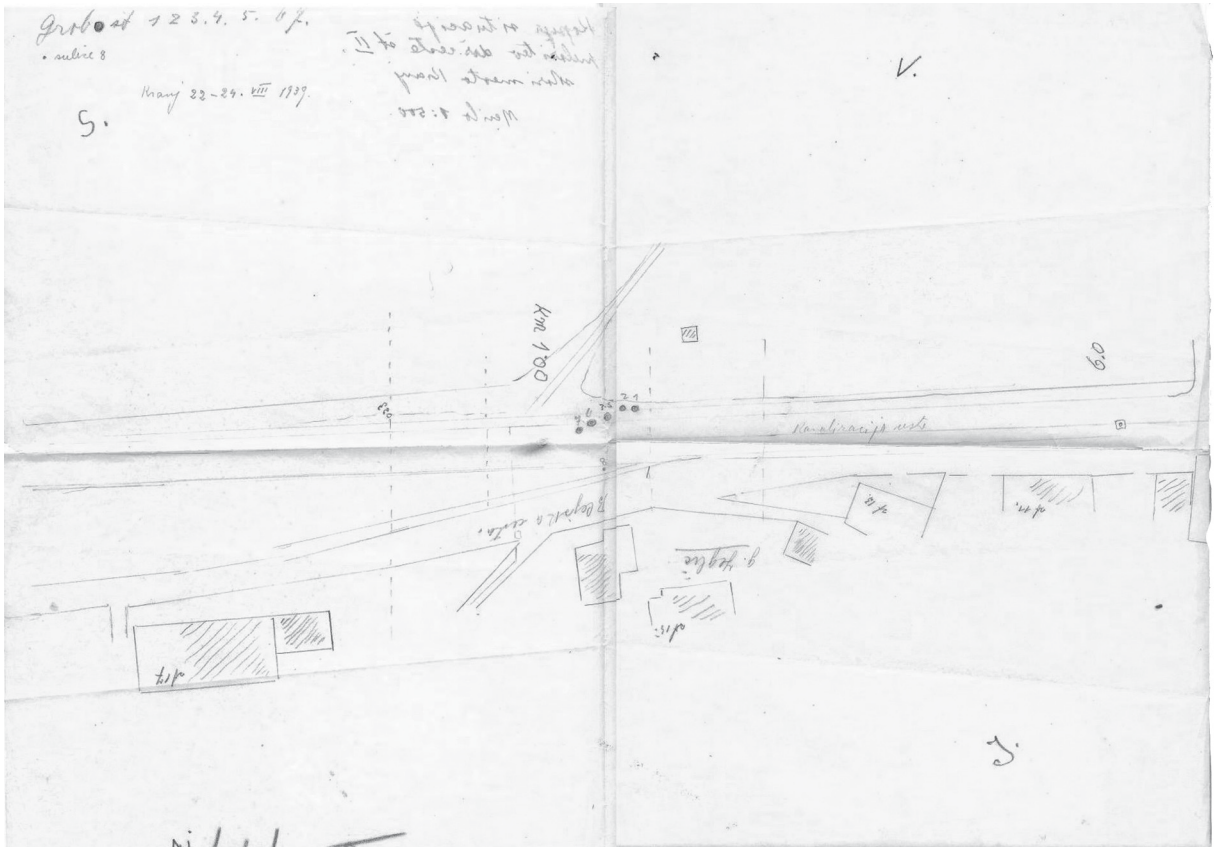
Kranj, Koroška cesta Izkopavanja Viktorja Herforta (sl. 1: 2)

V neposredni bližini Vile Prah na Koroški cesti (sl. 1: 2; 5) je bilo med 22. in 24. avgustom 1939 izkopanih še nekaj žarnih grobov (vira 1 in 9). V NMS se je ohranila terenska dokumentacija – tloris najdišča z lego posameznih grobov pod številko 1, 2, 3–5, 6, 7 oz. skupkov najdb, označenih s točko 8 (vir 1; sl. 5; glej tudi Knific 1971, risba 1). Najdbe je inventariziral Stane Gabrovec in jih obravnaval v svoji disertaciji (Gabrovec 1961, t. 29–32). Latenske najdbe s Koroške ceste v Kranju je kasneje objavil v članku *Latensko obdobje na Gorenjskem* (Gabrovec 1966b, t. 6: 12–16), medtem ko so starejšezelznodobne najdbe tukaj prvič objavljene. V Jutru pišejo, da so med izkopavanji novega cestišča pred Prešernovo kavarno⁵ našli novo grobišče. G. Jeglič je takoj obvestil prof. Žontarja, ta pa muzejsko društvo v Ljubljani. Muzejsko društvo je napotilo v Kranj g. Herforta. Medtem je vodil izkopavanje Žontar, odkril je veliko “kamnito grobišče” s tremi žarami. Tako kot v primeru Vile Prah so bili tudi tu izkopani žarni grobovi pod kamnito gomilo, saj v časopisnem članku poročajo, da je bilo grobišče samo enako zgrajeno iz kamenja v

³ Morda gre za napako in so dejansko osmim odkritim vijčkom pomotoma prištetli še dva, o katerih so poročali že prej (vir 6).

⁴ Na kartotečnem listku predmeta z inv. št. P 10374 (t. 2: 19) je zapisano T. 11 (9?), torej točka XI ali IX.

⁵ Grobišče je pod imenom Prešernova kavarna poimenovano tudi v Arheoloških najdiščih Slovenije (Valič 1975a, 171).

Sl. 5: Lokacija grobov s Koroške ceste v Kranju, ki jih je avgusta 1939 izkopaval Viktor Herfort.
 Fig. 5: The positions of graves at Koroška cesta in Kranj, excavated in August 1939 by Viktor Herfort.
 (Arhiv št. / Archive No. 368; hrani / kept in Arheološki oddelek, NMS)

obliki gomile (vir 9). V istem članku izvemo, da so 5 metrov stran od grobišča našli že dve žari, ki pa sta bili osamljeni. Domnevamo, da gre za grobova, ki sta na Herfortovem načrtu označena s št. 6 in 7 in ležita nekoliko vstran (sl. 5). Prav tako sta mlajša od grobov 1, 2 in 3 in sodita v mlajšehalštatsko obdobje. Na kartotečnih listkih predmetov je številka 6 zabeležena pri posodi (t. 10: 3), oznaka 6-7 pa pri bronastih predmetih (t. 11: 1-7). Na kartotečnem listku bronaste igle (t. 10: 1) je zapisano grob 3-4. Glede na posodo, najdeno pri grobu 4 (t. 10: 2), se zdi, da so bili grobovi od 3 do 5 poškodovani s kasnejšimi posegi. Skupek najdb pod točko 8 ne predstavlja groba, saj je že na Herfortovem načrtu posebej označen kot "8 - sulice" in ločen od navedbe posameznih grobov (vir 1; sl. 5).

OSTALE ŽELEZNODOBNE NAJDBE V NMS IZ KRANJA IN OKOLICE

V zbirki NMS hranijo še nekaj najdb, odkritih na drugih najdiščih v Kranju in v Stražišču (sl. 1). Nekatere med njimi so bile že objavljene (glej pri posameznih najdbah), vendar brez kataloških opisov, zato jih tu ponovno objavljamo. Zgodovino raziskav, arheološko podobo Kranja in podatke o posameznih najdiščih je podala že Bojana Rozman (glej Rozman 2004, 56-59; sl. 1: 1-3,8-9), zato jih na tem mestu le povzemamo in ne citiramo primarnih oz. predhodnih objav.

Kranj

- Mestno pokopališče pri Sv. Križu (Prešernov gaj; sl. 1: 3):

Ob južnem pokopališkem zidu so med 21. julijem in 6. avgustom 1908 našli žgane grobove.

Najdbe kažejo, da gre za grobove iz časa stopenj Podzemelj in Stična-Novo mesto (*t. 11: 8–11*).

– *Mayerjeva klet (Mladinska ul. 2; sl. 1: 4):*

Aprila 1893 so ob kopanju temeljev našli grobove iz starejšega halštatskega obdobja. V NMS sta se ohranili bronasta večglava igla s trombastim zaključkom in bronasta dvozankasta vozlasta fibula (*t. 11: 12–13; Gabrovec 1960b, t. 4: 8,10*). Leta 1963 je bila pred stavbo Mladinska ul. 2 (nekdanje Vino-Pivo Kranj) na globini 0,60 m najdena železna uhata sekira iz mlajšega halštatskega obdobja, ki jo hranijo v Gorenjskem muzeju v Kranju (Valič 1962–1964, 172, t. 3: 21).

– *Stanovanjska stavba OLO (Stritarjeva ul. 8; sl. 1: 5):*

Med drugo svetovno vojno so pri gradnji kasnejše stavbe OLO odkrili grobove, grobne celote niso ohranjene (*t. 13: 1–2; 14: 1–5; Gabrovec 1960b, t. 4: 1–7*).

– *Gorenja Sava (sl. 1: 6):*

Na Gorenji Savi so ob gradnji tovarne Tekstilindus leta 1929 odkrili železno sulico (*t. 15: 1; Gabrovec 1966b, t. 6: 3*).

– *Kranj* – najdbe brez natančnejših podatkov o najdišču:

V NMS hranijo pod najdiščem Kranj še dva predmeta brez natančnejših podatkov o najdišču. Na kartotečnem listku predmeta z inv. št. P 10332 (*t. 15: 2*) je zapisano: “*Iz stare, neinventarizirane zapuščine, verjetno pred 1918*”, na kartotečnem listku predmeta z inv. št. P 10153 (*t. 15: 3*) pa: “*Izkopano med okupacijo in preneseno v Deželni muzej v Celovcu. Ob priliki obiska slovenskih arheologov na Koroškem l. 1954 izročeno NMS*” (vir 3).

Stražišče (sl. 1: 7–8; 11: 11)

V NMS hranijo tudi nekaj najdb iz Stražišča pri Kranju, ki so prišle v muzej že konec 19. stoletja in prav tako še niso bile objavljene (*t. 16: 1–5*).

– *Stara šola (sl. 1: 7), Šempetrski park in Torkla (sl. 1: 8):*

Pri kopanju temeljev šole v Stražišču je bilo l. 1898 odkritih 13 žganih grobov (*sl. 1: 7; t. 16: 1–5; Rozman 2004, 60, sl. 1: C*). V gomili v Šempetrskem parku v Stražišču je bila najdena fibula (*sl. 1: 8; t. 16: 5; Rozman 2004, 60*). Na podlagi novejših zaščitnih izkopavanj vemo, da je bil poleg samega gradišča na Šmarjetni gori poseljen tudi prostor jugovzhodno od vzpetine (Sagadin 1987, 244–245; id. 1988, 230–231). Zahodno od naselbine se je na Torkli in v Šempetrskem parku razprostiralo žarno

gomilno grobišče, južno pri Stari šoli pa žarno plano grobišče. Najdbe, ki jih hranijo v NMS, izvirajo tako iz grobišča pri Stari šoli kot tudi iz Šempetrskega parka (*t. 16: 1–5*). Te so sicer maloštevilne, a vendar nakazujejo, da je bilo plano grobišče pri Stari šoli v uporabi le v zgodnji železni dobi, gomilno grobišče na Torkli pa morda šele v mladohalštatskem obdobju (Mravlje, Križnar 2002). Žara z bikoničnim trupom, najdena med izkopavanji v Šempetrskem parku v neposredni bližini gomil na Torkli (Sagadin 1983, sl. 29), pa le daje slutiti, da so v Stražišču sočasno pokopavali plano pri Stari šoli in gomilno v Šempetrskem parku.

Stanežiče (sl. 11: 25)

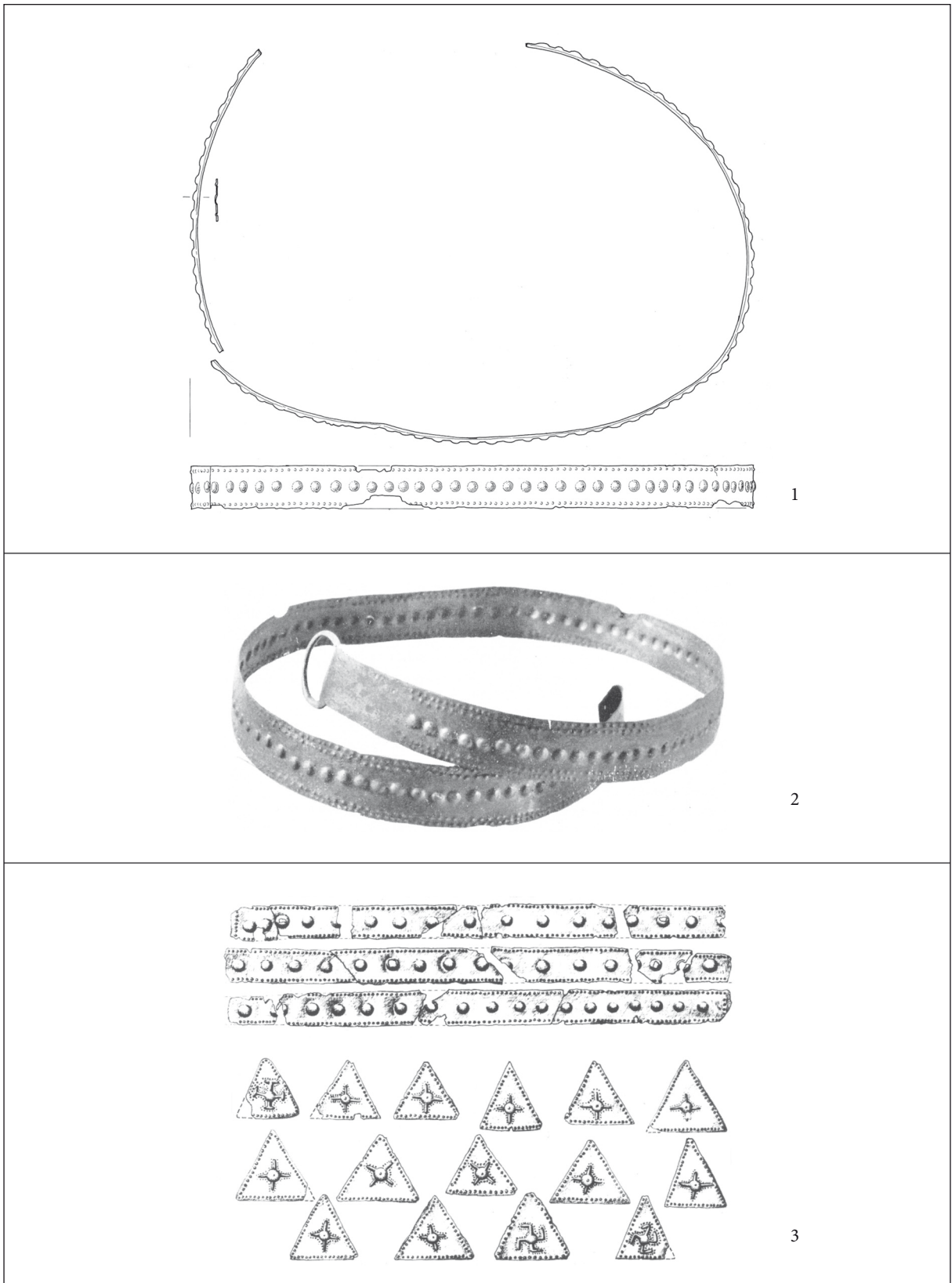
Na kartotečnih listkih dveh predmetov v NMS (inv. št. P 8867 in P 8868: bronasta dvozankasta ločna fibula in fragmentirana igla s stožčasto glavico; *t. 16: 6,7*) je zapisano (vir 3): “*Našel dr. Hawlina in daroval muzeju 11.12.1954*”. Gabrovčev pripis: “*Najdeno v gramozu, s katerim je bila nasuta cesta. Najdba izvira iz kamnoloma pri Stanežičah*.” (glej tudi Šašel 1975a, 199).

ANALIZA IZBRANIH GROBNIH NAJDB

Najdbe iz Vile Prah v Kranju

Diadem

Bronast diadem iz Kranja (*sl. 6: 1; t. 1: 2*) zavzema v sklopu nakitnih predmetov prav posebno mesto, saj so bronasti diademi izredno redki na celotnem jugovzhodnoalpskem prostoru. Dobro primerjavo najdemo v bronastem diademu iz Stične, med zbirko najdb, ki so prišle v NMS pred 2. svetovno vojno (Gabrovec et al. 2006, t. 163: 38). Stiški diadem je brez podatka o grobni celoti. Brez podatka o grobni celoti je tudi fragment diadema s Šmihela (Guštin 1979, t. 68: 16). Po velikosti, predvsem pa po okrasu je kranjskemu diademu enak bronast diadem z najdišča Százhalombatta na Madžarskem, na katerega sta opozorila že Mitja Guštin in Andrej Preložnik (Guštin, Preložnik 2005, 122). Najden je bil v jugovzhodnem delu grobne kamre gomile 114 skupaj z bronastimi pločevinastimi ploščicami trikotne oblike, za katere lahko sklepamo, da so skupaj z diademom sestavljale bogat naglavni okras (*sl. 6: 3; Holport 1985, sl. 11; ead. 1986,*

Sl. 6: Bronzasti diademi: 1 – gomila z območja Vile Prah v Kranju (glej t. 1: 2); 2 – depo Záluží na Češkem (Neústupný 1965, t. 10: 4); 3 – gomila v Százhalombatti na Madžarskem (Holport 1986, t. 5). M. = 1:2.

Fig. 6: Bronze diadems: 1 – tumulus at Vila Prah in Kranj (see Pl. 1: 2); 2 – hoard from Záluží, the Czech Republic (Neústupný 1965, Pl. 10: 4); 3 – tumulus in Százhalombatta, Hungary (Holport 1986, Pl. 5). Scale = 1:2.

t. 2, 5). Kamra gomile 114 je vsebovala žgan pokop odraslega moškega z bogatim servisom posodja, črepinjami lončenih posod, koščenimi predmeti in konjskimi brzdami iz merjaščevih čekanov in železnimi žvalami (Holport 1985, sl. 8: 2–3; 12; 13: 5; 14: 6–8; 15; 16; 17: 1–5; 23; ead. 1986, 94–95, t. 6). Holportova je datirala pokop v gomili 114 iz Százhalombatte v stopnjo Ha C2-D1, kljub temu, da so železne konjske žvale iz iste gomile značilne za začetek stopnje Ha C (Holport 1986, 97). Glede na dobro primerjavo konjskih brzd iz merjaščevih čekanov, ki so bile najdene v grobu 278 na grobišču Este – Villa Benvenuti in so datirane v 7. st. pr. Kr. (Teržan 1995, 93, sl. 25; Calzavara Capuis, Chieco Bianchi 2006, t. 191: h), se zdi bolj verjetno, da sodi tudi pokop v gomili 114 iz Százhalombatte v ta čas. Bronast diadem je bil najden tudi v depoju Záluží na Češkem in je po širini povsem enak diademu iz Kranja (sl. 6: 2; Neústupný 1965, 100; t. 10: 4; Kytlicová 2007, 316, t. 107: 20). Depo je datiran v stopnjo Ha B1, torej je ta diadem starejši od kranjskega in madžarskega primerka.

Bronasta diadema iz Stične in Kranja bi lahko bila predhodnika slavnega zlatega stiškega diadema iz groba 27 v gomili 48 (Gabrovec et al. 2006, t. 17: 1,9–16). Slednji je bil najden skupaj s trikotnimi lamelami, torej v enaki kombinaciji kot diadem iz gomile v Százhalombatti. Te so sestavljale bogat naglavni okras oz. avbo (Hellmuth 2008, sl. 5; Teržan, Hellmuth 2008). Trikotne lamele v kranjskem grobu sicer niso bile najdene, zato predpostavljamo, da je bil naglavni okras oz. avba okrašena drugače. Je bila pa z motivom trikotnika, sestavljenega iz treh bronastih žebličkov, okrašena glinena žara, v kateri je bil najden diadem (t. 2: 1). Z motivom trikotnika, ki je bil sestavljen iz dvanajstih bronastih žebličkov, je bil okrašen tudi ročaj skodelice (t. 3: 10). Dobro primerjavo kranjskemu diademu najdemo tudi v grobu 222B iz Bischofshofna (Lippert, Stadler 2009, 41–42, sl. 11: 222B/1; t. 57: Grab 222B/1), kjer je sicer opredeljen kot bronast pas tipa Rifnik (Reichenegg) po Kilian-Dirlmeierjevi, kar pa se ne zdi povsem prepričljivo, saj so ti pasovi širši (Kilian-Dirlmeier 1975, t. 76: 630–632; 77: 629–631,633). Še bolj oddaljene primerjave sta za kranjski diadem našla Guštin in Preložnik, in sicer v sredozemskem ter tudi "trako-kimerijskem" in skitskem prostoru (Guštin, Preložnik 2005, 122–123). Omeniti kaže predvsem sočasne bronaste diademe iz Glasinca (Benac, Čović 1956, t. 3: 3; 11: 8; 29: 4; Benac, Čović 1957, t. 6: 12; 10: 11; 13: 7; 14: 13; 15: 14) in nekoliko širše diademe iz Donje Doline in Gorice pri Posušju (Truhelka 1904, t. 40: 1; Truhelka

1914, sl. 116: b,f), ki pa so drugače okrašeni. V t. i. krematoriju v Gorici se pojavijo skupaj z okrasno ploščo, kakršno najdemo tudi na najdišču Lofkënd v Albaniji,⁶ kjer so bili bronasti diademi najdeni v grobovih mladih deklic ali otrok (Papadopoulos 2010, sl. 3, 4, 7–8, 10; Papadopoulos, Kurti 2014, 363–367). Avtor navaja številne primerjave diademov v dekliških in otroških grobovih iz Grčije, kar po njegovem nakazuje, da te mlade posameznice niso dočakale "rite de passage" – poroke in so jim zato tovrstni nakit pridali v grob (Papadopoulos 2010, tab. 1). Na madžarskem najdišču Százhalombatta je bil diadem najden v kotu grobne kamre, v kateri je bil pokopan moški, torej odstopa od dekliških in otroških grobov z diademi iz Albanije in Grčije. Da je šlo v primeru kranjskega groba z območja Vile Prah verjetno za grob odrasle ženske in ne deklice ali mladenke, sklepamo na podlagi kombinacije nakita – dveh fibul in dveh parov zapestnic. Takšna kombinacija nakita je bila namreč v času starejše železne dobe na Slovenskem najdena v grobovih odraslih žena (Teržan 1985, 83, 92, 94).⁷

Diadem je skupaj z ostalim okrasjem in blagom sestavljal naglavno pokrivalo oz. avbo, ki je nedvomno izkazovala določen družbeni status ali celo stan posameznice, ki so jo nosile. Ne samo izjemen pridelek – bronast diadem, temveč tudi kombinacija železnih in bronastih zapestnic (skupaj kar šestih), dveh fibul in ostalih nakitnih pridatkov iz kranjskega groba kaže, da gre za izredno bogato nošo, ki ji v starejšezelznodobnih grobovih z Gorenjske, npr. na Bledu, Vrtničnjaku pri Tupaličah ali v Ljubljani, skorajda ne najdemo primerjav (Gabrovec 1960a; Vojaković 2008, 172–174; Škvor Jernejčič 2014a, 193–194, sl. 5, 7). Ob bok kranjskemu grobu bi lahko postavili le izjemno bogat grob gomile 1 na Kongresnem trgu v Ljubljani. V njem so odkrili žaro z vodoravnim rebrom, razčlenjenim s prstnimi odtisi, štiri glinene situle in dve skodelici, vse okrašene z bronastimi žeblički, štiri latvice na nogi, dve glineni stojali, poleg tega pa še vaško vozlasto fibulo, trikotno nogo bronaste ločne fibule, železno zapestnico, bronasto ploščico, bronast obroček, bronast gumb in železen nož (Vojaković 2013, sl. 215; Županek 2014, 15; Božič 2015, 57).⁸

⁶ V domnevnem pokopu 1 z območja Vile Prah v Kranju je bila skupaj z diademom prav tako najdena ploščica (premera 5–7 cm), ki nam je ni uspelo identificirati (glej zgoraj).

⁷ Žgane kosti iz tega groba niso ohranjene, zato antropološka analiza ni mogoča.

⁸ Grobovi s Kongresnega trga v Ljubljani še niso objavljeni oz. se preliminarne objave centralnega groba gomile 1 med seboj razlikujejo (prim. Vojaković 2013, sl. 215; Županek 2014,

*Lončene posode z okrasom bronastih žebličk
oz. kositrnih lističev*

Z bronastimi žeblički so bili okrašeni žara domnevnega pokopa 1 pri Vili Prah, v kateri je bil najden diadem, prav tako skodelica in vijček (*t.* 2: 1; 3: 3,10). Krašenje posod z bronastimi žeblički je značilno predvsem za čas stopnje Podzemelj 2 (Gabrovec 1987, 42; glej tudi Dobiat 1980, 130 ss, sl. 16; Dular 1982, 89–90, sl. 5: 1–3; Teržan 2014, 255–266; Božič 2015, 42, 45). Prvo karto razprostranjenosti posod, okrašenih z bronastimi žeblički, je podal Christian Pescheck (Pescheck 1948, sl. 7). Ta je služila kot osnova Gabrovčevi karti, na kateri pa niso bili kartirani srednjeitalski primerki (Gabrovec 1960b, karta 3; ib. 1961, karta 13). Te je na karto vključil Kossack (Kossack 1954, t. 22). Že Gabrovec je opozoril, da karta razprostranjenosti tovrstnega okrasa, ki se je v času starejše železne dobe pojavil predvsem na najdiščih svetolucijske skupine, ne kaže izvora krašenja posod z žeblički, saj moramo najstarejše primerke datirati že v pozno bronasto dobo (Gabrovec 1960b, 17). Pescheck je kot bronastodobne primerke (Ha B) navedel posode iz Maribora, Ruš in Liebshausna (Pescheck 1948, sl. 7). Sočasni tem sta tudi posodi iz ljubljanskih grobov 35 in 319 (Stare 1954a, t. 29: 2; Puš 1982, t. 27: 5; Škvor Jernejčič 2014a, t. 15: 7; 158: 7). Med najstarejše primerke žebličenja, datirane že v zgodnjo in starejšo fazo KŽG (Bd D/Ha A), sodijo posode z grobišč Beluša in Očkov na Slovaškem (Furmánek 1970, 445–446, t. 3–4; Veličič 1983, 136, t. 11: 10a–b, 18a–c; Müller-Karpe 1957, t. 1: C; Paulík 1962, sl. 16; Furmánek et al. [ur.] 2015, 209, t. 185). Sočasni navedenim primerkom iz severnega Karpatskega bazena sta tudi skodelici z grobišča Casalbo v provinci Modena (Cardarelli 2014, sl. 249: 1; Cardarelli, Zanasi 2014, 44, 98). V čas Ha A sodi grob 70 iz Unterhachinga na Bavarskem (Müller-Karpe 1957, t. 21: E3). Primerke z madžarskega najdišča Budapest-Békásmegyer kaže, da je bilo okraševanje posod z bronastimi žeblički v rabi v času Ha A2 (Kalicz-Schreiber 2010, t. 32: 4). Omenjeni okras je na Apeninskem polotoku v rabi predvsem v času stopnje *Primo Ferro* 2, torej v času Ha B3 oz. v začetku železne dobe na jugovzhodnoalpskem prostoru,⁹ vendar se nedvomno pojavi že prej, v stopnji *Bronzo*

Finale 3. To dobro kažejo grobovi 125, 283, 437 iz nekropole Desmontà (Veronella – Albaredo d'Adige) v bližini reke Adiže (Salzani [ur.] 2013, 134, t. 13: 7; 25: 1; 31: 1,45). Nekoliko poznejši so železnodobni grobovi (*Primo Ferro* 1) iz srednje in južne Italije z najdišč Tarquinija in Torre Galli (Nijboer 2013, 206, sl. 117: 3; Pacciarelli 1999, sl. 15; t. 85: 4; 122: 4; 158: 2; 165: 2; 176: 1,3). Zdi se, da se je krašenje lončenih posod z bronastimi žeblički tako v Ljubljani, Mariboru in Rušah kot tudi v severni, osrednji in južni Italiji v posameznih primerkih pojavilo že v pozni bronasti dobi (Ha B 1–2), v času starejše železne dobe pa je doživelo razcvet na svetolucijsko-estenskih najdiščih med Posočjem in Emilijo-Romanjo, kar je dobro pokazal že Gabrovec. Primerki iz Kranja sodijo prav v ta čas (stopnja Podzemelj 2).

Iz kamnite grobne kamre z območja Vile Prah v Kranju pa izvirajo tudi primerki vsaj treh majhnih skodelic s tankimi stenami, ki so bile okrašene s kositrnimi lističi (*t.* 3: 6,9; 5: 23). Na eni skodelici in na ročaju je okras še dobro viden (*t.* 3: 9; 5: 23), pri tretji pa ne več (*t.* 3: 6). Analiza XRF je pokazala, da gre pri vseh primerih za okras s kositrnimi lističi.¹⁰ Pregled okraševanja posod s cinastimi lističi je nedavno tega podala Biba Teržan (2014, 255–256). Na tem mestu želimo le dodati, da kaže okraševanje s cinastimi lističi podoben časovni razvoj kot okraševanje z bronastimi žeblički. Najstarejši primerki cinastega okrasa se v panonskem prostoru pojavijo že v srednji bronasti dobi (Teržan 2014, 255–256). V stopnjo Bd D oz. v 13. st. pr. Kr. sodi tudi najstarejši primerke z Apeninskega polotoka (Stjernquist 1958, 127, sl. 20; Delpino 1987, 10). Tovrstno okraševanje je bilo nato v uporabi v času mlajše kulture žarnih grobišč (Ha B), kot kažejo primerki iz Slovaške, Nižjeavstrijske, Štajerske in Baranje (Teržan 2014, 255). Tem so sočasne tudi posode, okrašene s cinastimi lističi iz tirenske Etrurije (Bartoloni, Delpino 1975; Tovoli 1989, 297). Med starejše primerke s severa Apeninskega polotoka sodi tudi skodelica z najdišča Borgo S. Zeno, datirana v čas konec 9. in 8. st. pr. Kr. (Bianchin Citton 1998, 295–260, sl. 166–168). Posebej razširjeno pa je postalo tovrstno okraševanje, podobno kot okraševanje posod z bronastimi žeblički, v starejšem halštatskem obdobju (Ha C), kamor sodijo tudi okrašene posode iz gomile z območja Vile Prah

15; Božič 2015, 57). Za podatke o pridatkih iz centralnega groba gomile 1 se zahvaljujem Ireni Šinkovec (MGML).

⁹ Za sinhronizacijo posameznih stopenj glej Škvor Jernejčič 2014c, sl. 10.

¹⁰ Analizo XRF na spektrometru PEDUZO 01 je opravil Zoran Milić iz NMS, za kar se mu na tem mestu najlepše zahvaljujem.

Sl. 7: Kranj – Vila Prah, kamnita gomila. Rentgenski posnetek in fotografija dvozankaste ločne fibule (inv. št. P 10352; t. 1: 3).
Fig. 7: Kranj – Vila Prah, stone tumulus. X-ray image and photograph of the two-looped bow fibula (Inv. No. P 10352; Pl. 1: 3).

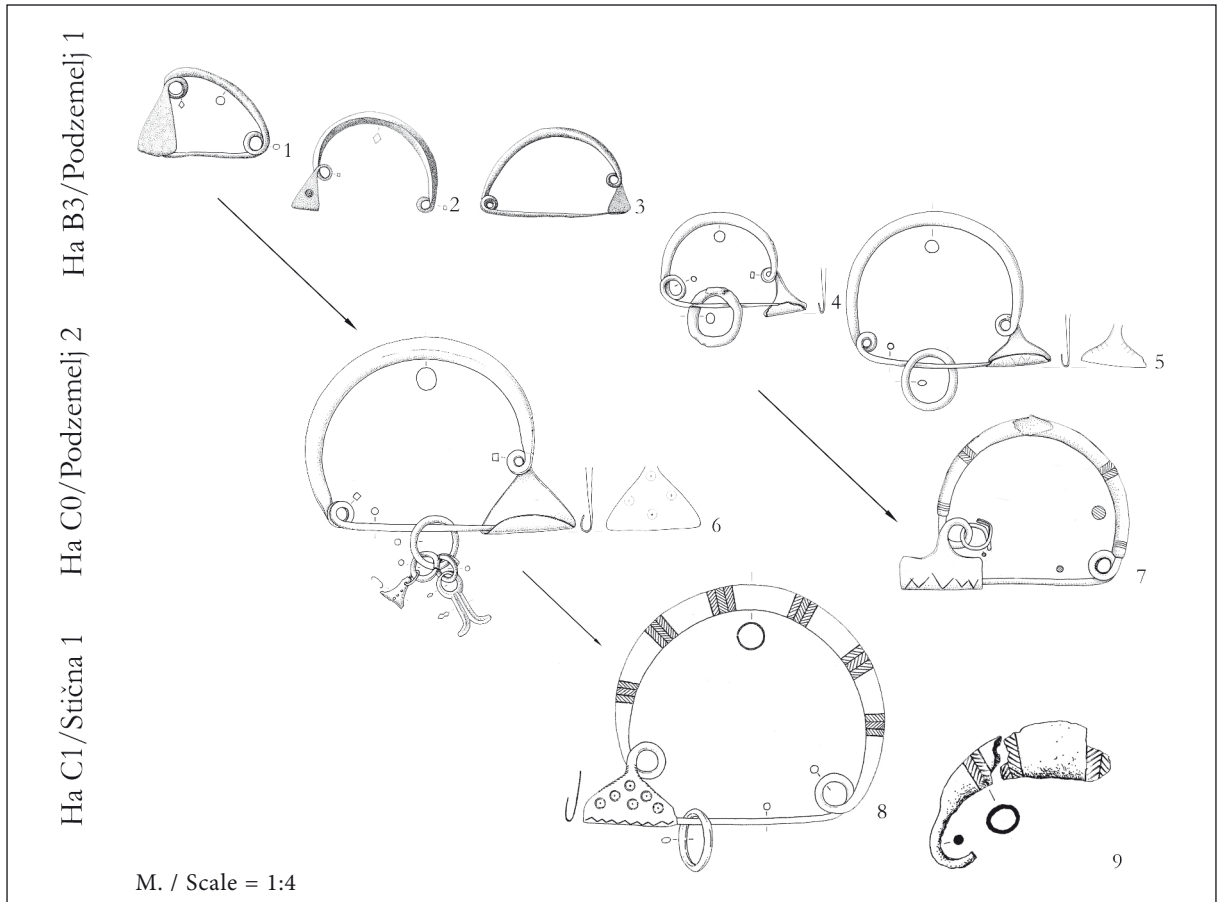
v Kranju (t. 2: 1; 3: 6,9,10; 5: 23). Na kranjski skodelici, kjer je cinast okras najbolj ohranjen, je razviden vodoraven pas, iz katerega izhaja okras v obliki črke L (t. 3: 9). Tak okras je sicer pogost na posodju, okrašenem z bronastimi žeblički. Omeniti je treba bogat grob t. i. “*Tomba dei vasi borchiati*” iz Padove, v katerem je bilo najdeno veliko posod, okrašenih z bronastimi žeblički (Gamba et al. 2010). Na teh posodah se velikokrat pojavi okras z žeblički v obliki črke L (Gabma et al. 2010, t. 7: 30,32; 9: 49; 13: 70; 14: 71; 15: 91), pogosto pa je združen z okrasom meandra (Gamba et al. 2010, t. 6: 26; 7: 31; 9: 47–48; 10: 61,65; 11: 66; 15: 89). Nasprotno pa okrasa v obliki črke L v kositrni izvedbi ne srečamo, kar nakazuje, da gre v primeru skodelice iz Kranja za specifično, če ne celo za kar lokalno izvedbo tovrstnega okraševanja.

Dvozankaste ločne fibule tipa 1a

Poleg bronastega diadema sta bili v žari, okrašeni z bronastimi žeblički, najdeni tudi dve fibuli, in sicer dvozankasta ločna fibula in vaška vozlasta fibula (sl. 7; 8: 6; 9: 2a,b; t. 1: 3,4). Obe fibuli sta izredno težki. To bi morda lahko pomenilo, da sta spenjali oblačilo iz debele tkanine ali krzna. Velika dvozankasta ločna bronasta fibula (sl. 7; 8: 6; t. 1: 3) pripada tipu 1a po Gabrovcu (Gabrovec 1970, 11, 24, karta IV). Značilnost teh dvozankastih bronastih fibul sta lok okroglega preseka in ozka visoka trikotna noga ali pa razširjena noga, pri

čemer so stranice trikotnika usločene oz. vbočne. K temu tipu sodijo tudi fibule, ki imajo nogo podolgovate pravokotne oblike. Že Gabrovec je opozoril, da so v tipu 1a združene različne variante, ki jih je glede na obliko noge pa tudi loka možno podrobneje opredeliti, tako po času kot po njihovem izvornem območju.

Na tem mestu ne želimo podrobneje razčleniti dvozankastih fibul tipa 1a, temveč le nakazati njihov oblikovni razvoj. Najstarejše fibule dvozankaste sheme so imele visoko ozko trikotno nogo, z ravnimi stranicami, to je nadomestila nižja trikotna noga z usločenimi stranicami (Gabrovec 1970, 6). V shematičnem prikazu smo želeli podati oblikovni razvoj dvozankastih fibul (sl. 8). Med najstarejše tipe dvozankastih fibul sodijo fibule z visoko in ozko trikotno nogo, zaradi katere je lok asimetričen (sl. 8: 1). Lok tovrstnih fibul je lahko okroglega preseka, pri čemer govorimo o tipu 1c po Gabrovcu (sl. 8: 1,3), ali pa rombičnega preseka, pri čemer gre za tip 3a po Gabrovcu (sl. 8: 2). Tovrstne fibule so razprostranjene predvsem na območju Železnih vrat ob Donavi, kjer moramo iskati tudi njihovo izvorno območje (Gabrovec 1970, karti IV, VI; Škvor Jernejčič 2014a, 90–91, sl. 4.90, 4.95). V njih bi lahko videli predhodnice fibul tipa 1a z nekoliko nižjo trikotno nogo in usločenimi stranicami, kakršne poznamo tudi iz jugovzhodnoalpskega prostora (sl. 8: 4,5; Gabrovec 1970, 11, 24, karta IV). Visoka trikotna noga brez usločenih stranic se je torej postopoma nižala, stranice so postajale vse bolj usločene, nazadnje se je

Sl. 8: Razvoj dvozankastih ločnih fibul tipov 1c in 1a po Gabrovcu (1970).

Fig. 8: Visual presentation of the evolution of two-looped bow fibulae of Types 1c and 1a according to Gabrovec (1970). 1 – Kameno pole (Gergova 1987, t. / Pl. 10: 135); 2 – Nevestino (Gergova 1987, t. / Pl. 10: 129); 3 – Hotnica (Gergova 1987, t. / Pl. 11: 145); 4,5 – Kranj, Prešernov gaj (glej / see t. / Pl. 11: 9,10); 6 – Kranj, Vila Prah (glej / see t. / Pl. 1: 3); 7 – Mengeš (Gabrovec 1965, t. / Pl. 3: 7); 8 – Stična (Gabrovec et al. 2006, t. / Pl. 172: 1); 9 – Vače (Stare 1955, t. / Pl. 29: 14).

oblikovala noga podolgovate pravokotne oblike (sl. 8: 7). Prav tako se je spreminjal tudi lok, postajal je vse bolj masiven in nazadnje votel (sl. 8: 6–8).

Fibula iz Vile Prah v Kranju odstopa od ostalih fibul tipa 1a po Gabrovcu, saj ima zelo veliko, široko in visoko trikotno nogo, stranice te so ravne, kar je sicer značilnost dvozankastih fibul tipa 1c po Gabrovcu (Gabrovec 1970, 24, karta IV; Škvor Jernejčič 2014a, sl. 4.95). Njen lok je masiven oz. polno vlit. Rentgenski posnetek je namreč pokazal, da lok ni votel, kot je predpostavljala Gabrovec (sl. 7).¹¹ Peresovina je dvakrat uvita in je pravokotnega preseka. Podobno oblikovano nogo srečamo le pri fibuli s Kongresnega trga v Ljubljani (Županek 2014, 15). Podobni, vendar nekoliko manjši fibule z nogo,

stranice katerih so že nekoliko usločene, najdemo še na Bledu in Vačah (Gabrovec 1960a, t. 5: 1; Stare 1955, t. 21: 5). Še nižjo trikotno nogo imata fibule z Vač in iz Bischofshofna (Stare 1955, t. 23: 1; Lippert, Stadler 2009, t. 2: 15). Opozoriti je treba, da je bil v omenjenem grobu 4 iz Bischofshofna najden tudi enak tkalski pripomoček kot v grobni kamri z območja Vile Prah (glej v nadaljevanju; sl. 10: 1,2; t. 2: 17). Povzamemo lahko torej, da je kranjska fibula iz gomile na območju Vile Prah ena mlajših dvozankastih fibul s trikotno nogo in ravnimi stranicami, saj sodi v stopnjo Podzemelj 2. V tem času namreč prevladujejo že dvozankaste fibule s trikotno nogo in usločenimi stranicami oz. z nogo pravokotne oblike (sl. 8: 5,7).

Dvozankaste ločne fibule tipa 1a z votlim lokom (sl. 8: 8) lahko označimo kot mlajše primerke tovrstnih fibul, saj sodijo že v stopnjo Stična-Novo mesto I in se pojavijo v večjem številu v svetolucijski

¹¹ Radiografijo je napravil Zoran Milić iz NMS na Inštitutu za metalne konstrukcije v Ljubljani na RTG-aparatu Andrex.

in notranjski skupini. Na Križni gori so zastopane izključno v tej varianti (Urleb 1974). Poznajo jih tudi dolenska najdišča, predvsem Dobrnič, kjer je prav tako najti samo to varianto dvozankastih fibul tipa 1a (Parzinger 1988–1989). Fibule z Madgalenske gore je pred kratkim obravnavala Sneža Tecco Hvala in jih označila z lokalno oznako 1v (Tecco Hvala 2012, 200, 203–204, sl. 78: 2,3). Omenimo še dvozankasto ločno fibulo iz groba 41 v Trnovem pri Ilirski Bistrici. Žgana kost iz groba je bila radiokarbonsko datirana v sredino 7. st. pr. Kr. (Bavdek, Urleb 2014, 539–541; sl. 33.6, 33.7; Teržan, Črešnar 2014, 717), kar le potrjuje, da se varianta dvozankastih fibul tipa 1a z votlim lokom pojavi nekoliko kasneje od tistih s polnim lokom iz stopenj Podzemelj 1 in 2. Pri tem je treba posebej poudariti, da z območja Gorenjske ne poznamo niti enega samega primerka dvozankaste fibule tipa 1a z votlim lokom. Zanimivo je, da so bile že fibule tipa 1a s pravokotno nogo in polnim lokom, kot tudi kasnejše fibule z votlim lokom, okrašene z vzorcem jelkove vejice. Prav tako je okrašen fragment votlega loka fibule z Vač, ki je širši od vseh ostalih tovrstnih fibul (Stare 1955, t. 19: 14; sl. 8: 9).

*Vaške vozlaste fibule
oz. dvozankaste ločne fibule tipa 5a*

Različnim, izredno kompleksnim načinom izdelave lahko sledimo v vaških vozlastih fibulah oz. fibulah tipa 5a po Gabrovcu (Gabrovec 1970, 27–28, 34, 40, karta VIII). Pojav vaških vozlastih fibul sodi po Gabrovcu na konec stopnje Podzemelj 1 in je nato vodilni tip stopnje Podzemelj 2 (Gabrovec 1987, 41). V njegovi kombinacijski tabeli grobov ljubljanskega grobišča predstavljata prav grobova 223 in 230 z vaškima vozlastima fibulama ločnico začetka nove stopnje Ljubljana IIIa (Gabrovec 1973, tab. 1), kljub temu, da se fibuli pojavita v kombinaciji s pridatki, značilnimi za Gabrovčevo stopnjo Ljubljana IIb. Za datacijo je izpovedno samo število vozlov, tiste z desetimi vozli naj bi bile nekoliko mlajše (Teržan 2009, 206), predvsem pa je pomemben način izdelave. Glede na rentgenske posnetke vaških vozlastih fibul iz Kranja, z dvorišča SAZU in s Kongresnega trga v Ljubljani ter iz Podzemlja (sl. 9: 4a,b) lahko ločimo med tremi variantami.

– *Tip 5a/varianta 1* (sl. 9: 1a,b in 2a,b):

Fibule imajo bronast plašč, bronasti vozli so zapolnjeni z bronom, število vozlov je od 5 do 8,

železno jedro poteka po celotni dolžini loka. Fibuli z Dvorišča SAZU v Ljubljani iz groba 223 in 230 (sl. 9: 1a,b; Puš 1971, t. 43: 6f; 45: 4; Škvor Jernejčič 2014a, sl. 4.102; 4.103; t. 113: 4; 117: 8) ter fibula iz centralnega groba gomile 1 s Kongresnega trga v Ljubljani (Vojaković 2013, sl. 215; Županek 2014, 15; Božič 2015, 57)¹² sodijo med starejše primerke vaških vozlastih fibul na jugovzhodnoalpskem prostoru. Glede na število vozlov bi lahko k tej varianti prišteli še fibulo z Vač (Stare 1955, t. 23: 4), ki pa ni bila rentgensko slikana. Enako velja za fibulo z Libne (Guštin 1976, t. 14: 1).¹³ Med nekoliko kasnejše primerke sodi fibula iz Vile Prah v Kranju (sl. 9: 2a,b; t. 1: 4).

Vozlasta fibula s petimi vozli iz ljubljanskega groba 230 (sl. 9: 1a,b; Puš 1971, t. 45: 4; Škvor Jernejčič 2014a sl. 4.102, t. 117: 8) je še posebej zanimiva, saj stoji med tipoma 5a in 5b po Gabrovcu oz. tipu BII 1γ po Gergovi, na kar je opozoril že Gabrovec (Gabrovec 1976, 596–597; Gergova 1987, 45–46, t. 14: 174–175).¹⁴ Edina do sedaj poznana fibula, ki ima prav tako pet vozlov, izvira iz depoja Vinču de Jos (III) v Romuniji (Aldea, Ciugudean 1987, t. 3: 10; Aldea, Ciugudean 1995, sl. 2: 13).¹⁵ Ta romunski depo je datiran v čas prvega železnodobnega horizonta po Pabstovi (Pabst 2012, 224 op. 713), torej lahko pojav tega tipa fibul datiramo že v drugo polovico 9. st. pr. Kr. Fibula iz groba 230 v Ljubljani je bila najdena v kombinaciji s fibulo očalarko tipa Sv. Lucija.¹⁶ Nova študija Pabstove je pokazala, da je slednji tip fibul v uporabi dlje časa – od 10. st. pr. Kr. z eno najstarejših fibul tega tipa iz Brežca pri Škocjanu. Na svetolucijskem grobišču in na Bohinjskem, kjer so takšne fibule najpogostejše, pa se ohranijo vse do 6. st. pr. Kr. (Pabst 2012, 88–91, karta 25).

V grobu 223 z Dvorišča SAZU v Ljubljani so bili v žari poleg vaške vozlaste fibule najdeni še

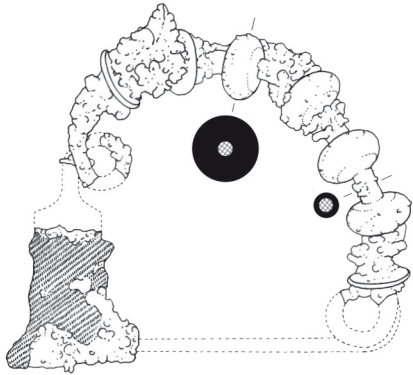
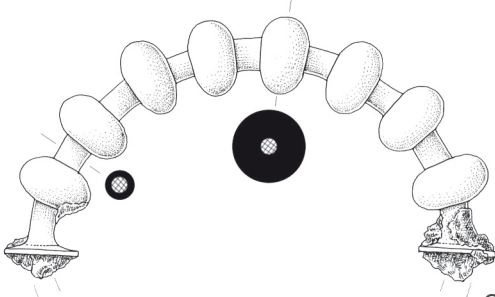
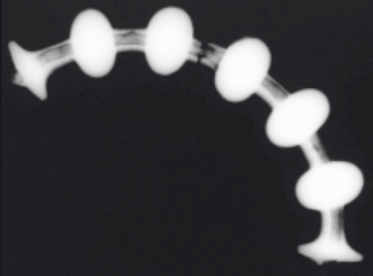
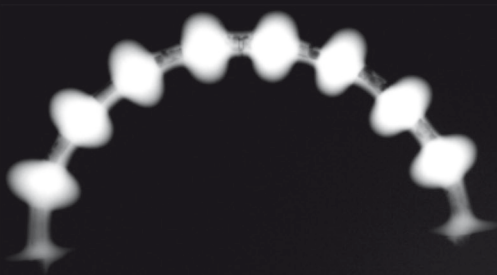
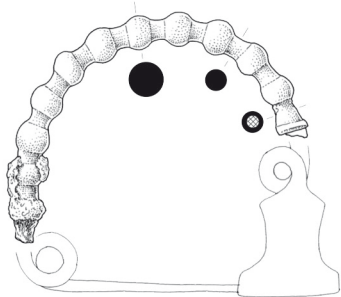

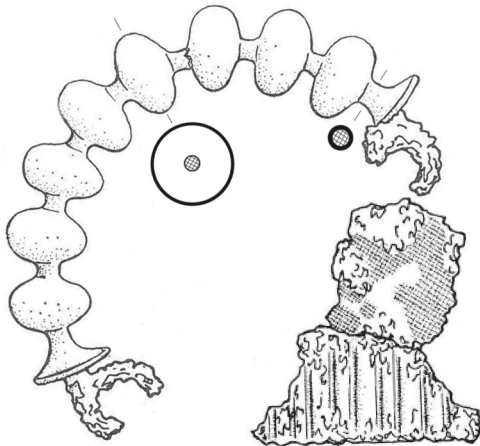

¹² Podatek o rentgenskem posnetku mi je ljubeznivo posredovala Petra Vojaković.

¹³ Iz risbe je razvidno, da je med tretjim in četrtem vozlom fibula prelomljena, prav tam je železo oksidiralo in je vidno na zunanji površini bronastega loka. To pomeni, da je v sredini fibule železno jedro.

¹⁴ B. Teržan je uvrstila fibulo iz Ljubljane v tip 5a, romunsko pa v tip 5b (Teržan 2009, 211).

¹⁵ Bronasta vozlasta fibula s petimi vozli naj bi bila najdena tudi v žarnem grobu v Laškem (Knez 1976, 198 op. 9). Fibula je v objavi samo omenjena v besedilu in ni kataloško opisana niti ni narisana, zato ne moremo z gotovostjo trditi, da gre dejansko za vaško vozlasto fibulo.

¹⁶ Kombinacija obeh tipov fibul prav tako nakazuje na povezave z vzhodnokarpatkim prostorom (Pabst 2012, 291).

<p>Variant 1 / Variant 1</p>	 <p>1a</p> <p>2a</p>	 <p>1b</p> <p>2b</p>
<p>Variant 2 / Variant 2</p>	 <p>3a</p>	 <p>3b</p>
<p>Variant 3 / Variant 3</p>	 <p>4a</p>	 <p>4b</p>

dve železni zapestnici, kar pet železnih ovratic, obesek v obliki bronastega kolesca, glinen vijček ter skleda, latvica in kantaros (Puš 1971, t. 43; Škvor Jernejčič 2014a, t. 113; 114: 1–4). Grob je datiran v stopnjo Ljubljana II/Podzemelj 1.¹⁷ V stopnjo Podzemelj sodi tudi centralni grob iz gomile 1 s Kongresnega trga (Vojaković 2013, sl. 215; Županek 2014, 15; Božič 2015, 57).¹⁸ Žara z vodoravnim rebrom, razčlenjenim s prstnimi odtisi, najdena v tem grobu, kaže še povsem žarnogrobiščni značaj. Novost v grobnem posodju so kar štiri situle, okrašene z bronastimi žeblički. Enako sta okrašeni tudi skodelici s presegajočim ročajem, ki sta stali na dveh glinenih stojalih. Od štirih latvic na nogi ima ena povsem enako nogo kot latvica iz groba 101 z grobišča na Dvorišču SAZU, ki sodi v stopnjo Ljubljana II/Podzemelj 1. Grob 101 z Dvorišča SAZU v Ljubljani je bil radiokarbonsko datiran v prvo polovico 8. st. pr. Kr. (Puš 1971, t. 10: 2; Škvor Jernejčič 2014a, t. 51: 2; ead. 2014b, 372–374, sl. 22.1.11; 22.2.12).

– *Tip 5a/varianta 2 (sl. 9: 3a,b):*

Te fibule imajo bronast plašč, bronasti vozli so zapolnjeni z bronom, število vozlov je od 7 do 10, železno jedro sega samo do obeh koncev bronastega plašča oz. le do prvih bronastih vozlov (Škvor Jernejčič 2014a, sl. 4.105; t. 164: 3). Način izdelave je podoben kot pri varianti 1. Na obeh koncih kalupa so okrog zaključka železne noge na eni strani in zaključka zanke z iglo na drugi strani ulili bronast plašč. Pri tem se je železni del v kalupu velikokrat premaknil iz sredinske osi loka in je zato ostal viden na zunanji strani bronastega plašča. To je zelo dobro vidno na fibulah z Vač (Stare 1955, t. 24: 1,2; 25: 4–6), iz Velikega Nerajca (Dular 2003, t. 41: 6) in tudi z Brežca pri Škocjanu (Ruaro Loseri et al. 1977, t. 28/T. Sn 29: 1).

¹⁷ Za novo periodizacijo ljubljanskega grobišča Dvorišče SAZU v Ljubljani in posamezne stopnje ljubljanske skupine glej Škvor Jernejčič 2014a, 196–240, sl. 6.1; 6.23.

¹⁸ Za podroben opis vseh grobnih pridatkov iz tega groba glej zgoraj.

←

Sl. 9: Risbe in rentgenski posnetki vaških vozlastih fibul (variante od 1 do 3). M. = 1:2.

Fig. 9: X-ray images and drawings of Vače Type knobbed fibulae (Variants 1 to 3). Scale = 1:2.

1 – Ljubljana, Dvorišče SAZU (Puš 1971, t. / Pl. 45: 4); 2 – Kranj, Vila Prah (t. / Pl. 1: 4); 3 – Ljubljana, Kongresni trg (Stare 1954a, t. / Pl. 68: 2; Škvor Jernejčič 2014a, t. / Pl. 164: 3); 4 – Podzemelj (Dular 1978, t. / Pl. 1: 4,8)

– *Tip 5a/varianta 3 (sl. 9: 4a,b):*

Način izdelave je pri tej varianti drugačen, fibule imajo bronast plašč, bronasti vozli niso zapolnjeni z bronom, njihovo število je 8, železno jedro poteka po celotni dolžini loka, železna visoka ramenasta noga je pri nekaterih fibulah dodatno okrašena z bronasto oblogo z izredno finim okrasom. Glede na rentgenske posnetke spadajo k tej varianti novoodkriti fibuli s Kongresnega trga v Ljubljani (centralni grob gomile 2)¹⁹ in fibula iz Podzemlja (sl. 9: 4a,b; Dular 1978, t. 1: 4,8; Škvor Jernejčič 2014a, sl. 4.106), ki ima nogo okrašeno z bronasto pločevino.

Pri rentgenskem posnetku fibule s Kongresnega trga v Ljubljani so na votlih bronastih vozlih vidni sledovi luknjic. To so verjetno ostanki ulivnih kanalov, ki so bili nato zaliti z bronom.²⁰ Luknjica je vidna tudi pri fibuli iz Podzemlja (sl. 9: 4a,b; Dular 1978, t. 1: 4,8; Škvor Jernejčič 2014a, sl. 4.106). Glede na risbo se zdijo vozli votli tudi pri fibuli iz Pijave Gorice (Vuga 1980, sl. 2: 10). Edina grobna celota, ki omogoča datacijo te variante, je centralni grob gomile 2 s Kongresnega trga. Podobno okrašeno nogo z bronasto pločevino, kot je pri fibuli iz Podzemlja, imajo še fibule z Brezja, iz Dobrniča in Stične (Kromer 1959a, t. 46: 1; Dular 2003, sl. 64: 1; Parzinger 1988–1989, t. 16: 1; Gabrovec et al. 2006, t. 162: 3,4?).

Za vaške vozlaste fibule, variante 1, ki imajo od 5 do 8 vozlov, lahko rečemo, da se pojavijo že v stopnji Ljubljana II/Podzemelj 1. Prav na podlagi ljubljanske fibule s petimi vozli in njene primerjave v romunskem depoju se zdi, da je prišla pobuda za nastanek tovrstnih fibul iz vzhoda na jugovzhodnoalpski prostor, in ne obrnjen, kot je predpostavil Gabrovec (1973, 357, op. 78). Na jugovzhodnoalpskem prostoru je prišlo do nadaljnega lokalnega razvoja variant 2 in 3. Opozorimo, da bimetalne vozlaste fibule s petimi vozli z najdišč Ljubljana in Vinču de Jos (III) niso edini nakitni pridatek, ki kaže na živahne povezave med prebivalci z jugovzhodnoalpskega prostora in s Sedmograške v času zgodnje železne dobe. Prav tako so bile namreč v ljubljanskem grobu in romunskem depoju najdene očalaste bimetalne fibule tipa Balta Verde (Stare 1954a, t. 55: 2; Škvor Jernejčič 2014a, t. 30: 7; Pabst 2012, 388, seznam 23, karta 18,2).

¹⁹ Za podatek se zahvaljujem Petri Vojaković.

²⁰ Podobne luknjice so imele tudi fibule sanguisuga (glej npr. Lo Schiavo 2003, 31–32, t. 7: 2; Babi 2003, 67–69, sl. 24–28).

Okrasje iz bronaste trakaste pločevine

V skupku najdb – domnevnem pokopu 2 pri točki VI – so bili najdeni trije bronasti pločevinasti trakovi, okrašeni z bunčicami, vijčki in petindvajset bronastih gumbkov (*t. 2: 2–14*). En kos trakaste pločevine ima ohranjene vse štiri stranice, iz česar lahko rekonstruiramo prvotno dolžino, ta znaša 9,5 cm. V primerjavi z bronastim diademom, ki je dolg približno pol metra, so trakovi bistveno krajši in imajo ob robovih dodatne luknjice za pričvrstitev. Verjetno gre za neke vrste našitke ali celo dele pasov, kar je za podobne primerke z Mosta na Soči predpostavljaj že Marchesetti (1885, 35). Analogije zanje najdemo, kot rečeno, v Posočju (Marchesetti 1885, t. 7: 11–12; Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, t. 1: B?; 90: J1), kjer so bili tovrstni bronasti trakovi dosledno ukrivljeni, kar napeljuje na misel, da gre vsaj v nekaterih primerih za okove, pritrjene na ustja lesenih skodelic, kakršna se je ohranila prav na Mostu na Soči (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, t. 277: 23). Okov iz groba 1772 (*ib.*, t. 168: D: 2) pa vendarle nakazuje, da so bili ti lahko pritrjeni tudi drugače. Podobno okrašen bronast okov poznamo tudi z Vač, kjer je bil pritrjen na leseno nožnico železnega noža (Stare 1955, t. 2: 2). Bronasti pločevinasti trakovi iz Kranja so sicer fragmentirani, a je kljub temu mogoče prepoznati, da so bili bolj ali manj ravni. Na podlagi tega bi lahko predpostavljali, da so bili pritrjeni na ravno površino – najverjetneje na usnjen pas. Na bronastih trakovih je bilo ob odkritju namreč ohranjeno usnje (*vira 3 in 6*). Manj verjetna je razlaga, da gre za dele kompozitnega obeska, sestavljenega iz ravnih okrašenih bronastih ploščic, ki so bile med seboj povezane z verižicami, kakršne poznamo z Vač (*prim. Stare 1955, t. 58: 3*). Posamezne fragmente verižic ter obročke s trikotnimi votlimi obeski, kakršni so krasili obesek z Vač, poznamo tudi z območja Vile Prah v Kranju (*glej t. 5: 5,6,8,18*).

Obdelan koščen predmet

V skupku predmetov, najdenih pri točki XI – domnevnem pokopu 3 v jugozahodni četrtini kamnite kamre (*sl. 2; 4*) –, je bil poleg žare in ene (ali morda dveh?) očalaste fibule tipa Sv. Lucija²¹ najden koščen predmet, izdelan iz stopalnice ovce oz. kože, ki ga povezujemo s tkalsko dejavnostjo (*sl.*

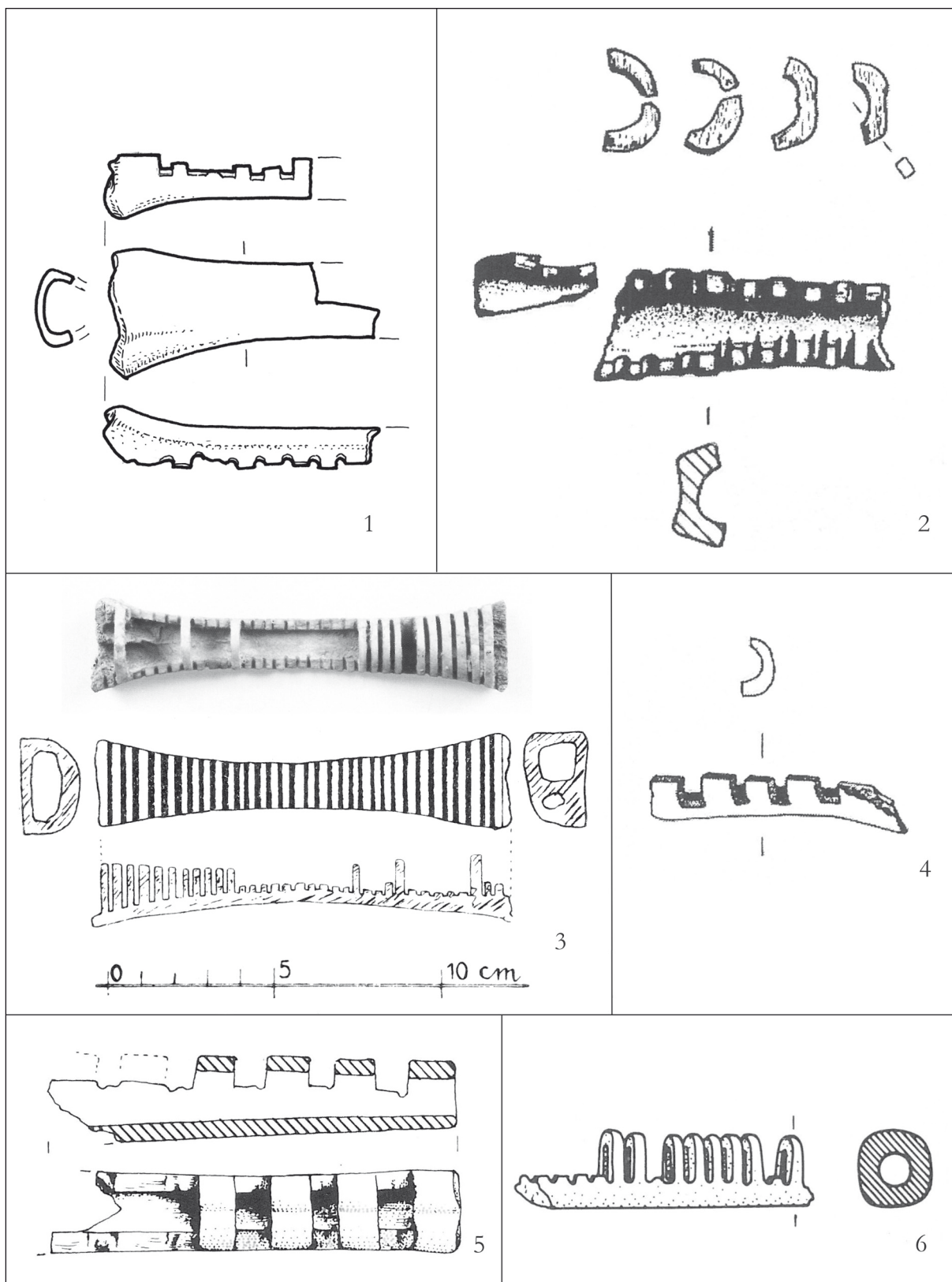
²¹ Za tovrstne fibule glej Pabst 2012, 88–91, Karte 25, Liste 33.

10: 1; t. 2: 17; glej Dodatek, tab. 5–7). V živalsko kost so bili prečno izrezani kanali tako, da je zgornja polovica izvotljene kosti tvorila večje število prečk. Opisani koščen predmet bi morda lahko razlagali kot tkalski glavnik, ki je služil za združevanje oz. tolčenje prečnih niti po tem, ko so bile te vezane na vzdolžne, osnovne niti. Pri tolčenju prečnih niti se sicer kot tkalski pripomoček omenja t. i. navadni glavnik z zobmi. Možno je torej, da gre za pripomoček, ki je bil v rabi pri tkanju posebej finih tkanin, kjer so bile osnovne, vzdolžne niti tanke. Pri takšnih vzdolžnih nitih je namreč obstajala nevarnost, da z navadnim zobatim glavnikom te poškodujemo in uničimo snovano osnovo tkanine. Zaobljene prečke na obravnavanem predmetu bi tako torej lahko preprečevale natrganje osnovnih niti tkanine. Kot neke vrste tkalske glavnike sta tovrstne predmete iz Bischofshofna poskušala razložiti tudi Andreas Lippert in Peter Stadler (Lippert, Stadler 2009, 57, 59). Takšne pripomočke poznamo poleg Bischofshofna (*sl. 10: 2,4; Lippert, Stadler 2009, t. 4: 37; 95: 20*) še iz grobov v Puli, Estah, Padovi – via Loredan in via Tiepolo/via San Massimo (*sl. 10: 3,6; Mihovilić 2013, sl. 214; Chieco Bianchi, Calzavara Capuis 1985, t. 48: 76; Calzavara 1976, t. 50: 15; Gamba et al. 2013, 374–375, sl. 10.3.7*) ter tudi iz nasebine Ex Storione v Padovi (*sl. 10: 5; Leonardi 1976, t. 20: 215*) in z gradišča Jelarje/ Elleri v severni Istri.²² Podoben predmet, izdelan v bronu, je bil najden tudi na grobišču v Hallstatu (Kromer 1959b, t. 43: 19). Posebno zanimiv je grob 4 iz Bischofshofna, kjer so bili poleg takšnega pripomočka najdeni še štirje vijčki in bogat ženski nakit, med drugim bronasta ločna dvoankasta fibula tipa 1a po Gabrovcu s široko trikotno nogo, ki je zelo podobna tisti iz gomile z območja Vile Prah v Kranju (Lippert, Stadler 2009, t. 2: 15; 4: 38–41). Tovrstni koščeni predmeti se v grobovih pojavljajo skupaj z vijčki in drugimi tkalskimi pripomočki, na primer z železnimi noži, ki so služili za rezanje niti. Ta ugotovitev dodatno krepi tezo, da gre za tkalska orodja.

Astragali

Pri točki XI znotraj kamnite grobne kamre so bile poleg obdelane stopalnice ovce oz. kože tudi

²² Najdba iz gradišča Jelarje/Elleri je bila predstavljena na predavanju France Maselli Scotti z naslovom “Riflessioni sugli abitati dell’eta del ferro nel Golfo di Trieste” na konferenci XLIX Riunione Scientifica IIPP. Preistoria e Protostoria del Caput Adriae (Udine, Pordenone, 8–12 oktober 2014).

Sl. 10: Obdelani koščeni predmeti – glavniki. M. 1,2,4-6 = 1:1.

Fig. 10: Worked bone artefacts – combs. Scale 1,2,4-6 = 1:1.

1 – Kranj, Vila Prah (glej / see *t.* / Pl. 2: 17); 2,4 – Bischofshofen (Lippert, Stadler, *t.* / Pl. 4: 37; 95: 20); 3 – Pula (Gnirs 1925, *sl.* / Fig. 41; Mihovilić 2013, *sl.* / Fig. 241); 5 – Padova, Ex Storione (Leonardi 1976, *t.* / Pl. 20: 215); 6 – Padova, via Loredan (Calzavara 1976, *t.* / Pl. 50: 15)

Tab. 1: Grobovi z astragali jelenjadi (*Cervus elaphus*) iz pozne bronaste in starejše železne dobe (dopolnjeno po Škvor Jernejčič, Vinazza 2016, 49). Fr = fragment; (*) = spol določen glede na grobne pridaneke.

Tab. 1: Late Bronze and Early Iron Age graves with red deer (*Cervus elaphus*) astragali (supplemented after Škvor Jernejčič, Vinazza 2016, 49). Fr = fragment; (*) = sex assigned according to the grave goods.

Najdišče / Site	Spol, starost pokojnika / Sex and age of the deceased	Število, anatomska orientiranost / Number, anatomical orientation (astragali)	Objave / Bibliography
Bled – Pristava (SLO), gr. 20	/	2 Dex.	Gabrovec 1960, t. 12: 4,8–9; glej Dodatek / see Appendix, tab. 9 .
Kranj – Vila Prah (SLO), kamnita kamra / stone burial chamber	/	1 Dex.	t. / Pl. 5: 22 ; glej Dodatek / see Appendix, tab. 5–7 .
Beli Grič – Sv. Križ (SLO), gr.	/	2 Sin. 7 Dex.	Deschmann 1889; Škvor Jernejčič 2014a, 236, sl. 6.32 (analiza / analysis: B. Toškan).
Ljubljana – Dvorišče SAZU (SLO), gr. 71	♂ (*)	2 Sin.	Škvor Jernejčič 2014a, pril. 4; glej Dodatek / see Appendix, tab. 8–9 (analiza / analysis: B. Toškan).
Ljubljana – Dvorišče SAZU (SLO), gr. 236	Adultus	3 1 fr Dex.	Puš 1971, 81; Škvor Jernejčič 2014a, pril. 4; glej Dodatek / see Appendix, tab. 8–9 (analiza / analysis: I. Turk, B. Toškan).
Gazzo Veronese (ITA), gr. 41b	♂ (*)	5	Riedel, Tecchiati 2001, tab. 1; Salzani 2001, 88, figs. 7B, 8A.
Gazzo Veronese (ITA), gr. 94	♂ (*)	2	Riedel, Tecchiati 2001, tab. 1; Salzani 2001, 92, figs. 14C, 15A.
Gazzo Veronese (ITA), gr. 183	♂ (*)	1	Riedel, Tecchiati 2001, tab. 1; Salzani 2001, 99–100, figs. 26A–30A.
Bischofshofen (AUT), gr. 281	♀? matusus + infans	1 Dex.	Lippert, Stadler 2009, 57, Taf. 72: 15; Forstenpointer 2009, 324.
Hallstatt (AUT), gr. 129	♀ (*)	1	Kromer 1959b, 58, Taf. 11: 24a.
Grafenwörth (AUT), gr. 5	♀ (*) infans I-II	5	Lochner 1988, 97–98, Abb. 5; Taf. 9: 3,4.
Grafenwörth (AUT), gr. 6	♂ matusus	1	Lochner 1988, 99.
Wien-Groß-Enzersdorf (AUT), gr. 11	♀ (*)	vsaj / min. 1	Hetzner, Willvonseder 1952, 66, Abb. 5; Wiesner 2013, 110.
Đepfeld – Doroslovo (SRB), gr. 64	♀ (*) adultus	6	Trajković 2008, 85, 235; Blažić 2008, 370.
Đepfeld – Doroslovo (SRB), gr. 117 [v žari / in an urn 1]	♀ (*) adultus	1 Sin. + 4	Trajković 2008, 124–125, 273; Blažić 2008, 371–272.
Đepfeld – Doroslovo (SRB), gr. 117 [med žarama 1 in 2 / between urns 1 and 2]	♂ matusus ♀ (*) adultus	1 Sin. + 4	Trajković 2008, 124–125, 273; Blažić 2008, 371–272.
Đepfeld – Doroslovo (SRB), gr. 129	♀ (*) adultus	1	Trajković 2008, 138; Blažić 2008, 373.
Đepfeld – Doroslovo (SRB), gr. 153	/	1	Blažić 2008, 374.
Horn (AUT), gr. 11	♂ (*) juvenil	1 Dex. ? 1 Sin. ?	Lochner 1991, 114–115; Wiesner 2013, 107.
Gemeinlebarn (AUT), gr. 3		1 ?	Wiesner 2013, 107.
Hollabrunn (AUT), gr. V 6		?	Wiesner 2013, 108.

Tab. 2: Živalski ostanki jelenjadi (*Cervus elaphus*) in srnjadi (*Capreolus capreolus*) v bronasto- in starejšezelzodobnih grobovih na Slovenskem. Fr. = fragment.

Tab. 2: Red deer (*Cervus elaphus*) and roe deer (*Capreolus capreolus*) remains in Bronze and Early Iron Age graves in the territory of Slovenia. Fr. = fragment.

Najdišče / Site	Skeleni element / Skeletal element	Objava / Bibliography
Most na Soči, gr. M 325	?	Marchesetti 1893, 12 ss.
Most na Soči, gr. M 2395	Zobje / Teeth	Marchesetti 1893, 106 ss.
Šmartno pri Cerkljah / Šmartno near Cerklje, gr. P3	(1) spodnja čeljustnica / mandible	Žižek, Tomažinčič 2007, 16 (poročilo / report)
Kranj – Vila Prah, grobnakamra / burial chamber	(1) astragal / astragalus	<i>t. / Pl. 5: 22;</i> glej <i>Dodatek</i> / see <i>Appendix, tab. 5–7.</i>
Kranj – Koroška cesta	(1) stopalnica / metatarsal bone	glej <i>Dodatek</i> / see <i>Appendix, tab. 5.</i>
Ljubljana – Dvorišče SAZU, gr. 71	(2) astragala / astragali	Škvor Jernejčič 2014a, pril. 4; glej <i>Dodatek</i> / see <i>Appendix, tab. 8–9</i> (analiza / analysis: B. Toškan).
Ljubljana – Dvorišče SAZU, gr. 236	(3 + 1 fr.) astragali / astragali	Puš 1971, 81; glej <i>Dodatek</i> / see <i>Appendix, tab. 8–9</i> (analiza / analysis: I. Turk, B. Toškan).
Magdalenska gora, gr. V/2	(20 fr.) stopalnice / metatarsal bones	Hencken 1978, 29, figs. 102, 103.
Magdalenska gora, gr. VII/38	(1 fr.) lobanja / skull	Hencken 1978, 57, fig. 257; Bökönyi 1968.
Magdalenska gora, gr. VII/31	(1 fr.) lobanja / skull	Hencken 1978, 56; Bökönyi 1968.
Beli Grič – Sv. Križ, gr.	(9) astragali / astragali	Deschmann 1889; Škvor Jernejčič 2014a, 236, sl. 6.32 (analiza / analysis: B. Toškan).
Šmarjeta, gomila / tumulus 8/1879	'Zoglenela figura jelena ali konja' / 'Charred figure of a stag or a horse'	Dular 1991, 37, 40, 45.
Gorice pri Turnišču / near Turnišče, gr. 3	?	Šlaus 2010, 125.
Pobrežje, gr. 57	(1) stegnenica / femur; (1) spodnja čeljustnica / mandible	Thomas 2011, tab. 21.
Pobrežje, gr. 101	(1) stegnenica / femur	Thomas 2011, tab. 21.
Krog – Pod Kotom - jug, gr. 36	(1 fr.) rebro / rib	Šlaus 2009, 120.
Krog – Pod Kotom - jug, gr. 102	(1) ličnica [leva] / zygomatic bone [left]; (1 fr.) očnica [leva, spodnji del] / orbit [left, lower part]; (1 fr.) rebro / rib	Šlaus 2009, 126.
Krog – Pod Kotom - jug, gr. 137	(1 fr.) diafize dlančnice ali stoplanice [sprednji del] / diaphysis of a metacarpal or a metatarsal bone [front]	Šlaus 2009, 129.
Bakovci – Kotare - Krogi, gr. 1	(1) lobanja / skull; (?) dolge kosti / long bones	Hincak 2011, 129.

druge živalske kosti, in sicer dve osrednji nartnici in zagozda goveda ter desni astragal ovce (*t.* 2: 17–18; glej Dodatek, *tab.* 5–7). Presenetljivo so bile vse naštete kosti, z izjemo ene osrednje nartnice, tudi ožgane. To nakazuje, da so bile izpostavljenе toploti, domnevno v obredju, ki je vključeval žganje ali kurjenje (glej Dodatek). Z najdišča pri Vili Prah sicer poznamo še štiri astragale goveda (vsi ožgani) in en astragal jelena (neožgan) (*t.* 3: 5,7; 5: 22; *tab.* 1; glej Dodatek, *tab.* 5–7). Astragali goveda so bili najdeni pri točki IX in XIV (*sl.* 2; 4) – torej vsi v južnem delu grobne kamre – za jelenov astragal pa nimamo natančnih podatkov o legi. Zanimivo je, da so bili v Vili Prah skoraj vsi najdeni astragali desni, pri čemer bi le stežka rekli, da gre v danem primeru zgolj za naključje. Posebej zanimiva je najdba nežganega jelenovega astragala, saj so astragali jelenjadi v bronastodobnih in železnodobnih grobovih razmeroma redki (*tab.* 1).²³ Pridani so bili predvsem v žgane grobove, tako moških kot žensk vseh starostnih skupin. Omembe vredna je tudi ugotovitev, da so tudi sicer kostni ostanki jelenjadi oz. srnjadi izredno redki v grobovih iz bronaste in železne dobe na Slovenskem (*tab.* 2).²⁴ Literatura na temo astragalov, predvsem njihove uporabe in pomena, je mnogoterā. Natančna analiza tovrstne problematike zahteva podroben in poglobljen študij in bi tako presegla cilj tega članka, zato velja na tem mestu omeniti le nekaj novejših objav (De Grossi Mazzorin, Minitti 2012; Weisner 2013).²⁵

Najdbe s Koroške ceste v Kranju

Nekoliko drugačno sliko kažejo najdbe s Koroške ceste, za katere se zdi da so po večini mlajše od tistih iz Vile Prah in jih lahko datiramo v stopnjo Stična-Novo mesto, medtem ko se najdbe, najdene pri točkah 6–7, uvrščajo v mlajše halštatsko obdobje. Sočasni najdbam iz kamnite grobne kamre pri Vili Prah, ki sodijo v stopnjo Podzemelj 2, bi lahko bili trebušasta posoda iz groba 6 ter igla s kapasto glavico, najdena med grobovoma 3 in 4 (*t.* 10: 1,3). Posebna

je visoka bikonična žara iz groba 3 s Koroške ceste, ki je okrašena z bradavicami in meri več kot 64 cm (*t.* 9: 1). Da gre za posebno najdbo, so poročali že ob njenem odkritju (vir 8). Primerjamo jo lahko s pitosi tipa 3 po Dularju, predvsem s primerki z Vač, Šmarjete in Rifnika, ki imajo lijakast vrat oz. ustje, v uporabi pa so bili v starohalštatskem obdobju (Dular 1982, 20–21, *t.* 2: 8; Dular 1991, *t.* 1: 9; 12: 1; Stare 1951, *t.* 6: 1; 17: 1). V grobu 3 s Koroške ceste v Kranju je bil najden tudi trak iz bronaste pločevine z ohranjenimi robovi, v dolžino meri približno 20 cm (*t.* 9: 2). Na enem izmed krajših robov je ohranjena luknjica, medtem ko je na drugi strani trak poškodovan tako, da ni jasno, ali je bila tudi na tem mestu luknjica ali morda kaveljček za spenjanje – torej ostaja dvom, ali gre v tem primeru za vrsto obročastega nakit ali za našitek. V kranjski grob 3 so bili pridani še bronasta zapestnica kotnega preseka in bronasti gumbki (*t.* 9: 3,4). Podobno okrašen trakast obroček s kvačico je bil najden v grobu 297 na Dvorišču SAZU v Ljubljani (Puš 1982, *t.* 14: 7). Široki trakasti obroči s kvačico so poznani na primer z Magdalenske gore iz Prelog in sodijo v stopnjo Stična-Novo mesto, kar ne nazadnje potrjuje tudi grob 27 iz Stične s prav takimi trakastimi obroči (Gabrovec et al. 2006, *t.* 21: 59; Tecco Hvala 2012, 330; *sl.* 122: 7; 123). Zelo verjetno se zdi, da sodi tudi kranjski grob 3 s Koroške ceste v ta čas.

Opozorimo še na velik pitos z rebri – žaro iz groba 2 s Koroške ceste (*t.* 8: 1), ki ima dobre primerjave v pitosih iz Godeško-Reteških dobav, predvsem pa z najdišč svetolucijske in estenske skupine (Ramšak 2009, 51, *t.* 2, 7; Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, *t.* 89: A13 itd.; Dular 1982, 93, 103; *sl.* 6: 2; 10: 2). Na Dolenjskem so tovrstne posode redke – najdemo jih na Magdalenski gori, Libni, v Stični in na Vačah v času stopnje Stična-Novo mesto 2 in dalje (Dular 1982, 21; *t.* 3: 10,11; Tecco Hvala 2014, 63, *sl.* 22: e). V grob 2 s Koroške ceste v Kranju je bila pridana tudi zapestnica D-preseka (*sl.* 8: 3), ki ji prav tako najdemo primerjave v Posočju (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985; *t.* 108: B5; 109: C3 itd.). Poleg tega je grob vseboval še majhno čolničasto fibulo skupine 2d po Jerinovi (*sl.* 8: 5; Jerin 2001, 31, 36–37, karta 2), ki so dokaj redke. V večjem številu so zastopane predvsem v Hallstattu, kar kaže na povezave z notranjealpskim prostorom (Jerin 2001, 36–37, karta 2). Grobu je pripadala še lasnica s povešeno bikonično glavico (*t.* 8: 4), ki bi jo lahko primerjali z lasnicami z Mosta na Soči. Te imajo sicer bolj kroglasto glavico, vendar prav tako povešeno kot

²³ V NMS hranijo iz Sv. Križa v Belem Griču nad Slepškom (pod inv. št. P 1986) devet jelenjih astragalov (*tab.* 1; 2). Na te najdbe me je opozoril Peter Turk, analizo pa je opravil Borut Toškan, za kar se jima najlepše zahvaljujem.

²⁴ V tabeli niso vključeni živalski ostanki jelenjadi iz žganih grobov z Bleda – Pristave (Gabrovec 1960a; Bitenc 1987; glej tu, *tab.* 1 in Dodatek, *tab.* 9), ker revizija še ni zaključena. Za podatek se zahvaljujem Borutu Toškani.

²⁵ Za ostalo literaturo glej tam; glej tudi Dodatek.

kranjski primerek (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985; t. 49: C1; 128: A3).²⁶

Narebren pitos, vendar z nekoliko drugačnim profilom od tistega iz groba 2, je bil pridan v grob 1 s Koroške ceste (t. 7: 4,5). Ob njem sta bili nogi dveh različnih barvanih posod, verjetno situl (t. 7: 6,7), in posoda s kratkim vratom ter okrasom navpičnih reber in rozeto (t. 7: 1). Posoda, okrašena z vtisnjenimi krogci, ki sestavljajo rozeto, je bila najdena tudi 10 m jugovzhodno od kamnite gomile pri Vili Prah (t. 6: 3), sicer so dokaj pogoste v svetolucijski skupini, najdemo jih tudi na Dolenjskem (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985; t. 9: B4; 11: D,H2; 14: D2 itd.; Gabrovec et al. 2006. t. 147: 3). Omenimo še primerjavo s posodo iz ljubljanskega groba 276, ki je bila prav tako kot kranjska iz groba 1 s Koroške ceste okrašena z dvema navpičnima rebroma in sodi v stopnjo kačastih fibul (Puš 1982, t. 6: 6; Škvor Jernejčič 2014a, 26–27; sl. 4.15: 5; t. 137: 1).

V NMS hranijo tudi skupek najdb s Koroške ceste v Kranju, pri katerih je na kartotečnih listkih oznaka grob 6–7 (vir 3; t. 11: 1–7). Na Herfortovem načrtu ležita grobova 6 in 7 najbolj zahodno (sl. 5). Posoda, najdena v grobu 6 (t. 10: 3), ki se zdi od bronastih zapestnic in fibul iz istega groba starejša, nakazuje, da so bili morda starejšehalštatskodobni grobovi na tem mestu poškodovani s kasnejšimi, mladohalštatskimi grobovi.

GOMILE IN NAČIN POKOPA V STAREJŠI ŽELEZNI DOBI NA GORENJSKEM

Grobišča na Gorenjskem iz časa pozne bronaste dobe so slabo poznana, z izjemo posameznih žganih grobov z Bleda – Žal in iz Kamnika (Gabrovec 1960a; id. 1965; id. 1983, 70–71).²⁷ V zgodnji železni dobi so nastala nova gomilna in plana grobišča, npr. na Pristavi na Bledu, Vrličnjaku pri Tupaličah, v Kranju, Stražišču, Šmartnem pri Cerkljah, Mengšu in Stanežičah (sl. 11 in seznam). Na podlagi novih ugotovitev v zvezi z načinom pokopa z Vrličnjaka pri Tupaličah (Vojaković 2008) pa tudi iz Kranja (Vila Prah, Koroška cesta) lahko rečemo, da se je gomilni pokop na Gorenjskem pojavil že v zgodnji železni dobi. Poleg gomilnih nekropol so v času starejše železne dobe na Gorenjskem pokopavali tudi na planih žganih grobiščih (Gabrovec 1966a, pril. 1;

id. 1987, 180), na kar kažejo nova izkopavanja v Šmartnem pri Cerkljah (Šubic 2006; poročilo: Žižek, Tomažinčič 2007) in Podgorici (Novšak 2002, 90, 91). Na podlagi Ložarjevih risb in fotografij lahko rečemo, da je šlo v primeru gomile z območja Vile Prah v Kranju za prodnato strukturo kvadratne oblike, ki je tvorila grobno kamro, znotraj te pa je bilo po vsej verjetnosti več pokopov. Plašč gomile je sestavljalo zemljeno-prodnato nasutje. Podobno sestavo naj bi imela tudi gomila na Koroški cesti v Kranju (vir 9). Najbližje primerjave najdemo v gomili z Vrličnjaka pri Tupaličah, kjer je centralni grob prav tako obdajala kvadratna kamnita grobna kamra (sl. 12: A). Okoli centralnega groba je bilo izven kamnite grobne kamre krožno razporejenih več pokopov, ki sodijo v stopnjo Podzemelj. Tak način pokopa je izpričan tudi na Godeško-Reteških dobravah pri Škofji Loki (Ramšak 2009, 53–54). Najboljše primerjave za takšne gomile je mogoče najti predvsem na avstrijskem Koroškem, npr. v Frögu/Bregu (sl. 12: B; Teržan 1990, 184–203; Tomedi 2002, 99–110; Gleirscher 2002, sl. 26). S Koroške so poznane gomile s kamnitimi grobnimi kamrami, v katerih je bil en pokop, lahko pa tudi več. Redki so žgani plani pokopi, poznani so z grobišč Judendorf bei Villach/Judovska vas pri Beljaku in Grabelsdorf/Grablja vas (Dolenz 1969; Gleirscher 1997, 84–86). Na podobnosti v gomilnem načinu pokopavanja med Gorenjsko in Koroško, oziroma na prevzem gomilnega žganega načina pokopa na Gorenjskem s koroške skupine, je opozoril že Gabrovec (1960b, 15). Pokopavanje pod gomilo se je v Kranju in širši okolici nadaljevalo skozi celotno starejšo železno dobo, kot kažejo gomile s Koroške ceste v Kranju, s Torkle in iz Šempetrskega parka v Stražišču, Zgornjih in Spodnjih Bitenj in Godeško-Reteških dobrav pri Škofji Loki ter druge (sl. 11). Sodeč po skromnih podatkih, ki jih imamo na voljo, se zgradba gomil skozi čas ni bistveno spreminjala.²⁸

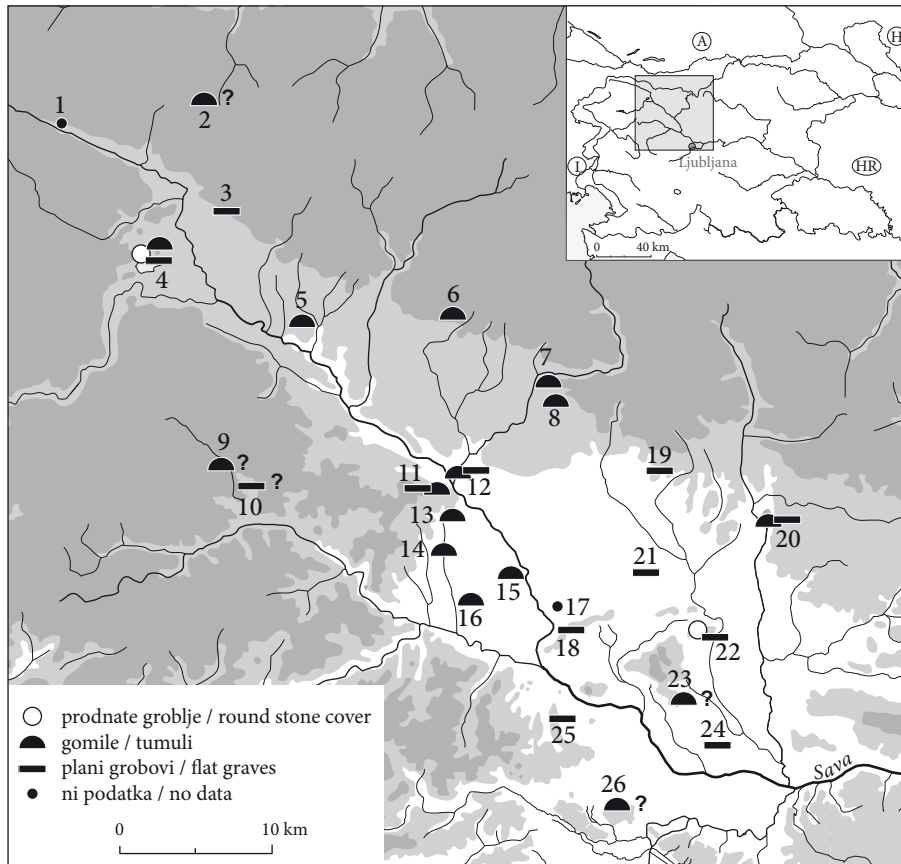
Drugače so gomile z Dvorišča SAZU, Kongresnega in Novega trga v Ljubljani, ki so bile zgrajene iz prodnikov in niso imele pravokotne kamnite grobne strukture oz. kamre (sl. 12: C; Puš 1982, 64; Škvor Jernejčič 2014a, sl. 7.3; Masaryk et al. 2011 in Draksler et al. 2013).²⁹ Posamezne

²⁸ Opozoriti kaže na mladohalštatsko gomilo z najdišča Bled – Selišče, pri kateri je bila kamnita grobna kamra pokrita z veliko kamnito, 2 m dolgo, 1,5 m široko in 60 cm debelo ploščo (Müllner 1894, t. 10: 21; Gabrovec 1960a, 12–13).

²⁹ Gomile s Kongresnega in Novega trga v Ljubljani še niso objavljene, zato na tem mestu podajamo le preliminarne ugotovitve. Za podatke in razlago se zahvaljujem Reneju Masaryku (Skupina Stik).

²⁶ Za tovrstne igle glej Gruškovnjak 2016, 43–54, sl. 1.3.

²⁷ Grob 2 z Bleda – Žal sodi v zgodnji srednji vek (Pleterski 2008, 35–36, sl. 2: 1).

Sl. 11: Bronasto- in starejšeželeznodobna grobišča na Gorenjskem.
 Fig. 11: Bronze and Early Iron Age cemeteries in Gorenjska region.

- 1 – Hrušica – Pod Hrušico (ustni podatek / pers. comm. T. Podobnik)
- 2 – Potoki – Belščica (Koblar 1892, 180)
- 3 – Smokuč (Meterc 1999, 143; Meterc 2000, 69)
- 4 – Bled (Gabrovec 1960a; Bitenc 1987)
- 5 – Črnivec (Valič 1988, 213; id. 1993, 91; Sagadin 1994–1995, 145)
- 6 – Golnik (Gabrovec 1960a, 13)
- 7 – Tupaliče – Vrtičnjak (Vojaković 2008)
- 8 – Olševek – Kropivnjek (Vojaković 2008, op. / n. 19)
- 9 – Rudno – Gradiša (Brank 1977, 30–33)
- 10 – Kališe (Ramšak 2009, sl. / Fig. 23: 7)
- 11 – Stražišče (Valič 1975b, 171; id. 1982, 12; Sagadin 1987; Mravlje, Križnar 2002)
- 12 – Kranj (Rozman 2004, sl. / Fig. 1, 56–59 in navedene objave / and references)
- 13 – Zgornje Bitnje (Valič 1982, 14)
- 14 – Srednje Bitnje (EŠD 5552 [http://rkd.situla.org/])
- 15 – Jama – Jama ob Savi (Valič 1982, 13)
- 16 – Godešič – Godeško-Reteške dobrave (Ramšak 2009 in navedene objave / and references)
- 17 – Hraše (Truhlar 1975, 173)
- 18 – Smednik (Šašel 1975b, 173)
- 19 – Šmartno (Valič 1968–1969, 148–149, t. / Pl. 2: 2,5; Valič 1982, 21; Šubic 2006; Žižek, Tomažinčič 2007 [neobjavljeno poročilo / unpublished report])
- 20 – Kamnik (Gabrovec 1965; glej tudi / see also ARKAS ID 081505.18)
- 21 – Vodice – Sidol (ustni podatek / pers. comm. A. Preložnik)
- 22 – Mengeš (Gabrovec 1965)
- 23 – Trzin (Hieng 2014, 13–14)
- 24 – Podgorica (Novšak 2002, 90–91)
- 25 – Stanežiče (Šašel 1975a, 199)
- 26 – Ljubljana – Šišenski hrib (Stare 1954a, 119)

Sl. 12: Gomile in kamnita groblja z Gorenjske in avstrijske Koroške.

Fig. 12: Tumuli and a round stone cover from Gorenjska region and Carinthia (Kärnten).

A – Tupaliče, Vrtničnjak (Vojaković 2008); B – Frög/Breg (Gleirscher 2002); C – Ljubljana, Kongresni trg (Gaspari 2014); D – Bled, Pristava (Gabrovec 1960a)

terenske fotografije, ki so bile objavljene do sedaj (Gaspari 2014, sl. 80), kažejo, da so bile gomile na Kongresnem trgu v Ljubljani zgrajene izključno iz prodnikov, torej je šlo za prodnato nasutje, v katerem so bili grobovi. Centralni grob gomile 1 je imel, kakor se zdi, leseno kamro, ta pa je bila obdana s prodnatim nasutjem v obliki gomile. Lesena kamra se je čez čas vdrla, vanjo pa je zgrmelo prodnato nasutje nad njo. Prodnatim gomilam iz Ljubljane najdemo po sestavi najboljše primerjave v gomilah skupine Basarabi, npr. z najdišča Balta Verde v Romuniji (Berciu, Comşa 1956, sl. 106, 107). Delno podobnost z ljubljanskimi prodnatimi gomilami lahko vidimo tudi v kamnitih grobljah, izkopanih na Pristavi na Bledu (sl. 12: D; Gabrovec 1960a, sl. 2). Slednje je Gabrovec primerjal z žganimi grobovi z območja Drevesnice v Mengšu, ki so bili prav tako pokriti s kamenjem (Gabrovec 1965, 97). Zelo dobro primerjavo tovrstnim go-

milam najdemo tudi na Tirolskem (Söldner 2007, XVIII–XIX, sl. 3).

V starejši železni dobi se je na Gorenjskem ohranil žgani pokop, znani so le redki skeletni pokopi z Bleda – Pristave (Bitenc 1987),³⁰ Bitenj pri Kranju (Gabrovec 1960a, 13)³¹ in Mengša (Gabrovec 1965, 98–100; t. 3: 3–9; 6: 2–4; Štibernik 2006, 102). Mengeš zavzema v tem pogledu prav posebno mesto, saj vemo, da so skeletno pokopavali že v 7. st. pr. Kr., o čemer pričajo grobovi iz Zadružniške ulice, ki sodijo tako med starejše skeletne pokope na Gorenjskem (Gabrovec 1965, 98–100; t. 3: 3–9; 6: 2–4). Nova izkopavanja v bližini so pokazala, da gre za nekropolo z biritualnim načinom pokopa (Štibernik 2006, 102). Iz ostalih grobišč v Mengšu,

³⁰ Gre za skeletni pokop s Pristave na Bledu, v katerem je bila najdena narebrena zapestnica.

³¹ Datacija skeletnih grobov iz Bitenj je vprašljiva, saj nimamo ohranjenih grobnih celot.

kot sta Staretova drevesnica in Puščava, poznamo le žgane grobove (Gabrovec 1965, karta 1). Izjemen v tem smislu je tudi dvojni grob 9 z grobišča pri Molniku na Rojah pri Orlah, kjer je bil najden skelet, na njem pa žara s sežganimi človeškimi kostmi (Puš 1984, 146; sl. 7; 8; t. 4: 1,2). Dobro primerjavo posodi s štirimi držaji (Puš 1984, t. 4: 1), ki je ležala na nogah skeleta tik ob vrečasti žari s sežganimi kostmi, najdemo med najdbami, ki jih je objavil Wells (1981, sl. 17).

Za Gorenjsko so bili torej v času starejše železne dobe značilni žgani pokopi, ki so tvorili tako plana kot gomilna grobišča. Grobni običaj shranjevanja žganih ostankov skupaj z deli noše pa na gorenjskih grobiščih ni bil enoten. Žgani ostanki so bili položeni v žaro ali pa so bili pokopani v grobno jamo. V primeru pokopov pri Vili Prah in na Koroški cesti v Kranju se zdi, da je šlo za pokope v žarah znotraj kamnite grobne kamre pod gomilo. Grobni pridatki so bili najdeni v žarah in v plasti pepela znotraj kamnite grobne kamre (sl. 2–4). Podobno zgradbo gomile, kot je bila najdena v Vili Prah v Kranju, je imela, kot rečeno, tudi gomila z Vrličnjaka pri Tupaličah (sl. 12: A). Znotraj kamnite grobne kamre v centralnem grobu 5 na Vrličnjaku so bile v preprosto grobno jamo, torej brez žare, pokopane domnevno tri osebe, ostali grobovi so ležali izven grobne kamre (Vojaković 2008, 155, 174, 176). Izmed vseh grobov v gomili so bile v žaro položene sežgane kosti in/ali žganina le v slabi tretjini od skupaj 15 grobov (tab. 3). Drugačno je razmerje grobov z žaro in brez žare na grobišču na Bledu – Pristavi. Gabrovec je v študiji blejskega grobišča ločil med več različicami pokopa, in sicer glede na to, ali so bili grobovi žarni ali ne ter ali so bili pokriti s kamnitimi oblogami ali ne (Gabrovec 1960a, 37–43). Prevladovali so grobovi z žaro, ki je bila prekrita s kamnito oblogo. V žaro so bile sicer položene sežgane kosti in/ali žganina v polovici grobov. Enako je razmerje grobov z žaro in brez te z grobišča pri Molniku na Rojah pri Orlah (tab. 3; Puš 1984). Zanimivo je, da se na grobišču Dvorišče SAZU v Ljubljani kaže drugačno razmerje. Z nastopom železne dobe se je na tem grobišču pojavila sprememba v grobnem obredju. Način pokopa brez žare, značilen za grobove v stopnji Ljubljana Ib (ti so ležali izključno na vzhodnem delu grobišča), je bil popolnoma opuščen (Škvor Jernejčič 2014a, 212–213, sl. 6.17–6.20; Škvor Jernejčič, Vinazza 2016, 46; tab. 1; sl. 4). Grobovi z začetka železne dobe, v stopnjah Ljubljana II–IIIa, so bili izključno žarni. V tem pogledu je izjemen grob 174, v katerem je bila ohranjena cela posoda,

Tab. 3: Tabelarni prikaz grobov z žarami in brez žar z grobišč Roje pri Orlah (pod Molnikom) in Vrličnjak pri Tupaličah (Puš 1984; Vojaković 2008).

Tab. 3: Chart display of graves with and without urns in the cemeteries of Roje near Orle (Molnik) and Vrličnjak near Tupaliče (Puš 1984; Vojaković 2008).

Najdišče / Site		V grobni jami / In grave pit	V žari / In urn	Ostalo / Other	
Orle – Roje	Gr. 7		○		
	Gr. 2	●			
	Gr. 1	●	○		
	Gr. 5	●		○	
	Gr. 6	●	(○)	○	
	Gr. 8			●	○
	Gr. 9				○
	Gr. 3				*
	Gr. 4				*
	Gr.10				*
Tupaliče – Vrličnjak	Gr. 1	●			
	Gr. 2	●			
	Gr. 3	●			
	Gr. 4	●			
	Gr. 6	●			
	Gr. 7	●			
	Gr. 8	●			
	Gr. 10	●			
	Gr. 11	●			
	Gr. 15	●			
	Gr. 16	●			
	Gr. 12	●		●	
	Gr. 14	●		●	
	Gr. 13	●		●	○
	Gr. 5	●	○		○
Gr. 9	●	○			

● = žganina / ash * = žganina in kosti niso bile najdene / ash and bones not found
 ○ = kosti / bones
 s = skelet / skeleton

ki pa ni služila kot žara, saj so bile sežgane kosti, pridatki in živalske kosti najdeni v grobni jami ob posodi (Puš 1971, t. 28: 3–8; Škvor Jernejčič 2014a, t. 86: 1–7). Drugačen način pokopa brez žare pa tudi grobni pridatki nakazujejo, da je bil v tem grobu morda pokopan prišlek z zahoda. Opozoriti velja na podobnost med sestavo najdb v ljubljanskem grobu 174 in grobu 279 z najdišča Este – Villa Benvenuti (Calzavara Capuis, Chieco Bianchi 2006, 348–351). V obeh najdemo namreč kombinacijo igle tipa Vadena, igle brez ohranjene glavnice, fragmentirane britve in povsem enaki posodi tako po obliki kot tudi po okrasu (Škvor

Jernejčič 2014c, 145, sl. 1–2). Prilaganje britev v grobove je bilo na jugovzhodnoalpskem prostoru v zgodnji železni dobi skoraj povsem opuščeno. V tem smislu se zgodnježeleznodobni ljubljanski grob 174 navezuje na Apeninski polotok, kjer so bile britve sestavni del toaletnega pribora tudi v času starejše železne dobe.

Grobišča, ki so se pojavila v zgodnji železni dobi, na primer na Bledu – Pristavi, Vrtničnjaku pri Tupaličah in pri Vili Prah v Kranju, so bila, kot se zdi, konec stopnje Ljubljana IIIa/Podzemelj 2 opuščena. V spektru najdb iz Stražišča in Stanežič prav tako ni takih, ki bi bile mlajše od stopnje Ljubljana IIIa/Podzemelj 2 (*t.* 16). Povsem enako kažejo žgani grobovi iz Mengša (Gabrovec 1965, t. 1–3) in z Dvorišča SAZU v Ljubljani, eponimnega grobišča ljubljanske skupine, kjer v začetku zgodnje železne dobe beležimo razcvet, ki pa je trajal le nekaj generacij. Naša teza je, da se je ob koncu stopnje Ljubljana IIIa/Podzemelj 2 ponovno zgodil bistven preobrat. Število grobov je na Dvorišču SAZU v Ljubljani drastično upadlo. Del grobišča je v tem času prekrila žganinska plast, vanjo pa so bili v času stopnje Stična-Novo mesto 2 vkopani novi grobovi, kar nas napeljuje na misel, da je moralo biti grobišče za določen čas opuščeno (Škvor Jernejčič 2014a, 237–238).

Analiza grobov s Koroške ceste v Kranju je pokazala, da v njih ne zaznavamo prekinitve v pokopavanju v času stopenj Podzemelj in Stična-Novo mesto. V grobnih pridatkih iz stopnje Stična-Novo mesto s Koroške ceste se zrcali močan vpliv svetolucijske skupine. Nekoliko drugačno sliko kažejo najdbe iz gomile pri Vili Prah. Okraševanje posod z bronastimi žeblički, prav tako okrasje iz trakaste bronaste pločevine in ne nazadnje očalaste fibule tipa Sv. Lucija so sicer številnejše zastopani prav v Posočju, povsem drugo razprostranjenost pa kažejo vaške vozlaste fibule, ki se pojavljajo na prostoru Dolenjske in Gorenjske, medtem ko iz Posočja ne poznamo niti enega samega primerka (Gabrovec 1970, karta VIII; Grahek 2004, sl. 31; Teržan 2009, sl. 15; Škvor Jernejčič 2014a, sl. 4.101). V Posočju je prav tako tuja oblika žare s kroglastim trupom (*t.* 3: 8; 4: 1). Vpliv svetolucijske skupine na prostoru Gorenjske je v svojih delih večkrat poudaril že Gabrovec (Gabrovec 1960b, 15; id. 1970, 9, op. 8; id. 1999, 181). Širjenje interesnega območja svetolucijske skupine na prostor Bohinjskega kota v stopnji Sv. Lucija IIa so avtorji povezovali z iskanjem novih rudnih ležišč (Gabrovec 1974, 303; Teržan, Trampuž 1973, 436). Analiza gorenjskih grobišč

je pokazala, da so bila mnoga na prehodu iz 8. v 7. st. pr. Kr. za določen čas ali povsem opuščena. Ali je treba vzroke za te spremembe iskati v širjenju svetolucijske skupine, ostaja za sedaj odprto vprašanje. Dejstvo je, da se je na Gorenjskem tudi po 8. st. pr. Kr. ohranil žgani pokop pod gomilo, torej način pokopa, ki ga svetolucijska skupina ni nikoli prevzela. To nakazuje, da je železnodobna ljubljanska skupina, kljub širjenju interesnega območja svetolucijske skupine na Gorenjsko, do določene mere ohranila svoj lastni izraz.

Zahvale

Zahvaljujem se Petru Turku in Boštjanu Laharnarju (oba NMS), ki sta mi omogočila vpogled in sprejela idejo o objavi najdb iz Kranja in okolice, ki jih hranijo v NMS. Srčna zahvala gre Idi Murgelj (NMS), ki je vse najdbe zrisala, oblikovala table ter izrisala preseke pri vaških vozlastih fibulah na *sl.* 9. Risbe predmetov iz Stražišča, delo Dragice Knific Lunder (ZRC SAZU, IZA), mi je ljubeznivo odstopil Timotej Knific (NMS). Hvala tudi Barbari Jerin in Poloni Bitenc (obe NMS) za vse podatke v zvezi z arhivskim gradivom, ki ga hranijo na Arheološkem oddelku v NMS. Rentgenske posnetke fibul in analizo XRF je naredil Zoran Milič (NMS). Za številne še neobjavljene podatke o živalskih ostankih iz drugih gorenjskih grobišč in diskusijo se zahvaljujem Borutu Toškani (ZRC SAZU, IZA). Številne podatke o izkopavanjih in najdbah s Kongresnega trga v Ljubljani so mi posredovali Irena Šinkovec (MGML), Rene Masaryk (Skupina Stik) in Petra Vojaković (Arhej). Vsem iskrena hvala! Posebna zahvala za kritičen pogled in neizmerno potrpljenje gre Mihi Kunstlju.

SEZNAM VIROV

Časopisnih virov ne navajamo v celoti, ampak le izseke, ki so ključni za našo analizo, poleg tega se podatki na nekaterih mestih podvajajo. Pomembni so tudi podatki, ki jih časopisni članki navajajo o grobu, odkritem leta 1914 pri vili gospe Župančič, današnja Stošičeva ul. 1 (glej v nadaljevanju, vir 7). Gradivo je objavil Stare (Stare 1954b).

Vir 1: Terenska dokumentacija Rajka Ložarja in Viktorja Herforta, arhiv št. 368, hrani Arheološki oddelk NMS (*sl.* 2; 4; 5).

Vir 2: Terenske fotografije Rajka Ložarja, št. negativov 194–199, hrani Arheološki oddelk NMS (*sl.* 3).

Vir 3: Kartotečni listki posameznih predmetov pri Vili Prah v Kranju, hrani Arheološki oddelk NMS (*tab.* 4).

Vir 4: Časopis *Jutro*, nedelja, 16. IV. 1939, št. 88, str. 3. Naslov članka: V Kranju so odkrili 2600 let staro ilirsko grobišče.

“Kranj, 15. aprila” ...

... "Nad Bekslnom so nedavno pričeli kopati temelje za novo vilo, ki jo gradi tovarnar Adolf Prah. Delavci so že prejšnji teden naleteli na staro grobišče, ki bi ga bili gotovo razkopali in uničili, da ni nadzornik stavbe Batič te dni našel tri bronaste okraske, ki so že ves teden ležali med kamenjem in prstjo. Ko je stvar pokazal tovarnarju Prah, je ta takoj spoznal, da so predmeti dragocene starosti. Zato je takoj obvestil znanega kranjskega zgodovinarja, prof. dr. Žontarja." ...

... "Takoj so vso stvar sporočili ravnatelju Narodnega muzeja in vodstvu Muzejskega društva v Ljubljani. Davi je prispel v Kranj kustos dr. Ložar, pod čigar vodstvom so začeli previdno kopati teren." ...

... "Doslej so odkrili 4 žare s pepelom in z bronastimi okraski in več glinastih posod. Grobišče samo ima dve steni iz kamenitih oblog ter gomilo, ki jo tvorita kamenje in prst.

Dosedanje izkopavanje je pokazalo, da gre po vsej verjetnosti za grobnico bogate ilirske družine. Ena žara je očitno od ženske, ker se v nji nahajata dve bronasti zapestnici in dve fibuli (broši, sponki). Posebno zanimiva je prva izmed obeh fibul, ki je polločne oblike z dvema spiralnima obročema iz brona in dvema obeskom v obliki trapezastih kapsul. Ta fibula je izredno težka. Druga nosi na polkrožnem loku v velikosti oreha nanizane bronaste krogle. Zraven so našli tudi okraski iz bronaste pločevine za lase in okroglo ploščico, ki je utegnila biti neke vrste uhan. Poleg ženske žare, ki je okovana z bronastimi gumbki, se nahaja okrašena glinasta posoda, ki je krasno izdelana in je vsebovala najbrž hrano ali pijačo.

Grobišče so pokrili, prihodnji teden pa bodo delo nadaljevali, ker je dal tovarnar Prah zemljišče ljubeznivo na razpolago." ...

Vir 5: Časopis Slovenec, nedelja, dne 16. aprila 1939, št. 87a, str. 3.

Naslov članka: Starinske najdbe v Kranju. Več kot 2500 let star ilirski grob odkrit.

... "Pred par dnevi pa so prišli v Kranju na dan grobovi iz dobe starih Ilirov. Na zemljišču industrijca g. Adolfa Praha, ki je po g. prof. dr. J. Žontarju obvestil o najdbi Narodni muzej v Ljubljani, so delavci zadeli na žare iz gline, v katerih je bil pepel, poleg tega pa več bronastih predmetov, tako lozenj bronaste fibule, nekaj bronast diadem za lase itd. Pod strokovnim vodstvom dr. R. Ložarja iz Ljubljane se je nato izkopavanje nadaljevalo in najdba se je izkazala kot lep iz kamna zložen grob v obliki nekake gomile, ki pa na površju ni bila vidna. Pepela je bilo do 10 cm visoko, vmes pa so ležali neštevilni kosi lončenih posod, krasna fibula iz brona, na njej sta bili zatakneni dve spiralni zapestnici iz brona, obeski, več zlomljenih obročkov, večja posoda iz črne prekajane gline, okrašena z vloženi bronastimi gumbi, manjša zelo lepa skodelica, bronasta okrogla okrasna ploščica (uhan ?) in drugi predmeti, ki so pripadali očitno neki ženi." ...

Vir 6: Časopis Jutro, torek, dne 18. IV. 1939, št. 89, str. 3. Naslov članka: Grobišča Ilirov odkrivajo davno zgodovino mesta Kranja.

"Kranj, 17. aprila" ...

... "Grobišče, ki so ga odkrili zdaj na Prahovem zemljišču, je zelo dobro ohranjeno, ker ga je pred polzenjem zemlje varovala močna stena iz kamenja, ki je ščitila žare

pred pritiskom zemeljskih plasti, katere so se v teku stoletij premaknile. Grobišče je štirioglatno v izmeri kakih dveh metrov v kvadratu in je s severne in južne strani zavarovano s kamenitimi stenami. Nanj je bilo nasuto kamenje, nato pa prst. V grobišču so bile štiri žare, in posodica za jed ali pijačo ter predmeti, katere so pokojni nosili v življenju." ...

... "Tri žare so navadne, okrogle kakor skleda, četrta pa je oblikovana kakor vaza, v sredini je zožena in ima lepo izdelan roč, ki je videti kakor sekirica. Okrašena pa je z votlimi bronastimi gumbi. Posodica, ki je stala poleg nje, je okrogle oblike s pokrovom in sliči današnjim posodicam, ki jih rabijo v cerkvi za kadilo.

Krasna je velika fibula z dvema velikima spiralnima obročema na polkrožnem loku. Na zgornji zaponki visita za okraski dva trapezasta kapsula. Zapestnici sta kakor dva obroča in sta pri sponu okrašeni s spiralnimi okraski. Druga fibula pa je kot nekaka ovratnica s polkrožnim lokom, na katerem so nanizane za oreh velike krogle. Je vsa iz brona, toda pri zaponki ima železne nastavke, saj je železo veljalo tedaj za dragoceno kovino. Okraski za lase je iz bronaste pločevine in posut z bronastimi gumbi, je polkrožen in širok poldrugi centimeter. Poleg teh okraskov so našli tudi bronasto ušesno ploščico v premeru 5 do 7 cm. Vsi predmeti so izredno dobro ohranjeni." ...

"Včeraj nova odkritja

Kranj, 17. aprila

Danes so nadaljevali z izkopavanjem ilirskega grobišča. Tako so danes odkrili še eno žaro in bronast opasač ter dvoje vretenc. Bronasti opasač je iz obdelane pločevine in ima pri sponkah usnjene dele, ki so še vsi dobro ohranjeni. Vretenci sta iz žgane gline in obe prelučnjani. Služili sta najbrž za uteži pri stavbah. Oblika je presekan valj z višino 5 in 3 cm. Kako dobro je grobišče ohranjeno, pričajo še koščki lesa v žari in koščki tkanine pri opasaču" ...

Vir 7: Časopis Jutro, četrtek, 20. IV. 1939, št. 91, str. 3. Naslov članka: Nova odkritja v Kranju. Žara iz novega grobišča – najdbe iz leta 1914.

"Kranj, 19. aprila" ...

... "Ko pa so pretekli teden odkrili grobišče Ilirov na nasprotnem koncu Kokriškega predmestja, se je utrjevalo prepričanje strokovnjakov, da se morajo v tem pasu nahajati še druga grobišča, ker je težko verjeti, da bi bilo odkrito grobišče osamljeno. To mnenje je bilo v terek popoldne potrjeno s slučajnim odkritjem novega ilirskega grobišča.

Ker je v terek deževalo, se je zemlja ob izkopanem delu za novo stavbo posula in na lepem se je odkrila nova žara, iz katere je izpadel bronast okraski v velikosti prstana in pa naprsna broša. Po vsej verjetnosti je tu spet novo grobišče, v katerem se najbrž nahaja še več žar. Novo grobišče leži jugovzhodno od prejšnjega in sicer v razdalji 10 m. Ob tem delu stavbišča napravljajo zdaj betonske temelje, zato je odkopavanje grobišča otežkočeno, ker se zemlja posuva. Z odkopavanjem grobišča bi nastala nevarnost usada in s tem nevarnost za celo grobišče. Zato bo treba počakati, da delavci dovrše temelje, nakar šele bodo pričeli odkopavati grobišče.

Prvo grobišče je zdaj odkopano in je kustos dr. Ložar odnesel vse najdene predmete v Ljubljano. Industrijec Adolf Prah na čigar zemljišču je bilo grobišče odkrito, je rade volje poklonil vse izkopanine Narodnemu muzeju v Ljubljani in je obenem

dal svoje zemljišče na razpolago za nadaljnja raziskovanja. Kakor je "Jutro" v torek poročalo, so prejšnji dan izkopali še eno žaro, opasač in dve vretenci. Ob takratnem poročilu še grobišče ni bilo dokončno odkopano. To se je zgodilo šele v ponedeljek zvečer. Poleg omenjenega opasača so našli še 10 lončenih vretenc in večje število bronastih gumbov, ki so služili tedanjim ljudem za okras." ...

Tab. 4: Seznam kartotečnih listkov predmetov z območja Vile Prah v Kranju, na katerih so prepisane Ložarjeve točke IV–XIV in ostali podatki (prim. sl. 2; 4).

Tab. 4: List of index cards of the artefacts from the area of Vila Prah in Kranj, with Ložar's Points IV–XIV and other data (cf. Fig. 2; 4).

Narodni muzej Slovenije	
Predmet / Artefact Inv. št. / Inv. No.	Zapis na kartotečnih listkih in papirnatih vrečkah / Inscription on index cards and paper bags
P 10337	T. XI. 17.4.1939
P 10339	T. XIV
P 10340	Črepinje pri točki / Pottery fragments at Location IV. 14.4.1939
P 10341	8
P 10343	Prah II
P 10344	Najden v garaži vile Prah. Grob je bil obdan s kamni. Prst je čisto črna. 5./9.1939 / Found in the garage of Vila Prah. Grave lined with stones. Soil completely black. 5./9.1939
P 10349	Nekoliko dvomno, če sodi v kompleks Vile Prah / Not quite certain whether it belongs to the Vila Prah complex
P 10357	T. VI. 17.4.1939
P 10358	T. VI. 17.4.1939
P 10359	T. VI. 17.4.1939
P 10360	T. VI. 17.4.1939
P 10361	T. 11
P 10362	T. 5
P 10363	T. 5
P 10364	Načrt I 1 točka Z / Plan I 1 Point Z
P 10374	T. 11 (9?)
P 10376	IX.
P 10377	Točka / Point 9 17.IV.1939
P 10378	točka / Point 9
P 10379	točka / Point 9
P 10386	T. 12 i 13
P 10389/A-a	XIV 17.4.
P 10389/A-č	Gl. IX.
P 10389/A-f	T. XI. 17.4.1939

Vir 8: Časopis *Gorenjec*, 22. aprila 1939, leto XXIII., št. 16, str. 1.

Naslov članka: "Ilirski Kranj" vstaja iz groba ... "V torek opoldne je g. dr. Ložar zaključil razkopavanje gomile, ki je bila odkrita pretekli četrtek. Vse nabrane predmete je skrbno zložil v zaboj in jih je nameraval odpeljati v Ljubljano, kjer bi jih v prihodnjih dneh zložili v oblike, ki so bile prvotno. Nekoliko pred drugo uro pa ga je opozoril zidarski polir g. Batič, da se je kar sam odkril nov ilirski grob. Zaradi razmehčane zemlje se je kakih 10 m vstran od že razkopane zemljišča zrušila zemlja v izkopano podkletje in odkrila nov ilirski grob. Vrhu zemlje so se videle črepinje, lončene posode in žare. Seveda sedaj še ni odkopan ves grob. Ker grade hišo, bodo morali z izkopavanjem novo odkritega groba za nekaj dni prenehati, da se dogradi podkletje. Šele potem bodo razkopali na novo odkriti grob in razkrili njegove zanimivosti." ...

Vir 9: Časopis *Jutro*, 24.VIII.1939, št. 196, str. 3.

Naslov članka: Nova ilirska grobišča v Kranju. Domneva o veliki naselbini Ilirov je s tem potrjena.

"Kranj, 23. avgusta" ...

... "Te dni so namreč začeli z izkopavanji novega cestišča pod Prešernovo kavarno. In res so v torek naleteli na novo grobišče, katerega pa bi bili delavci uničili, če jih ne bi bil nanj opozoril g. Rudolf Jeglič, ki je že pomladi pomagal pri izkopavanju prvega grobišča in je sedaj budno pazil, kje se bodo pokazali novi sledovi. G. Jeglič stanuje poleg ceste, pa je videl, kako se je vsul izpod kamenja, ki so ga delavci odkopavali, črn pepel. Ko je natančneje ogledal, je ugotovil, da gre za enako grobišče, kakršno je bilo odkrito pri Prahu. O odkritju je takoj obvestil dr. Žontarja, ta pa muzejsko društvo v Ljubljani. Muzejsko društvo je poslalo v Kranj g. Herforta. Medtem je vodil izkopavanje prof. dr. Žontar, ki je odkril veliko kamenito grobišče s tremi žarami.

Novo odkrito grobišče leži točno v isti črti kakor Prahovo in je od tega oddaljeno 50 metrov. Okraski, ki so jih našli v teh žarah, so enako izdelani kakor oni iz Prahovega grobišča. Tudi grobišče samo je enako zgrajeno iz kamenja v obliki gomile. Posebnost novo odkritega grobišča pa je izredno velika žara kakršne so zelo redke in jih najbrž tudi v muzeju še nimajo. Da bodo tu naleteli še na več grobov, sklepajo iz tega, da so 5 metrov stran od grobišča našli že dve žari, ki pa sta bili osamljeni." ...

KATALOG

V katalogu so opisane železnodobne najdbe iz Kranja, Stražišča in Stanežič, ki jih hranijo v NMS. Najdbe z območja Vile Prah v Kranju objavljamo po skupnih najdb ali posameznih najdbah s podatkom o njihovi legi znotraj kamnite grobne kamre, kot jih je dokumentiral Rajko Ložar (sl. 2; 4; tab. 4). Najdbe s Koroške ceste v Kranju so ohranjene v grobnih celotah, z izjemo najdb na t. 12. Pri teh je na kartotečni listkih predmetov v NMS (vir 3) navedeno "točka 8", ki je na Herfortovem načrtu (vir 1; sl. 5) jasno ločena od ostalih grobov.

Predmeti, ki niso narisani, niso oštevilčeni – označeni so z zvezdico *.

Seznam kratic:

deb. = debelina
 dol. = dolžina
 inv. št. = inventarna številka
 ohr. = ohranjen
 pr. = premer
 pr. d. = premer dna
 pr. n. ob. = premer največjega oboda
 pr. u. = premer ustja
 pribl. = približno
 š. = širina
 št. = številka
 v. = višina
 vel. = velikost
 VF = velikost fragmenta

Kranj – Vila Prah

izkopavanja R. Ložarja leta 1939
 (t. 1–6)

Tabla 1

Točka V – domnevni pokop 1 (sl. 2; 4):

1. Bronasta lasnica s kroglasto, rahlo sploščeno glavico. Ohr. d. 7,5 cm; pr. glavice 0,6 cm. Inv. št. P 10362.

2. Trak iz bronaste pločevine (diadem), okrašene po sredini z vodoravnim nizom iztolčenih bunčic, na obeh robovih z vrsto iztolčenih pikic. Konca nista ohranjena. Pr. pribl. 15 cm; dol. 50 cm; š. 1,5 cm. Inv. št. P 10354 (sl. 6: 1).

3. Bronasta ločna dvoankasta fibula. Lok je poln (sl. 7), okroglega preseka. Na prehodu v trikotno nogo in peresovino se lok močno stanjša v žico kvadratnega preseka. Trikotna noga je okrašena z žigosanimi krožci. Na fibuli visi obroček z dvema obesoma, ki imata vsak še en manjši obroček. Trikoten obesek je narejen iz bronaste pločevine, drugi dvokraki obesek pa je bil vlit v kalupu. Dol. 13 cm; v. 10 cm; deb. loka od 0,7 do 1,2 cm; pr. obročka 2,6 cm. Inv. št. P 10352 (sl. 7).

4. Vaška vozlasta fibula z železnim jedrom, ki poteka po celotni dolžini loka in bronastim plaščem s polnimi bronastimi vozli (sl. 9: 2a,b). Ohranjen je lok z osmimi vozli in diskastima zaključkoma na obeh koncih. Železna igla fibule je ohranjena v pripravljenem sprimku najdb pod št. 3. Dol. 13 cm; v. 7 cm; pr. vozla 2 cm. Inv. št. P 10353 (sl. 9: 4).

5. Bronasti sklenjeni zapestnici iz žice okroglega preseka (a, b). Na eni zapestnici visi sklenjen obroček z rebrom na sredini, s presegajočima koncema (c). Na tem obročku je še en manjši, trakast obroček (d). Na bronasto zapestnico sta prirjavela še dva fragmenta železnih zapestnic okroglega preseka (e, f) in železna igla (g), ki pripada vaški vozlasti fibuli (št. 4). Na fragmentu železne zapestnice je prirjavela še fragment rezila železnega noža in fragment bronaste pločevine (h), ornamentirane z iztolčenimi pikami in bunčicami. Pr. bronastih zapestnic 7–6,7 cm; deb. žice bronastih zapestnic 0,5 cm; pribl. pr. železnih zapestnic 7 cm; dol. železne igle 7,5 cm; pr. železne igle 0,9 cm; ohr. dol. noža 5,3 cm; š. rezila 2 cm; pr. obročkov 2,2 cm in 1 cm. Inv. št. P 10355, P 10356, P 10363, P 10364.

6–7. Spiralni zapestnici iz bronaste žice, okroglega preseka. Zapestnici sta 12 krat spiralno zaviti. Pr. 6 cm; v. 4–4,5 cm; deb. žice 0,2 cm. Inv. št. P 10350 in P 10351.

8. Dva fragmenta železnega noža. Pribl. dol. 6 cm; š. lista 2 cm. Inv. št. P 10364 in P 10366a.

Opomba: K pokopu so sodili še več zlomljenih obročkov, manjša "zelo lepa" skodelica (t. 3: 9 ali 10?), bronasta okrogla okrasna ploščica (uhan?) in drugi predmeti (vir 5), ki nam jih ni uspelo z gotovostjo identificirati. V drugem članku poročajo, da je poleg žare, okrašene z bronastimi žeblički, stala posodica, "ki je okrogle oblike s pokrovom in sliči današnjim posodicam, ki jih rabijo v cerkvi za kadilo" (vir 6).

Tabla 2

Točka V – domnevni pokop 1 (sl. 2; 4):

1. Bikonična posoda iz sivočrno žgane, dobro glajene gline. Dno je močno usločeno, prehod v visok, lijakast vrat je tekoč. Na ramenu poteka po celotnem obodu vodoravna vrsta bronastih žebličkov, nad njo je na spodnjem delu vratu razporejenih sedem skupin s po tremi bronastimi žeblički (ena skupina ni ohranjena). Pr. d. 13 cm; pr. n. ob. 30,6 cm; pr. u. 24 cm; v. 29 cm. Inv. št. P 10335.

Točka VI – domnevni pokop 2 (sl. 2; 4):

2–4. Trakovi iz tanke bronaste pločevine, okrašene s tremi vodoravnimi nizi iztolčenih bunčic. Na zaključkih so pri enem traku okrašeni tudi z nizom navpičnih bunčic. Trakovi so ob robovih preluknjani. Dol. do 9,5 cm; š. 2,2–2,9 cm. Inv. št. P 10357, P 10358 in P 10359.

5. Fragment tanke bronaste pločevine z dvema ohranjenima luknjicama. VF 3,5 × 2,7 cm. Inv. št. P 10360.

6. Petindvajset bronastih gumbov s polkroglasto glavico in zanko na spodnji strani ter fragment drobne bronaste žice. Pr. gumbov 0,7 cm; dol. žice 1,1 cm. Inv. št. P 10373.

7. Vijček stožčaste oblike, iz rjavo žgane gline. V. 4 cm; pr. d. 4 cm. Inv. št. P 10380.

8. Vijček stožčaste oblike, iz rjavo žgane gline. V. 3,7 cm; pr. d. 4,1 cm. Inv. št. P 10381.

9. Vijček stožčaste oblike, iz rjavo žgane gline. V. 2,1 cm; pr. d. 3,1 cm. Inv. št. P 10382.

10. Vijček stožčaste oblike, iz rjavo žgane gline. V. 2,4 cm; pr. d. 2,9 cm. Inv. št. P 10383.

11. Vijček stožčaste oblike, iz rjavo žgane gline, pomešane z zrnci peska. V. 1,5 cm; pr. d. 2 cm. Inv. št. P 10388.

12. Vijček stožčaste oblike, iz rjavo žgane gline. V. 1,6 cm; pr. d. 2 cm. Inv. št. P 10384.

13. Vijček stožčaste oblike, iz rjavo žgane gline. V. 1,5 cm; pr. d. 1,9 cm. Inv. št. P 10385.

14. Vijček stožčaste oblike, iz rjavo žgane gline. V. 2,4 cm; pr. d. 3 cm. Inv. št. P 10387.

Opomba: Glede na vire je bila v skupku najdb pri točki VI najdena še žara (vir 6). Od 10 vijčkov, ki jih navaja vir 7, nam jih je glede na podatke na kartotečnih listkih (vir 3) uspelo identificirati 8. Morda sodi v ta skupek najdb tudi vijček, najden pri točki XII/XIII (t. 2: 20), saj je od skupka najdb pri točki VI oddaljen le nekaj deset centimetrov (sl. 2; 4).

Točka XI – domnevni pokop 3 (sl. 2; 4):

15. Posoda iz črnosivo žgane, glajene gline. Dno je rahlo vbočeno, vrat je rahlo usločen. Prehod v vrat je na ramenu poudarjen z dvema vodoravnima plitvima kanelurama. Nad največjim obodom posode je okras štirih simetrično postavljenih krožnih kanelur, med njimi pa okras treh

vtisnjenih jamic. Pr. d. 6 cm; pr. n. ob. 18 cm; pr. u. 10 cm; v. 17 cm. Inv. št. P 10337.

16. Bronasta očalasta fibula, brez osmice. Iгла in zanka sta le delno ohranjeni. Dol. 4,7 cm; pr. svitka 2,2 cm; pr. žice 0,15 cm. Inv. št. P 10361.

17. Koščen obdelan predmet, najverjetneje tkalski pripomoček – glavnik, narejen iz leve stopalnice ovce/koze. Ožgan v ognju. Ohr. vel. 2,2 × 4,4 cm. Inv. št. P 10389/A-f.

18. Desni astragal ovce. Ožgan v ognju. Vel. 2,8 × 1,6 cm. Inv. št. P 10389/A-f.

* Desna zagozda goveda in dve desni nartnici goveda. Vse kosti razen ene nartnice so ožgane v ognju. Inv. št. P 10389/A-f.

Opomba: K skupku teh najdb sodi morda še ena bronasta očalasta fibula (z inv. št. P 10374; t. 2: 19), pri kateri ni jasno ali je bila najdena pri točki XI ali IX (vir 3; glej v nadaljevanju).

Točka XI ali IX (sl. 2; 4):

19. Bronasta očalasta fibula, brez osmice. Pr. svitka 2,2 cm; pr. žice 0,15 cm. Inv. št. P 10374.

Točka XII/XIII (sl. 2; 4):

20. Vijček stožčaste oblike, iz rjavo žgane gline. V. 2,8 cm; pr. d. 3,3 cm. Inv. št. P 10386.

Točka VIII (sl. 2; 4):

21. Fragmenti kantarosa iz črnsive, glajene žgane gline. Pr. d. 6 cm; pr. n. ob. 15,9 cm; pr. u. 12,7 cm; v. 9 cm. Inv. št. P 10341.

Opomba: Med fragmenti kantarosa sta v NMS pod isto inv. št. ohranjena tudi dva fragmenta žganih kosti.

Točka IV (sl. 2; 4):

22. Skodela iz sivo žgane, glajene gline. Dno je ravno, ozke rame prehajajo poudarjeno v vrat. Ročaj je povezoval največji obod z ustjem, ki ni ohranjeno. Pr. d. 6 cm; pr. n. ob. 16,3 cm; v. z ročajem 12 cm. Inv. št. P 10340.

Tabla 3

Točka IX (sl. 2; 4):

1. Vijček stožčaste oblike, iz rjavo žgane gline. V. 3 cm; pr. d. 3,4 cm. Inv. št. P 10376.

2. Vijček stožčaste oblike, iz rjavo žgane gline. V. 2,1 cm; pr. d. 3,1 cm. Inv. št. P 10377.

3. Vijček stožčaste oblike, iz rjavo žgane gline. Na spodnji strani so bili štirje bronasti žeblički. V. 3,2 cm; pr. d. 3,6 cm. Inv. št. P 10379.

4. Vijček, stožčaste oblike, iz rjavo žgane gline. V. 2,6 cm; pr. d. 3,5 cm. Inv. št. P 10378.

5. Desni astragal goveda, dvakrat preluknjan, ožgan v ognju. Vel. 3,7 × 5,9 cm. Inv. št. P 10389/A-č.

Opomba: morda sodi sem še očalasta fibula (z inv. št. P 10374; t. 2: 19), glej zgoraj.

Točka XIV (sl. 2; 4):

6. Skodelica iz črnsive žgane, dobro glajene gline. Dno je ravno. Ozke rame prehajajo poudarjeno v nizek koničen vrat z izvihanim ustjem. Trakast ročaj je povezoval rame z ustjem. Na površini je zelo slabo ohranjen okras iz kositra.

Pr. d. 3 cm; pr. n. ob. 9,5 cm; pr. u. 8 cm; v. 6,7 cm. Inv. št. P 10339.

7. Desni astragal goveda, ožgan v ognju. Vel. 3,7 × 6 cm. Inv. št. P 10389/A-a.

* Fragment desnega astragala goveda (?), ožgan v ognju. Vel. 3 × 3,5 cm. Inv. št. P 10389/A-a.

* Trije fragmenti neidentificiranih kosti. Inv. št. P 10389/A-a.

Opomba: Skodelica z inv. št. P 10338 (t. 3: 9) zelo verjetno tvori par s skodelico z inv. št. P 10339 (t. 3: 6), saj sta si po obliki, velikosti in okrasu povsem enaki. Na kartotečnem listu slednje ni navedena lega ali točka, zato jo objavljamo pod najdbami brez natančnejših podatkov o legi (glej v nadaljevanju).

Kamnita kamra, Vila Prah, brez natančnejših podatkov o legi predmetov:

8. Posoda iz sivočrne žgane, glajene gline. Na notranji in zunanji strani so sledovi glavničenja. Dno je ravno, prehod v cilindričen vrat je poudarjen. Pr. d. 12 cm; pr. n. ob. 33 cm; pr. u. 20,5 cm; v. 32 cm. Inv. št. P 10334.

9. Skodelica iz črnsive žgane, zelo dobro glajene gline. Dno je ravno, ozke rame prehajajo poudarjeno v nizek vrat. Na največjem obodu in na ramenu je okras iz kositra (ohranjeni so sledovi). Pr. d. 3 cm; pr. n. ob. 9,5 cm; pr. u. 8 cm; v. 6 cm. Inv. št. P 10338.

10. Skodela s preselegajočim ročajem iz črnsive žgane, glajene gline. Dno je vbočeno. Poudarjene rame so okrašene z bronastimi žeblički, prav tako notranji del ročaja. Pr. d. 9 cm; pr. n. ob. 23,5 cm; pr. u. 20,7 cm; v. 10 cm; v. do vrha ročaja 16 cm. Inv. št. P 10336.

Tabla 4

Kamnita kamra, Vila Prah, brez natančnejših podatkov o legi predmetov:

1. Posoda iz črnsive žgane, glajene gline. Dno je ravno. Prehod v usločen, kratek lijakast vrat je poudarjen s kaneluro. Pr. d. 12,5 cm; pr. n. ob. 40 cm; pr. u. 24,5 cm; v. 36,5 cm. Inv. št. P 10345.

2. Posoda iz sivo oranžno žgane gline, pomešane z zrcni peska. Dno je ravno. Pr. d. 12 cm; ohr. v. 24 cm. Inv. št. P 10342.

3. Posoda iz sivo rdečkaste žgane, glajene gline, pomešane z drobnimi zrcni peska. Prehod iz kratkega vratu v rame je tekoč. Ustje je izvihano. Pr. n. ob. 28 cm; pr. u. 19 cm; ohr. v. 18,2 cm. Inv. št. P 10346.

4. Latvica iz sivorjavo žgane, glajene gline. Dno je ravno. Na največjem obodu sta ohranjena dva konična držaja. Pr. d. 13,5 cm; pr. n. ob. 32 cm; pr. u. 28,5 cm; v. 12 cm. Inv. št. P10347.

Tabla 5

Kamnita kamra, Vila Prah, brez natančnejših podatkov o legi predmetov:

1. Spodnji del posode ali latvice iz črnsive žgane, glajene gline. Pr. d. 14 cm; pr. n. ob. 30 cm; ohr. v. 11 cm. Inv. št. P 10348.

2. Fragmenti latvice z uvihanim ustjem iz črnsive žgane, glajene gline, pomešane z zrnici peska. Pr. d. 12 cm; pr. n. ob. 25 cm; pr. u. 23 cm; v. 8 cm. Inv. št. P 10348-2.

3. Železen nož s trnastim nastavkom. Dol. 6 cm; š. rezila do 1,8 cm. Inv. št. P 10366.

4. Fragment bronaste podolgovate in ukrivljene pločevine s štirimi ohranjenimi luknjicami za pritrditev. Na enem izmed krajših robov je pločevina okrašena z zarezi. V dveh luknjicah je še ohranjena bronasta spona. Sicer ohranjeni še dve taki sponi oz. kaveljčka. VF 1 × 1,7 cm; oz. 1,5 × 1 cm. Inv. št. P 10365.

Opomba: Po Gabrovčevem zapisu na kartotečnem listku (vir 3) so bili ob pločevini ohranjeni fragmenti usnja. To nakazuje, da sodi ta predmet verjetno k bronastim trakovom, najdenim pri točki VI (t. 2: 2–4). Vir poroča, da je bil "bronasti opasač iz obdelane pločevine in ima pri sponkah usnjene dele, ki so še vsi dobro ohranjeni" (vir 6).

5. Bronast sklenjen obroček, okroglega preseka. Na njem visi verižica, ob katero so sprijete sežgane kosti z ostanki železa, na njih je viden odtis tkanine. Pr. 4,3 cm; deb. 0,5 cm. Inv. št. P 10368.

6. Bronast sklenjen obroček, okroglega preseka. Na njem visi manjši obroček, na katerem sta še dva majhna obročka. Na enem od dveh manjših obročkov visi obesek iz pločevine trikotne oblike. Pr. obročka 3,2 cm; pr. manjših obročkov od 1,6 do 1,1 cm; vel. trikotnega obeska 2 × 1,8 cm. Inv. št. P 10369.

7. Fragment peresovine iz bronaste žice, verjetno fibule. Pr. 1,1 cm; pr. žice 0,2 cm; ohr. dol. 1 cm. Inv. št. P 10370.

8. Fragment bronaste verižice iz bronastih okroglih obročkov s sklenjenimi konci. Obročki so vdeti drug v drugega. Pr. obročkov od 0,6 cm do 1 cm. Inv. št. P 10371.

9. Bronast obroček, okroglega preseka. Pr. obročka 5,7 cm; deb. 0,6 cm. Inv. št. P 10372.

10. Dva fragmenta iz ukrivljene bronaste žice, ovalnega preseka, verjetno zapestnice. Ohr. dol. fragmentov 9 cm in 5,6 cm; deb. 0,36 cm. Inv. št. P 10372.

11–13. Trije fragmenti iz ukrivljene in ravne bronaste žice, okroglega preseka. Ohr. dol. fragmentov 11,4 cm, 9,8 cm in 3 cm; deb. 0,4 cm. Inv. št. P 10372.

14–16. Trije fragmenti iz ravne ali rahlo ukrivljene bronaste žice, okroglega preseka. Ohr. dol. fragmentov 6,4 cm, 3,2 cm in 1,6 cm; deb. 0,2–0,36 cm. Inv. št. P 10372.

17. Trije fragmenti iz bronaste žice okroglega preseka. Na enem je nadet bronast predmet. Deb. 0,15 cm. Inv. št. P 10372 in P 10375.

18. Bronast obroček, sklenjen, okroglega preseka. Na obročku visi manjši obroček s trikotnim obeskom iz uvite pločevine. Pr. večjega obročka 3,6 cm; deb. 0,2 cm; v. obeska 3,3 cm. Inv. št. P 10375.

19–20. Deformirani bronasti fragmenti iz v ognju raztopljene pločevine. Vel. do 2,5 cm. Inv. št. P 10375.

21. Bronasta peresovina iz žice okroglega preseka. Pr. 1 cm; deb. 0,2 cm. Inv. št. P 10375.

22. Desni astragal jelena, neožgan. Vel. 3,7 × 6,2 cm. Inv. št. P 10389/A-c.

23. Fragment ročaja skodelice, okrašene s kositrom. Ročaj je okrašen v dveh pasovih v obliki črke T. Ohr. vel. 1,8 × 2 cm. Inv. št. P 10389/A-d.

24. Morska školjka. Ožgana v ognju. Inv. št. P 10389/A-b (prim. Dodatek, sl. 13).

* Desni astragal goveda, žgan v ognju in ostale ožgane kosti (neopredeljene). Inv. št. P 10389/A-b.

* Ožgane kosti (neopredeljene), oglje. Inv. št. P 10389/A-c.

* Štirinajst drobcev sežganih kosti (neopredeljene). Inv. št. P 10389/A-d.

* Ožgane kosti (neopredeljene), kamen. Inv. št. P 10389/A-e.

Tabla 6

Prah II (vir 3):

1. Posoda iz sivočrno žgane, slabo glajene gline. Dno je ravno. Pr. d. 14 cm; ohr. v. 19 cm. Inv. št. P 10343.

2. Fragmentirana bronasta očalasta fibula, verjetno brez osmice. Iglja in zanka sta ohranjeni. Pr. svitka 2,2 cm; pr. žice 0,15 cm; dol. igle 3 cm. Inv. št. P 10367.

Opomba: Najdbe označene na kartotečnih listkih kot *Prah II* (vir 3), najverjetneje predstavljajo predmete najdene 10 m proti JV od kamnite gomile (vir 7). Ta vir navaja, da sta bila najdena "bronast okrask v velikosti prstana" (neidentificiran) "in pa naprsna broša", morda fibula z inv. št. P 10367 (t. 6: 2).

Garaža vile Prah, grob (vir 3):

3. Posoda na nogi iz črnsive žgane, glajene gline. Nizka noga, kroglast trup, prehod v kratek koničen vrat rahlo poudarjen. Ustje je močno izvihano. Na ramenu na štirih, ne popolnoma simetrično postavljenih mestih, okrašena z rozeto. Pr. noge 9 cm; pr. n. ob. 25 cm; pr. u. 17 cm; v. 22,3 cm. Inv. št. P 10344.

V žari so v NMS ohranjene sežgane človeške kosti.

Kompleks Vile Prah ?:

4. Fragmentarno ohranjen spodnji del situle z nogo iz rjavordeče žgane gline. Na zunanji površini je posoda poslikana v izmenjujočih se rdeče-črno (grafitno) vodoravnih pasovih. Noga je grafitno poslikana na zunanji in na notranji strani. Pr. d. 10 cm; pr. n. ob. 32 cm; ohr. v. 20 cm. Inv. št. P 10349.

Opomba: prim. vir 3.

Kranj – Koroška cesta
izkopavanja V. Herforta leta 1939
(t. 7–10; 11: 1–7; 12)

Tabla 7

Grob 1

1. Fragmenti posode iz sivo žgane, dobro glajene gline. Posoda je imela rahlo vbočeno dno. Na ramenu je okrašena s plitvimi navpičnimi kanelurami, v utisnjenimi jamicami v obliki rozete ter z navpičnimi rebri. Pr. d. 11,6 cm; pr. u. 16,8 cm; v. vratu 3,6 cm; rekonstruirana v. 26 cm. Inv. št. P 10291.

2. Fragmenti latvice iz črnsivo žgane, glajene gline. Ustje je poševno kanelirano. V. 6,8 cm; pr. n. ob. 20,6 cm; pr. d. 6,8 cm. Inv. št. P 10292.

3. Fragment bronaste zapestnice D preseka, na zunanji strani okrašena s snopi prečnih gostih reber. Dol. 9 cm; deb. 0,5 cm. Inv. št. P 10294.

4–5. Fragmenti dveh večjih posod – pitosov z rebri iz sivo žgane glin, pomešane s peskom, poslikanih v izmenjujočih se rdeče-črnih vodoravnih pasovih. Pr. u. 15 cm; ohr. v 6 cm in 1,8 cm; ohr. pr. n. ob. 23,6 cm. Inv. št. P 10293.

6–7. Fragmenti nog dveh različnih rdeče barvanih posod. Ohr. v. 1,6 cm in 2 cm. Inv. št. P 10293.

Tabla 8

Grob 2

1. Fragmenti velike posode – pitosa z rebri iz črnosive žgane glin, pomešane z zrnci peska. Na zunanji površini je posoda rdeče-črna (grafitno) poslikana v izmenjujočih se vodoravnih pasovih. Na notranji strani so ohranjeni sledovi črnega (grafitnega) premaza. Pr. n. ob. 47,5 cm; pr. u. 28 cm; ohr. v. pribl. 49 cm. Inv. št. P 10295.

2. Vijček stožčaste oblike z rahlo vbočenimi stranicami, iz sivo žgane glin. V. 3,5 cm; pr. spodnje ploskve 4,3 cm; pr. zgornje ploskve 2,5 cm. Inv. št. P 10300.

3. Dva fragmenta bronastega obročka, verjetno majhne zapestnice D-preseka. Pr. 4,5 cm; deb. 0,2–0,5 cm. Inv. št. P 10303.

4. Bronasta lasnica z bikonično, povešeno glavico. Na glavici je majhna luknjica. Dol. 14 cm; pr. glavice 1,6 cm. Inv. št. P 10301.

5. Bronasta čolničasta fibula s podolžnim rebrom po sredini loka. Na prehodu v nogo sta dve, na prehodu v peresovino pa eno prečno rebro. Noga se končuje brez glavičastega zaključka. Peresovina in igla manjkata. Dol. 5 cm; dol. noge 2 cm. Inv. št. P 10302.

6. Fragmenti skled na nogi iz rdeče žgane, dobro glajene glin. Prelom je znotraj črn, na robovih rdeč. Na vratu in na nogi je bila posoda grafitirana. Pr. u. 23,8 cm; pr. n. ob. 22 cm. Inv. št. P 10296.

7. Posoda iz sivordečkasto žgane, grobe in neglajene glin. Dno je rahlo vbočeno, ustje rahlo uvihano. Pr. d. 7,5 cm; pr. n. ob. 10 cm; v. 8,5 cm. Inv. št. P 10297.

8. Fragmenti latvice z uvihanim ustjem iz rdeče žgane, glajene glin. Pr. u. 14 cm; pr. n. ob. 15,6 cm; v. 8 cm. Inv. št. P 10298.

9. Fragment posode iz sivkastordeče žgane glin, znotraj črne, pomešane z drobnim peskom. Dno je ravno, ustje rahlo izvihano, rame in vrat sta bila po vsej površini premazana s črnim premazom. Rame so po celotnem obodu posode okrašene z dvojnimi vodoravnimi pasom trikotnih odtisov. Pr. u. 30 cm; pr. n. ob. 38 cm; pribl. v. 34,4 cm. Inv. št. P 10299.

Tabla 9

Grob 3

1. Velika bikonična posoda iz črnosivo žgane, glajene glin. Na ramenu je ohranjenih pet bradavic. Pr. d. 18 cm; pr. n. ob. 45,6 cm; ohr. v. 64 cm. Inv. št. P 10304.

2. Fragmenti traku iz bronaste pločevine, okrašene z iztolčenimi bunčicami in pikami. Sredinski niz iztolčenih bunčic je med seboj povezan tangencialno in obkrožen z iztolčenimi pikami. Na enem fragmentu je ohranjena luknjica. Dol. fragmentov 1,8–8,5 cm; š. 2 cm. Inv. št. P 10306.

3. Štirje bronasti gumbi s polkrožno glavico in zanko na spodnjem delu. Pr. 1–1,2 cm. Inv. št. P 10307.

4. Fragmenti bronaste trakaste žice, verjetno zapestnice. Ohr. dol. 4,8 cm; deb. 0,5 cm. Inv. št. P 10308.

Tabla 10

Grob 3–4

1. Bronasta igla s povešeno kapasto glavico in diskom pod njo. Dol. 13 cm; pr. glavice 1 cm. Inv. št. P 10305.

Poleg groba 4:

2. Posoda iz svetlosive žgane glin, pomešane z velikimi zrnci peska. Na zunanji in notranji površini je okrašena z navpičnim metličenjem. Pr. d. 9 cm; ohr. v. 13 cm. Inv. št. P 10309.

Grob 6

3. Fragmenti posode iz sivo žgane, glajene glin, pomešane z zrnci peska. Ohranjeni so le posamezni fragmenti oboda in ramen z vratom. Dno je bilo ravno, na obodu sta bila konična držaja, prehod iz ramena v vrat je bil po-udarjen. Pr. d. 21 cm; pr. n. ob. 50,4 cm; ohr. v. 40,4 cm. Inv. št. P 10310.

Tabla 11

Grob 6–7

1. Bronasta zapestnica polkrožnega preseka, prečno nažlebljena na zunanji strani. Pr. 6 cm; deb. 0,6 cm. Inv. št. P 10311.

2. Dva fragmenta bronaste zapestnice, polkrožnega preseka, prečno nažlebljena na zunanji strani. Pr. 7 cm; deb. 0,5 cm. Inv. št. P 10312.

3. Fragment bronaste zapestnice polkrožnega preseka, verjetno zapestnice. Pribl. pr. 5 cm; deb. 0,5 cm. Inv. št. P 10314.

4. Fragment bronaste narebrene zapestnice. Dol. 4,5 cm; deb. 1,2 cm. Inv. št. P 10316.

5. Fragment bronaste kačaste fibule. Ohranjen je lok z zanko, diskom in del igle. V. 2,2 cm. Inv. št. P 10313.

6. Bronast fragment okroglega preseka, ki se proti koncu tanjša in zaključuje v dvojni drobni glavici. Morda gre za nogo fibule. Dol. 2,1 cm; deb. 0,6 cm. Inv. št. P 10315.

7. Železen nož s trnom in ukrivljenim rezilom. Dol. 9,6 cm; š. rezila 1 cm. Inv. št. P 10317.

Tabla 12

Točka 8 (vir 1; sl. 5):

1. Železna sulica. List ima kotno profilirano rebro. Dol. 44 cm; dol. toporišča 11 cm; največja š. lista 5,5 cm. Inv. št. P 10318.

2. Železna sulica z upognjenim listom. List ima po sredini trikotno profilirano rebro. Dol. 32 cm; dol. toporišča 7,5 cm; največja š. lista 5 cm. Inv. št. P 10319.

3. Železna sulica z upognjenim listom. List ima kotno profilirano rebro. Dol. 22 cm; dol. toporišča 8 cm; največja š. lista 4 cm. Inv. št. P 10320.

4. Fragment železne pasne verige za pripenjanje meča s sploščenimi členi. Veriga je spletena iz ploščato skovane železne žice, ki je okrašena z jamicami. Na eni strani se veriga konča v členu v obliki osmice in na drugi strani v zaključnem členu z okroglo zanko. Ohr. dol. 10,5 cm. Inv. št. P 10321.

Kranj – Koroška cesta, brez podatka o točni legi:

* Človeška golenica (diafiza), nesežgana. Inv. št. P 10375.

* Leva stopalnica (metatarsus) mlade srne oz. srnjaka, nesežgana. Inv. št. P 10375.

* Dvanajst drobcev sežganih kosti (neopredeljene). Inv. št. P 10375.

Kranj

druga omenjena najdišča
(t. 11: 8–13; 13; 14; 15)

Tabla 11

Mestno pokopališče pri Sv. Križu (Prešernov gaj):

8. Čolničasta fibula z okrašenim lokom s pasovi prečnih črt, med katerimi je cikcak okras. Na loku je luknjica. Lok prehaja iz dvakrat uvite peresovine v iglo, noga je odlomljena. Dol. loka 6,5 cm; š. loka 2,2 cm; dol. igle 11 cm. Inv. št. P 3873.

9. Bronasta ločna dvozankasta fibula z lokom okroglega preseka, noga je trikotne oblike in ima prečne vreze ob robovih trikotne noge ter slabo viden cikcak okras na zunanji strani ležišča igle. Na fibuli visi sklenjen obroček okroglega preseka. Dol. 10,5 cm; v. 8,2 cm; š. noge 3,3 cm; pr. obročka 3,3 cm. Inv. št. P 3874.

10. Bronasta ločna dvozankasta fibula z lokom okroglega preseka, ki se proti koncema tanjša in prehaja v enkrat uvito peresovino in iglo. Noga je trikotne oblike z rahlo usločenimi stranicami. Na fibuli visi sklenjen obroček okroglega preseka. Dol. 7,7 cm; v. 5 cm; š. noge 2,2 cm; pr. obročka 3 cm. Inv. št. P 3875.

11. Bronasta vozlasta fibula. Na loku je 18 vozlov, med njimi so prečni vrezi. Lok prehaja iz dvakrat uvite peresovine v iglo, noga je bila odlomljena in ponovno pritrjena z bronasto žico. Dol. 9,5 cm; v. 7,8 cm; š. noge 1,6 cm. Inv. št. P 3876.

Mayerjeva klet (Mladinska ul. 2):

12. Bronasta vozlasta fibula. Na loku je 10 vozlov, med njimi prečni vrezi. Lok prehaja v dvakrat uviti peresovini v iglo, noga je oblikovana ramenasto. Na loku je manjši sklenjen obroček, pravokotnega preseka. Na igli sta kolo-barjast obroček z vratom in še en večji obroček, okroglega preseka. Dol. 9,2 cm; v. 6,2 cm; š. noge 2,6 cm; pr. večjega obročka 2,9 cm. Inv. št. P 3877.

13. Bronasta večglava igla z diskom in trombastim zaključkom. Vrhnji del je odlomljen. Ohr. d. 30 cm; pr. diska 1,2 cm. Inv. št. P 3878.

Tabla 13

Stanovanjska stavba OLO (Stritarjeva ul. 8):

1. Posoda iz sivočrno žgane gline, pomešane z zrcni peska. Dno je ravno. V spodnjem delu je okrašena z vodoravnim razčlenjenim rebrom. Pr. d. 19 cm; pr. n. ob. 47,2 cm; pr. u. 31,5 cm; v. 50,5 cm. Inv. št. P 8130.

2. Fragmenti posode iz sivočrno žgane, dobro glajene gline. Na ramenu je okrašena s pseudovrvičastim okrasom treh vodoravnih črt, pod njo poteka trojna cikcak črta. Pr. d. 12 cm; pr. n. ob. 35,2 cm; pr. u. 17,5 cm; v. pribl. 37 cm. Inv. št. P 8131.

Tabla 14

1. Fragmenti posode iz črnosivo žgane gline, pomešane z zrcni peska. Dno je prstanasto izraženo, ravno. Pod največjim obodom je okrašena z vodoravnim razčlenjenim rebrom. Pr. d. 20,4 cm; pr. n. ob. 46 cm; ohr. v. 41,6 cm. Inv. št. P 8132.

2. Fragmenti latvice iz sivo žgane, dobro glajene gline. Ustje je poševno nazlebljeno. Pr. d. 9,2 cm; pr. n. ob. 20 cm; pr. u. 18,4 cm. Inv. št. P 8133.

3–4. Bronasti narebreni nesklenjeni zapestnici. Pri eni se konca dotikata, pri drugi ne. Med rebri so prečni vrezi. Pr. 8 cm; deb. 0,8 cm. Inv. št. P 8134 in P 8135.

5. Večglava bronasta igla s štirimi glavicami in diskom v obliki zobatega kolesca. Dol. 22 cm; pr. glavice 0,7 cm. Inv. št. P 8136.

Tabla 15

Gorenja Sava:

1. Železna sulica. List je brez rebra, v toporišču je ohranjen les. Dol. 22 cm; š. lista do 4,7 cm. Inv. št. P 6664.

Kranj, brez podrobnejših podatkov o najdišču:

2. Fragmenti dna in ostenja posode iz sive, glajene gline, mešane s peskom. Pr. d. 11 cm; ohr. v. 12 cm. Inv. št. P 10332.

Opomba: Iz stare, neinventarizirane zapuščine, verjetno pred 1918 (vir 3).

3. Skleda iz črnosivo žgane, glajene gline. Dno je močno vbočeno, obod je koničen in prehaja v ostrem prehodu v poševne rame in nizek cilindričen vrat. Na ramenu je pseudovrvičast okras cikcak črte, v njej so ohranjeni sledovi bele inkrustacije. Pr. d. 2,3 cm; pr. n. ob. 10,3 cm; pr. u. 9,2 cm; v. 5 cm. Inv. št. P 10153.

4. Bronasta certoška fibula. Lok je na najvišjem delu zaobljeno rombičnega preseka, okrašen s polkrožnimi, podolžnimi in kratkimi prečnimi vrezi. Prav tako je lok razčlenjen s tremi prečnimi rebri, od katerih sta stranski dve narezljani. Noga je okrašena z verzi v motivu cikcaka in trikotnika. Iгла je odlomljena. Dol. 9 cm; pr. gumba 1,2 cm. Inv. št. P 10152.

5. Železna tulasta sekira z ušescem. Dol. 18 cm; š. rezila do 5,3 cm; pr. toporišča 4,2 cm. Inv. št. P 3879.

Stražišče*Tabla 16***Stara šola, žgani grobovi:**

1. Vaška vozlasta fibula z železnim jedrom in bronastim plaščem z osmimi vozli. Noga in igla nista ohranjeni. Ohr. dol. 10 cm; pr. vozlov 1,4 cm. Inv. št. P 6332.

2. Bronasta dvoankasta ločna fibula. Ohranjen je lok okroglega preseka, zanki sta pravokotnega preseka. Noga in igla nista ohranjeni. Ohr. dol. 7 cm. Inv. št. P 6333.

3. Bronasta večglava igla. Vse tri glavice so okrašene s prečnimi vrezi. Ohr. dol. 9,5 cm; pr. glavice 1 cm. Inv. št. P 6335.

4. Bronasta sklenjena zapestnica okroglega preseka, okrašena s prečnimi in cikcak vrezi. Pr. 7 cm; deb. 0,6 cm. Inv. št. P 6334.

* Bronast prstan večkotnega preseka, sklenjen. Pr. 2,3 cm. Inv. št. P 6336. Izgubljen.

Šempetrski park (nekdanji grajski park pri Schrottenturnu), gomila:

5. Bronasta certoška fibula s samostrelno peresovino. Na igli visi obroček z izrastki. Dol. 7,1 cm; pr. obročka 2,4 cm. Inv. št. P 3278.

Stanežiče*Tabla 16*

6. Bronasta dvoankasta ločna fibula. Visok tanek lok je okroglega preseka in prehaja iz enkrat uvite peresovine v iglo. Zanki sta kotnega preseka. Kratka nizka noga z usločenima stranicama, okrašena z poševnimi in cikcak vrezi. Dol. 6,5 cm; dol. noge 2,5 cm; v. 5 cm. Inv. št. P 8867.

7. Fragment igle z majhno stožčasto glavico in dvema ohranjenima svitkoma pod glavico. Pr. glavice 1,1 cm; ohr. v. 1,2 cm. Inv. št. P 8868.

DODATEK: Živalski ostanki

Borut TOŠKAN

Zbira kostnih ostankov z najdišč Vila Prah in Koroška cesta v Kranju, pridobljena med izkopavanji v letu 1939, obsegata 64 najdb. Prevladujejo do nekaj centimetrov veliki odlomki sežganih dolgih kosti, med katerimi utegnejo biti zastopani tako živali kot človek. Ožje taksonomsko opredeljenih najdb je v obeh zbirah skupaj 14. Pripadajo najmanj petim različnim živalskim vrstam, ena kost je bila pripisana človeku (*tab. 5*). Gradivo hrani Narodni muzej Slovenije v Ljubljani.

Kranj, Vila Prah

Vsi kostni ostanki z območja Vile Prah (N = 51) izvirajo iz kamnite grobne kamre in torej kronološko sodijo v stopnjo Podzemelj 2 (glej predhodno besedilo, str. 125–134). Približno petino jih je bilo mogoče pripisati posameznemu od osmih skupkov najdb z znano najdiščno lokacijo (*sl. 2; 4*), pri čemer ta zbir vključuje dve tretjini vseh taksonomsko opredeljenih primerkov (*tab. 6*). Žal neposredno navezavo na posamezen pokop dopuščajo zgolj ostanki pri točki XI (= domnevni pokop 3), medtem ko je v drugih primerih takšno početje bolj špekulativno.

Metrični podatki nakazujejo, da so med taksonomsko opredeljenimi ostanki goveda in drobnice zastopane tako mlade kot odrasle živali, pri čemer med slednjimi domnevno prevladujejo samice (*tab. 7*). Masa dveh odraslih goved, ki sta v analiziranem

gradivu zastopani z edinima dvema skočnicama brez omembe vrednih poškodb, je najverjetneje znašala dobrih 500 kg (prim. Bartosiewicz 1984; Gibson 1988, 165–166). Najdbi je torej mogoče zanesljivo umestiti znotraj variacijske širine za tedanje govedo jugovzhodnoalpskega prostora. Podobno velja za skočnico ovce, medtem ko sodi jelenji primerek med večje tovrstne najdbe s sočasnih najdišč in grobišč v regiji (lastni neobjavljeni podatki).

Bolj od posameznih bioloških parametrov je sicer pri interpretaciji živalskih ostankov z območja Vile Prah seveda pomembno razumeti samo namembnost njihovega pridajanja v grobove, kar ni enostavno. Pri tem je še najmanjša zagonetka v orodje preoblikovan primerek leve stopalnice drobnice iz grobnega inventarja domnevnega pokopa 3, dokumentiranega pri točki XI (*sl. 4; 10: 1; t. 2: 17*). B. Škvor Jernejčič ga interpretira kot tkalski pripomoček (tkalski glavnik?), primeren za tkanje posebej finih tkanin, za kar ponudi tudi več analogij. Po tej razlagi bi kazalo njegovo prisotnost nemara še najbolj utemeljeno razumeti kot indic, da se je pokojnica za življenja ukvarjala s tekstilno dejavnostjo. Skladna s takšno tezo bi lahko bila najdba vijčka pri točkah XII/XIII (*t. 2: 20*), če bi ga bilo mogoče zaradi bližine obeh najdiščnih lokacij pripisati istemu pokopu, kar pa ni gotovo (glej str. 146). Manj verjetna je razlaga, po kateri bi imela omenjena pridatka namen izkazovati predvsem visok socialni status umrle. Grobni

Tab. 5: Seznam kostnih ostankov z lokacij Vila Prah in Koroška cesta v Kranju (izkopavanja iz leta 1939). Za primerjavo so podani preliminarni podatki o živalskih najdbah s starejšezveznodobnih naselbinskih kontekstov najdišč v Kranju, ki jih je med letoma 2009 in 2011 raziskalo podjetje Magelan skupina: Jelenov klanec (Ljubljanska cesta) (Tomažinčič 2011*; Toškan, Dirjec 2012a*); Savska cesta, Sejmišče (Urek et al. 2015*; Toškan, Dirjec 2015*); Pungart (trasa energetskega kabla in vodovoda) (Tomažinčič 2012*; Toškan, Dirjec 2012b*). Količina najdb je izražena kot število določenih primerkov (NISP; Grayson 1984). Obrazložitev okrajšav: Mt – os metatarsale; Cntr – os centrotarsale; II+III – os tarsale II+III; Astr – astragalus; Tib – tibia; Testa – lupina školjke.

Tab. 5: List of animal remains from Vila Prah and Koroška cesta in Kranj (excavations of 1939). Shown are also comparative data on animal remains from Early Iron Age settlement contexts from archaeological sites within Kranj, excavated between the years 2009 and 2011 by “Magelan skupina”: Jelenov klanec (Ljubljanska cesta) (Tomažinčič 2011*; Toškan, Dirjec 2012a*); Savska cesta, Sejmišče (Urek et al. 2015*; Toškan, Dirjec 2015*); Pungart (Tomažinčič 2012*; Toškan, Dirjec 2012b*). Number of finds expressed as the Number of Identified Specimens (NISP; Grayson 1984). Explanation of abbreviations: Mt – os metatarsale; Cntr – os centrotarsale; II+III – os tarsale II+III; Astr – astragalus; Tib – tibia; Testa – bivalve shell.

* Neobjavljena poročila / Unpublished reports

Takson Taxon	Vila Prah					Koroška c.		Jelenov klanec	Savska cesta	Pungart
	Mt	Cntr	II+III	Astr	Testa	Tib	Mt	Σ	Σ	Σ
<i>Bos taurus</i>		2	1	4				382	1028	68
<i>Bos taurus</i> (?)				1				2		1
<i>Ovis aries</i>	1			1				229	657	95
<i>Capra hircus</i>										
<i>Sus cf. domesticus</i>								115	320	36
<i>Cervus elaphus</i>				1				14	26	5
<i>Capreolus capreolus</i>							1			
<i>Glycymeris</i> sp.					1					
<i>Homo sapiens</i>						1		2	17	
Drugo / Other								56	50	2
Indeterminatus			39				12	1744	≈ 5200	≈ 450

Tab. 6: Seznam kostnih ostankov z območja grobne kamre ob Vili Prah v Kranju po najdiščnih legah, skeletnih elementih in anatomske strani. Količina najdb je izražena kot število določenih primerkov (NISP).

Tab. 6: List of bone remains from the area of the burial chamber at Vila Prah in Kranj per finding location, skeletal element and anatomical side. Number of finds expressed as the Number of Identified Specimens (NISP).

Točka Point	Takson Taxon	Skelet. element Skelet. element	Levi Left	Desni Right	Skupaj Total
IX	<i>Bos taurus</i>	Astragalus	1		1
XI	<i>Bos taurus</i>	Os centrotarsale	1	1	2
		Os tarsale II+III		1	1
	<i>Ovis aries</i>	Astragalus		1	1
		Os metatarsale	1		1
XIV	<i>Bos taurus</i>	Astragalus		1	1
	<i>Bos taurus</i> (?)	Astragalus		1	1
	Indeterminatus	Indeterminatus	3		3
Nepoznana Unknown	<i>Bos taurus</i>	Astragalus		2	2
	<i>Cervus elaphus</i>	Astragalus		1	1
	<i>Glycymeris</i> sp.	Testa	1		1
	Indeterminatus	Indeterminatus	36		36

inventar domnevnega pokopa 3 se zdi namreč za takšno interpretacijo vendarle nekoliko preskromen (Grömer 2013, 32–34, 46; glej tudi komentar k pokopu 1 v nadaljevanju).

V povezavi z domnevnim koščenim tkalskim glavnikom je treba posebej opozoriti na to, da

je najdba sežgana. Pri tem sivobela obarvanost kostnine nakazuje izpostavljenost razmeroma visokim temperaturam, ki so lahko dosegle tudi 700 °C (Walker et al. 2008). Ker je podobno obarvana tudi glavnina taksonomsko neopredeljenih kostnih odlomkov z Vile Prah, med katerimi bi

Tab. 7: Velikost bolje ohranjenih živalskih ostankov z območja grobne kamre ob Vili Prah v Kranju. Izmerki so izraženi v mm. Dimenzije in okrajšave zanje so povzete po von den Driesch (1976).

Tab. 7: Size of better preserved animal remains from the area of the burial chamber at Vila Prah in Kranj. Measurements are expressed in mm. Measured dimensions and appropriate abbreviations are taken from von den Driesch (1976).

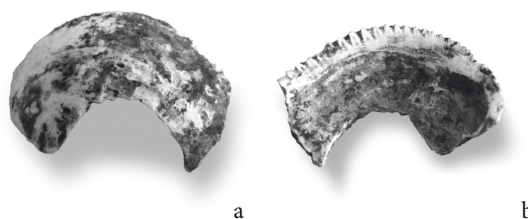
Takson Taxon	Skeletni element Skeletal element	GLI	GLm	DI	Dm	Bd	GB	Dp
<i>Bos taurus</i>	Astragalus	63,0	60,0	33,0	35,0	36,0		
	Astragalus	59,5	54,5	34,5	33,0	35,5		
	Os centrotarsale						55,5	
	Os centrotarsale						47,5	
<i>Ovis aries</i>	Astragalus	28,0	26,5	15,5	15,5	17,0		
	Os metatarsale							≈ 22,0
<i>Cervus elaphus</i>	Astragalus		58,5		33,5	37,5		

utegnil biti zastopan (predvsem?) človek,³² bi za obravnavano koščeno orodje kazalo domnevati sežig na grmadi skupaj s pokojnico. Navsezadnje je bila takšna praksa v pozni bronasti in starejši železni dobi osrednjeslovenskega prostora splošno razširjena (Škvor Jernejčič, Vinazza 2016, 46).

Sežgan je bil tudi drobec školjčne lupine, za katerega natančna lokacija odkritja znotraj grobne kamre ni znana (Katalog, t. 5: 24). Najdba je bila verjetno simbolni pričevalec visokega/posebnega statusa pokopane osebe, bržčas ženske ali otroka (Chierici Bianchi, Calzavara Capuis 1985, 75–76; Perego 2010, 79; a glej tudi npr. Chierici 1999, 179–180; Salzani 2001, 100). Odlomek lupine namreč ni pripadal kateri od lokalnih sladkovodnih vrst, temveč morski školjki iz rodu *Glycymeris* (družina Glycymeridae, skledice; sl. 13).³³ Številne tovrstne najdbe so znane s paleovenetskih najdišč, tako z naselbin kot grobišč (Chierici 1999, 174; Fiore, Tagliacozzo 2006, 463). Školjke rodu *Glycymeris* namreč odlikuje okusno meso, na peščenih tleh (pri)obalnega pasu severnega Jadrana so splošno razširjene in zato zlahka dostopne. Na podlagi njihovih širokih ekoloških zahtev ni dvomiti, da je enako veljalo tudi ob koncu bronaste in v začetku železne dobe (glej npr. Royer et al. 2013). Ostanke školjk omenjenega rodu ter tudi ostanke drugih morskih mehkužcev iz tamkajšnjih naselbinskih kontekstov kaže tako večinoma razumeti kot prehranski odpadki. V nasprotju s tem so v grobove pridani primerki pogosto interpretirani drugače,

³² Obravnavano kostno gradivo je hranjeno pod petimi inventarnimi številkami in izvira iz najmanj treh različnih najdišč. Na podlagi analize virov in dokumentacije je bilo ugotovljeno, da so bili med izkopavanji leta 1939 v grobni kamri ob Vili Prah najdeni ostanke najmanj treh žganih pokopov (glej str. 122–123).

³³ Taksonomsko opredelitev je opravil Jan Simič, za kar se mu na tem mestu lepo zahvaljujem.

Sl. 13: Kranj – Vila Prah. Sežgan odlomek lupine školjke iz rodu *Glycymeris*: a – zunanja površina; b – notranja površina.

Fig. 13: Kranj – Vila Prah. Burnt shell fragment of the genus *Glycymeris*: a – outer surface; b – inner surface.

tj. kot okrasni predmeti, igrače, amuleti in celo kot predmonetarno plačilno sredstvo (Perego 2010, 78–79 in tam navedeni viri).

Zadnja od omenjenih možnosti se v primeru najdbe z območja Vile Prah ne zdi verjetna. V nasprotju z, denimo, polži kavriji (*Monetaria moneta*) namreč lupina skledic v estetskem smislu ni posebej izstopajoča. Poleg tega so (bile) školjke rodu *Glycymeris* vzdolž severnojadranskih obal za takšno uporabo najbrž preveč zlahka dostopne (Chierici 1999, 174–176; glej tudi Grahek 2004, 153). Nič bolj verjetna ni možnost, da gre pri najdbi za ostanek k pokojniku priloženega prestižnega prehranskega artikla. Tudi če bi bil ta zgolj simboličen in bi torej vključeval pridatek ene same školjke, bi morali biti v grobni kamri seveda obe polovici lupine³⁴ (prim. Chierici 1999, 175). Še bolj moteče v tem smislu pa je dejstvo, da je najdeni odlomek sežgan. Njegova sivobela obarvanost namreč pričča o izpostavljenosti temperaturam med 300 in 700 °C (Spennemann,

³⁴ Upoštevati je sicer treba možnost, da je bila druga lupina prisotna, a je izkopavalci niso opazili in torej tudi ne pobrali (prim. Toškan 2015).

Colley 1989, 57), pri katerih bi meso seveda zoglenelo in postalo neužitno.

Zanimivo je, da naj bi temperatura gorečih pogrebnihih grmad v mlajši bronasti in starejši železni dobi v jugovzhodnoalpskem prostoru nihala prav v omenjenem intervalu, čeprav so bile med obema navedenima obdobjema, kakor tudi med posameznimi grobišči, v tem smislu ugotovljene znatne razlike (Ravedoni, Cattaneo 2002, 115–116; Črešnar, Thomas 2013, 91; Škvor Jernejčič, Vinazza 2016, 57; Kovač, Toškan 2017, 111–112). Odlomek školjčne lupine bi tako lahko predstavljal ostanek dragocelega obeska, ki je bil sežgan skupaj s pokojnikom in nato z delom žganine in drugimi pridatki prenesen v grobno kamro. Odsotnost izvrtane luknje v tem smislu ni moteča. Kazalo bi jo namreč pričakovati na hrbtnem delu lupine v bližini sklepa, ki pa pri primerku z Vile Prah ni ohranjen.

Pridajanje školjk v starejšeželeznodobne grobove je bilo v jugovzhodnoalpskem prostoru doslej dokumentirano zgolj³⁵ v dvojnem grobu 56/57 (27/28 1886) z najdišča Pod Kaculjem pri Šmihelu pod Nanosom (Guštin 1979, 40). Pri tem seveda ni nepomembno, da leži omenjeno najdišče v neposredni bližini Kraške planote, kjer so ljudje (tudi) morske mehkužce zbirali že vse od kamene dobe (glej npr. Mikuž 2004; Mikuž, Turk 2004). Za območje celinske Slovenije, kjer podobni zbiri iz prazgodovinskih kontekstov niso znani, pomeni drobec lupine z Vile Prah nedvomno izjemno najdbo. Žal poskus razumevanja simbolne vloge tega pridataka otežuje nepoznavanje njegove natančne najdiščne lokacije v grobni kamri, kakor tudi nepoznavanje najdiščnih lokacij mnogih drugih pridanih predmetov (glej str. 123). Zaradi že izpostavljene izjemnosti takšne najdbe na prostoru celinske Slovenije je treba nanjo vsekakor gledati kot na svojevrstno dragocenost. V tem smislu bi nemara kazalo razmisliti o pripisu odlomka lupine (obeska?) h grobnemu inventarju bogatega ženskega groba 1, čeprav neposrednih dokazov za takšno ravnanje med razpoložljivo terensko dokumentacijo seveda ni.

Po drugi strani je zaradi analogij s paleovenetskih najdišč treba omeniti tudi možnost, da bi najdba utegnila predstavljati ostanek amuleta, močno vezanega na žensko sfero (prim. Perego 2010, 79 in tam navedeni viri). Takšno razumevanje bi bilo še posebej

³⁵ Z območja dolenske skupine Stare (1953, t. 2: 3; id. 1955, t. 58: 1–2) poroča o najdbah polžev kavrijev, ki pa so vgrajeni v nakit in zato predstavljajo povsem drugo zvrst pridataka. Glej tudi Grahek (2004, 152–154).

privlačno v primeru, da bi ženski iz domnevnega pokopa 1 (točka V) pripadali tudi štirje vijčki in tri goveje skočnice (= astragali) z območja točk IX in XIV.³⁶ Številne prazgodovinske skupnosti so namreč tako prvim kot drugim pripisovale apotropaične lastnosti (Hildburgh 1944, 142–143; Carè 2010, 462; De Grossi Mazzorin, Minniti 2012, 218). V tem smislu kaže omeniti predvsem govejo skočnico iz skupka najdb pod točko IX, ki je bila na dveh mestih preluknjana in torej najbrž uporabljana kot obesek (t. 3: 5). Za interpretacijo pokopa s takšnim grobnim inventarjem bi ne nazadnje lahko bila zanimiva tudi razmišljanja B. Teržan o nekaterih najbogatejših ženskih grobovih vzhodnoalpskega halštatskega kroga, ki so prav tako vsebovali vijčke, vretena oziroma preslice in/ali uteži (Teržan 1990, 207; za dolensko skupino glej Dular, Tecco Hvala 2007, 246). Avtorica jih namreč povezuje s pokojnicami, ki naj bi bile za življenja povezane s specifičnimi religioznimi aktivnostmi.

Seznam taksonomsko opredeljenih živalskih ostankov z območja Vile Prah zaključuje šest skočnic oziroma astragalov treh različnih živalskih vrst ter še tri druge nartne kosti goveda (*tab.* 5). Načeloma bi bilo mogoče tudi te razumeti kot s čaščenjem povezane predmete, saj je bilo pridajanje (predvsem) skočnic v grobove na območju srednje Evrope in Mediterana v bronasti in železni dobi splošno razširjen pojav. Da je imelo to početje izrazito kultno ozadje, je še najočitnejše pri pokopih z več deset do več sto takšnimi primerki (glej npr. Chieco Bianchi, Calzavara Capuis 1985, 75; Elia, Carè 2004; De Grossi Mazzorin, Minniti 2012, 216–218; Wiesner 2013). Z jugovzhodnoalpskega prostora podobno izrazite koncentracije nartnih kosti sicer niso poznane, sam fenomen pridajanja skočnic in drugih manjših kosti spodnjega dela (predvsem) zadnjih nog pa je bil dokumentiran tudi v nekaterih tukajšnjih grobovih oziroma na z grobišči povezanih ritualnih prostorih³⁷ (glej npr. Gabrovec 1960, 46; Puš 1971, 81–82; Gruškovnjak

³⁶ To bi utegnila kazati relativna bližina med točkama IX in XIV na eni strani ter točko V (= bogat ženski pokop 1) na drugi (glej *sl.* 4). Seveda pa omenjene okoliščine ni mogoče razumeti kot dokaz, ki bi z zanesljivostjo upravičeval združevanje najdb z navedenih točk v enovito grobno celoto. Razdalja med posameznimi pokopi v grobni kamri ob Vili Prah je namreč razmeroma skromna, tudi sicer pa medsebojna bližina najdenih pridatkov ni zanesljivi kazalnik njihove pripadnosti k istemu pokopu.

³⁷ Večje število (N = 38) ostankov spodnjih delov nog goveda, drobnice, jelena in srne je bilo najdenih na območju domnevnega ritualnega prostora ob robu jugo-

Tab. 8: Število skočnic goveda, drobnice, prašiča in jelena v poznobronastodobnih in starejšeeželeznodobnih plasteh iz naselbinskih kontekstov na ljubljanski Tribuni in v grobovih s pripadajočega grobišča Dvorišče SAZU. Obrazložitev okrajšav: N_{Σ} – število vseh najdb danega taksona; N_{astr} – skupno število skočnic (v oklepaju je navedeno število nepoškodovanih primerkov). Za arheološko predstavitev obeh najdišč glej Puš (1971; 1982), Škvor Jernejčič (2014a) in Vojaković (2013; 2014).

Tab. 8: Number of cattle, sheep/goat, pig and red deer astragali from Late Bronze and Early Iron Age layers of the settlement of Tribuna in Ljubljana and from the graves of the corresponding burial site of Dvorišče SAZU. Explanation of abbreviations: N_{Σ} – total number of finds per individual taxa; N_{astr} – number of astragali (shown in the parentheses is the number of fully preserved specimens). For the archaeological background of the two sites see Puš (1971; 1982), Škvor Jernejčič (2014a) and Vojaković (2013; 2014).

Takson Taxon	Ljubljana - Tribuna		Ljubljana - Dvorišče SAZU	
	N_{Σ}	N_{astr}	N_{Σ}	N_{astr}
<i>B. taurus</i>	2230	18 (3)	13	1 (0)
Caprinae	668	3 (2)	18	2 (2)
<i>Sus</i> sp.	600	2 (1)	19	1 (1)
<i>C. elaphus</i>	81	1 (0)	2	2 (2)

2016, 193–212). Izstopata predvsem grob 20 z grobišča na blejski Pristavi z 39 skočnicami in 8 drugimi nartnicami ter grob 236 z območja Dvorišča SAZU v Ljubljani s po 42 skočnicami in 20 drugimi nartnicami, pri čemer gre obakrat za žgana grobova z žaro (tab. 9). V prvem primeru so omenjene kosti ležale neposredno nad kameno oblogo žare, v drugem so bile položene ob steno ohranjenega vzhodnega dela grobne jame (Gabrovec 1960, 24, 46; Puš 1971, 81³⁸). Nanje kaže gledati kot na magično, apotropaično bariero, ki je imela namen posmrtno zaščite umrle osebe (prim. Carè 2010, 462; De Grossi Mazzorin, Minniti 2012, 218).

Vloga skočnic v grobni kamri z območja Vile Prah je morala biti nekoliko drugačna; ob najmanj treh dokumentiranih pokopih je bilo namreč teh kosti vsega skupaj najdenih "le" sedem. Natančno mesto odkritja je znano za zgolj štiri primerke (tab. 6). Če bi bilo mogoče dve goveji skočnici iz skupka najdb pod točko XIV dejansko navezati na bogat pokop ženske z nekdanjo aktivno vlogo v religioznih dejav-

nostih (glej zgoraj), kar je na podlagi razpoložljivih podatkov sicer zgolj špekulacija, bi ju bilo nemara utemeljeno razumeti kot svojevrstno žgano daritev (glej npr. Prummel 2003; Ekroth 2009, 139). Oba primerka namreč izkazujeta posledice izpostavljenosti ognju, pri čemer je pomenljivo, da je ožganost le površinska.³⁹ Ni je torej mogoče pripisati sežigu na grmadi, kot je to domnevano za prej obravnavana drobca školjčne lupine in domnevni tkalski glavnik, temveč nekemu drugemu, bržčas namensko zanetenemu obrednemu ognju (prim. Prummel 2003, 158–159). Načeloma je možno tudi to, da so vsaj nekatere od pridanih skočnic služile kot pripomoček za napovedovanje usode (Doria 2014 in tam navedeni viri). Takšna interpretacija bi se še posebej lepo navezovala na že omenjena razmišljanja o pokojnicah iz bogatih grobov z vijčki, vreteni in/ali utežmi kot morebitnimi predicami življenja oziroma sojenicami (prim. Teržan 1990, 207), za katere ne bi bilo povsem neumestno domnevati tudi aktivno udeležbo v divinitoričnih obredih.

Ob nekoliko bolj zadržanem, pragmatičnem pristopu k interpretaciji namembnosti pridajanja skočnic – in eventualno tudi drugih nartnic – k pokopom v grobni kamri ob Vili Prah bi to početje kazalo razumeti predvsem kot težnjo po izražanju visokega socialnega statusa pokojnikov oziroma pokojnic z dodajanjem simbolnih grobnih popotnic. Simbolnih zato, ker je mesa na spodnjem delu nog malo, je pa seveda pridatek skočnice (oziroma para teh) predpostavljala zakol ali uplenitev živali, česar si seveda ni mogel privoščiti vsakdo. Govedo je, denimo, v tedanjem času nedvomno pomenilo najdragocenejšo domačo žival za konjem, lov (na jelenjad) pa naj bi bila tako ali tako ena glavnih dejavnosti poglavarjev in oblastnikov tedanjega časa v mediteranskem svetu in njegovem zaledju, s čimer so ti izkazovali moč in oblast (Turk 2005, 31–32). Če je bila v grob namesto ene same pridana kakšna skočnica več, je bila simbolna vrednost tega dejanja še očitnejša. Toliko bolj v primeru, če so bile te kosti pridobljene z zakolom živali v okviru priprave pogrebne pojedine in ni šlo za sprotno zbrane primerke (Chieco Bianchi, Calzavara Capuis 1985, 75).

Prav tako bi lahko bilo z željo po povečanju veličastnosti pogreba povezano dejstvo, da je med sedmimi dokumentiranimi skočnicami z Vile Prah kar šest desnih. Razlogi za takšno sliko so lahko seveda različni (glej npr. MacKinnon 2010; 2013),

zahodne skupine gomil na Habakuku pod Poštelo (lasten neobjavljen podatek).

³⁸ Ob 61 primerkih, ki jih navaja že Puš, je na prisotnost še 62. skočnice pokazala nedavno izpeljana revizija živalskih ostankov iz tega groba (lasten neobjavljen podatek).

³⁹ Enako velja za še tri od preostalih štirih skočnic v analiziranem gradivu (tab. 6).

Tab. 9: Anatomska stran skočnic iz nekaterih starejšeželeznodobnih grobov z blejske Pristave in z območja Dvorišča SAZU v Ljubljani. Upoštevani so bili grobovi, ki so vsebovali več kot le posamezen primerek te kosti.

Tab. 9: Anatomical side of astragali from four Early Iron Age graves at Pristava in Bled and Dvorišče SAZU in Ljubljana. Only graves which yielded more than one specimen of this skeletal element were considered.

Takson Taxon	Bled - Pristava				Ljubljana - Dvorišče SAZU				
	Grobo / Grave 12		Grobo / Grave 20		Grobo / Grave 71		Grobo / Grave 236		
	Sin.	Dex.	Sin.	Dex.	Sin.	Dex.	Sin.	?	Dex.
<i>B. taurus</i>			2	6			15	4	8
Caprinae		2	9	15	3		2		1
<i>Sus</i> sp.	2		3	2	1		6		2
<i>C. elaphus</i>				2					3
Σ		4		39		4			41

vsekakor pa naj pri tem ne bi šlo za naključje. Nemara je imel takšen izbor namen dodatno poudariti dejstvo, da predstavljajo pridane kosti ostanek najmanj šestih različnih živali in ne, denimo, le štirih. Zaradi maloštevilnosti skočnic v naselbinskih kontekstih (tab. 8) je treba namreč ovreči vsakršno razmišljanje o tem, da bi ob obrednem zakolu živali za pripravo pogrebne pojedine posamezne od teh kosti pogrebci preprosto zavrgli. Nasprotno! Kot kažejo analogije iz grobov s primerljivim številom skočnic na grobiščih Pristava pri Bledu in Dvorišče SAZU, je bila anatomske strani pridanih primerkov bržčas namenjena prav posebna skrb. Pri tem je zanimivo, da mnoge skočnice izkazujejo površinsko ožganost, kakršna je bila dokumentirana tudi pri primerkih z Vile Prah. Kjer so bile akumulacije teh kosti v posameznem grobu bistveno bogatejše in so imele bržčas drugačno namembnost, ožganosti ali očitnejše prevlade skočnic iste anatomske strani ni zaznati (tab. 9).

Nazadnje kaže na kratko komentirati še možnost, da bi skočnice z območja Vile Prah utegnile predstavljati zgolj običajen funkcionalni pridatek, kar je sicer malo verjetno. Prepričljiv argument proti takšni interpretaciji je že odsotnost vsakršnih sledi uporabe (prim. Meier 2013; Märgärit [2015] v tisku; glej tudi Blažič, Radmanović 2011, 132, 136), saj analizirani primerki izkazujejo kvečjemu blažjo neantropogeno okrušenost nekaterih najbolj izpostavljenih robov (t. 3: 5,7; t. 5: 22). Malo verjetno je tudi, da bi šlo pri pridanih skočnicah za igralne figurice. Njihov nabor je namreč v taksonomskem (in torej tudi velikostnem) smislu zelo pester, kar vsaj pri bolj razširjenih oblikah tovrstne zabave ni bil slučaj (De Nardi 1991; Holmgren 2002, 213–215; Affani 2008, 84).

V okviru morebitne utilitaristične uporabe skočnic z območja Vile Prah še največ pozornosti zasluži možnost, da so pred vključitvijo v grobni

inventar te kosti utegnile služiti kot uteži na statvah. Ne nazadnje so bili med pridatki k posameznim pokopom najdeni tudi številni vijčki, železni nožki in morda še koščeni tkalski glavnik. Rezultati eksperimentalne arheologije so dejansko pokazali, da je vsaj v primeru večjih (tj. jelenjih in govejih) skočnic takšna uporaba načeloma mogoča, pri čemer naj to početje na kosteh vsaj sprva ne bi pustilo nikakršnih specifičnih sledi (Grabundžija et al. 2016). Vendar pa tkanje s takšnimi utežmi močno odstopa od optimalnega pristopa k opravljanju te dejavnosti. Problematična je predvsem skromna masa posameznih skočnic,⁴⁰ sploh ob upoštevanju dejstva, da je na utež smotrno navezati najmanj pet osnovnih (navpičnih) niti (prim. Mårtensson et al. 2009; Dimova 2016, 663–664; Grömer 2016, 112–117). Na podlagi navedenega se zdi torej možnost interpretacije skočnic z območja Vile Prah kot uteži pri statvah vendarle malo verjetna.

Kranj, Koroška cesta

Kostno gradivo z območja Koroške ceste (izkopavanja iz leta 1939) vključuje 14 najdb,⁴¹ za katere pa lokacija odkritja ni poznana. Tako tudi ni mogoče vedeti, ali te sodijo v kontekst starejšehalštatskih žarnih grobov pod kamnito gomilo, ločeno lociranih mlajšehalštatskih žarnih grobov 6 in 7 ali k skupku latenskih najdb (glej str. 123–124). To seveda omejuje tudi interpretativni potencial gradiva.

Pretežni del najdb je taksonomsko in anatomsko neopredeljiv. Gre za sežgane odlomke (N = 12),

⁴⁰ Pri drobnici masa posameznih primerkov praviloma ne presega 10 g, pri jelenu pa ne 50 g.

⁴¹ Kjer gradivo vključuje večje število odlomkov iste kosti, je to v prispevku obravnavano kot ena najdba.

katerih obarvanost niha med črno in sivobelo, velikost pa med enim in štirimi centimetri. Možno je, da to gradivo vključuje tudi (predvsem/samo?) ostanke človeka. Slednjemu je sicer z zanesljivostjo mogoče pripisati tri odlomke istega primerka golenice, ki pa ne kažejo sledi izpostavljenosti ognju.

Osrednji komentar je namenjen stopalnici srne/srnjaka, ki je prav tako razbita na več odlomkov. Glede na svetlejšo obarvanost posameznih lomov je jasno, da je poškodba nastala med izkopavanji ali po njih. Z izjemo nekoliko okrušenega oboda proksimalne sklepne površine na stopalnici ni nikakršnih poškodb, ki bi jih bilo mogoče navezati na čas pred odložitvijo v grobno kamro. Zaradi še nezraščene distalne epifize, ki je med analiziranim gradivom ni, lahko kost pripišemo do 16 mesecev stari živali (Tomé, Vigne 2003).

Čeprav zaradi pomanjkljive terenske dokumentacije kostnih najdb s Koroške ceste ni mogoče z gotovostjo povezati s tam odkritimi pokopi iz starejše železne dobe, se zdi ta možnost v primeru stopalnice srne razmeroma verjetna. Vrsta je namreč v sočasnih

naselbinah jugovzhodnoalpskega prostora zelo pičlo zastopana, med 3105 taksonomsko opredeljenimi najdbami z različnih lokalitet v Kranju pa sploh manjka (tab. 5). Po drugi strani je bilo pridajanje ostankov srnjadi v starejšezelznodobne grobove dokumentirano na najmanj štirih tukajšnjih nekropolah (tab. 2), ob tem pa še na območju domnevnega ritualnega prostora v okviru jugovzhodne skupine gomil na planoti Habakuk pod Poštelo (lasten neobjavljen podatek). Izstopata predvsem grob 2 iz gomile 5 (V) z Laščika pri Zgornji Slivnici, kjer je bogat ansambel pridatkov vključeval tudi dvajset fragmentov stopalnic srnjadi, in grob 38 s Prelog pri Zgornji Slivnici, v katerem sta bili med živalskimi ostanki odkriti leva stran srnine lobanje in golenica mladega konja. Omenjena grobova pričata o specifični vlogi srnjadi v pogrebnih običajih starejšezelznodobne skupnosti z Magdalenske gore (Gruškovnjak 2016, 338–340), pri čemer lahko podobno domnevamo tudi za nekatere sočasne kulturne skupine v sosednjih pokrajinah (tab. 2; glej tudi Chierici 1999, 183; Fiore, Tagliacozzo 2006, 462).

- AFFANI, G. 2008, Astragalus bone in Ancient Near East. Ritual depositions in Iron Age I in Tell Afis. – V / In: J. M. Córdoba, M. Molist, M. C. Pérez, I. Rubio, S. Martínez (ur. / eds.), *Proceedings of the 5th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East 1, Madrid, April 3–8 2006*, 77–92, Madrid.
- ALDEA, I. A., H. CIUGUDEAN 1987, Depozitul hallstattian Vințu de Jos III. – *Apulum* 24, 79–89.
- ALDEA, I. A., H. CIUGUDEAN 1995, Der dritte hallstattzeitliche Depotfund von Vințu de Jos, Kr. Alba, Siebenbürgen. – V / In: T. Soroceanu (ur. / ed.), *Bronzefunde aus Rumänien*, *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa* 10, 213–223.
- BABBI, A. 2003, Le fibule della raccolta comunale di Tarquinia: alcune considerazioni tecnologiche. – V / In: E. Formigli (ur. / ed.), *Fibulae. Dall'età del Bronzo all'Alto Medioevo, tecnica e tipologia*. Atti di un convegno tenuto a Murlo nel 1998, 59–74, Firenze.
- BARTOLONI, F., F. DELPINO 1975, Un tipo di orciolo a lamelle metalliche. Considerazioni sulla prima fase villanoviana. – *Studi Etruschi* 43, 3–45.
- BARTOSIEWICZ, L. 1984, Reconstruction of Prehistoric cattle represented by astragali in a Bronze Age sacrificial pit. – V / In: C. Grigson, J. Clutton-Brock (ur. / eds.), *Animals in Archaeology* 4, BAR. International Series 227, 67–80.
- BAVDEK, A., M. URLEB 2014, Trnovo pri Ilirski Bistrici / Trnovo near Ilirska Bistrica. – V / In: B. Teržan, M. Črešnar (ur. / eds.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem / Absolute dating of the Bronze and Iron Ages in Slovenia*. – Katalogi in monografije 40, 537–547.
- BENAC, A., B. ČOVIĆ 1956, *Glasiac 1. Bronzana doba*. – Katalog prehistoriske zbirke Zemaljskog muzeja u Sarajevu 1, Sarajevo.
- BENAC, A., B. ČOVIĆ 1957, *Glasiac 2. Željezno doba*. – Katalog prehistoriske zbirke Zemaljskog muzeja u Sarajevu 2, Sarajevo.
- BERCIU, D., E. COMȘA 1956, Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950). – *Materiale și Cercetări Arheologice* 2, 252–489.
- BIANCHIN CITTON, E. 1998, Il vasellame ceramico. – V / In: E. Bianchin Citton, G. Gambacurta, A. Ruta Serafini (ur. / eds.), *“presso l'Adige ridente”... Recenti rinvenimenti archeologici da Este a Montagnana*, 295–321, Padova.
- BITENC, P. 1987, *Bled – Pristava. Izkopavanja v l. 1975, 1976 in 1978*. – Neobjavljeno diplomsko delo / Unpublished BA thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- BLAŽIČ, S. 2008, Ostaci životinjski kostiju u grobovima halštatske nekropole Đepfeld / Remains of animal bones in the graves of the Hallstatt necropolis Đepfeld. – V / In: D. Trajković, *Đepfeld. Nekropola starijeg gvozdenog doba kod Doroslava / Đepfeld. Early Iron Age necropolis at Doroslavo*, 355–376, Sombor.
- BLAŽIČ, S., D. RADMANOVIĆ 2011, Loom Weights Made of Astragali. – V / In: M. Jovanović (ur. / ed.), *Masters of Clay and Wheat*, 128–143, Novi Sad.
- BOŽIČ, D. 2015, Stopnja Podzemelj 2 - orožje iz brona in železa, igle, konjska oprema, fibule in pestro okrašena lončenina / The Podzemelj 2 phase - weapons of bronze and iron, pins, horse gear, fibulae and diversely decorated pottery. – V / In: S. Djura Jelenko, D. Božič, A. Šemrov, B. Rajšter, *Sokličeva zbirka*. “Tu mam pa

- ilirskega poglavarja". *Arheologija in numizmatika / The Soklič collection*. "Here's the Illyrian chief". *Archaeology and numismatics*, 42–61, Slovenj Gradec.
- BÖKÖNYI, S. 1968, Data on Iron Age horses of Central and Eastern Europe. – V / In: H. Hencken (ur. / ed.), *Mecklenburg Collection*, Part 1, Bulletin / American School of Prehistoric Research 25, 1–71.
- BRANK, R. 1977, Prazgodovinska poselitev Rudna in Dražgoš (Die vorgeschichtliche Besiedlung der Umgebung von Rudno und Dražgoše). – *Loški razgledi* 24, 29–33.
- CALZAVARA, L. 1976, Il gruppo di via Loredan. – V / In: G. Fogolari, A. M. Chieco Bianchi (ur. / eds.), *Padova preromana*, 236–243, Padova.
- CALZAVARA CAPUIS, L., A. M. CHIECO BIANCHI 2006, *Este 2. Le necropoli di Villa Benvenuti*. – Monumenti antichi 64, Serie monografica 7.
- CARDARELLI, A. 2014, *La necropoli della terramara di Casinalbo*. – Grandi contesti e problemi della Protoistoria italiana 15.
- CARDARELLI, A., C. ZANASI 2014, *Le urne dei forti. Storie di vita e di morte in una comunità dell'età del bronzo*, Guida della mostra. – Firenze.
- CARÈ, B. 2010, Lastragalo nel sepolcro "μετακίων τε και παρθένων παίγνιον"? Riflessioni per la rilettura di un costume funerario: i casi di Locri e Caulonia. – V / In: L. Lepore, P. Turi (ur. / eds.), *Caulonia tra Crotona e Locri. Atti del Convegno Internazionale, Firenze 30 maggio – 1 giugno 2007*. Tomo 2, Atti 27, 459–469, Firenze.
- CHERICI, A. 1999, Amuleti nei Corredi Funebri Paleoveneti e dell'Italia Antica. – V / In: O. Paoletti (ur. / ed.), *Protostoria e Storia del Venetorum Angulus. Atti del XX Convegno di Studi Etruschi ed Italici, Portogruaro, Quarto d'Altino, Este, Adria, 16–19 ottobre 1996*, 169–216, Pisa.
- CHIECO BIANCHI, A. M., L. CALZAVARA CAPUIS 1985, *Este 1, Le necropoli Casa di Ricovero, Casa Muletti Prosdocimi e Casa Alfonsi*. – Monumenti antichi 51, Serie monografica 2.
- ČREŠNAR, M., J.-L. THOMAS 2013, New data on cremation burials from North-Eastern Slovenia. – V / In: M. Lochner, F. Ruppenstein (ur. / eds.), *Brandbestattungen von der mittleren Donau bis zur Ägäis zwischen 1300 und 750 v. Chr. Akten des internationalen Symposiums an der Österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien, 11.–12. Februar 2010*, 79–97, Wien.
- DE GROSSI MAZZORIN, J., C. MINNITI 2012, L'uso degli astragali nell'antichità tra ludo e divinazione (Ancient Use of the Knuckle-bone as Ritual and Gaming Piece). – V / In: J. De Grossi Mazzorin, D. Sacca, C. Tozzi (ur. / eds.), *Atti 6° Convegno Nazionale di Archeozoologia, San Romano in Gaefagnana – Lucca, 21–24 maggio 2009*, 213–220, Lecce.
- DELPINO, F. 1987, Etruria e Lazio prima dei Tarquini. Le fasi protostoriche. – V / In: Cristofani M. (ur. / ed.), *Etruria e Lazio arcaico. Atti dell'Incontro di studio (10–11 novembre 1986)*, Quaderni del Centro di Studio per l'Archeologia Etrusco-Italica 15, 9–36.
- DE NARDI, M. 1991, Gli astragali. Contributo alla conoscenza di un aspetto della vita quotidiana antica. – *Quaderni Friulani di Archeologia* 1, 75–88.
- DESCHMANN, C. 1889, Die prähistorischen und römischen Ausgrabungen des krainischen Landesmuseums im Jahre 1888. – *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 19, [28–30].
- DIMOVA, B. 2016, Textile Production in Iron Age Thrace. – *European Journal of Archaeology* 19/4, 652–680.
- DOBIAT C. 1980, *Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Kleinklein und seine Keramik*. – Schild von Steier 1.
- DOLENZ, H. 1969, Die Gräberfelder bei Judendorf. – *Neues aus Alt-Villach* 6, 7–92.
- DORIA, F. 2014, *Videre in futurum. Magia e astragalomanzia nel mondo greco*. – *ArcheoArte* 3, 81–91.
- DRIESCH, A. von den 1976, A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites. – *Peabody Museum Bulletin* 1, 1–136.
- DULAR, A. 1991, *Prazgodovinska grobišča v okolici Vinjega Vrha nad Belo Cerkvijo (Die vorgeschichtlichen Nekropolen in der Umgebung von Vinji Vrh oberhalb von Bela Cerkev)*. – Katalogi in monografije 26.
- DULAR, J. 1978, *Podzemelj*. – Katalogi in monografije 16.
- DULAR, J. 1982, *Halštatska keramika v Sloveniji (Die Grabkeramik der älteren Eisenzeit in Slowenien)*. – Dela 1. razreda SAZU 23.
- DULAR, J. 2003, *Halštatske nekropole Dolenjske / Die hallstattzeitlichen Nekropolen in Dolenjsko*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 6.
- DULAR, J., S. TECCO HVALA 2007, *South-Eastern Slovenia in the Early Iron Age. Settlement – economy – society / Jugovzhodna Slovenija v starejši železni dobi. Poselitev – gospodarstvo – družba*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 12.
- EKROTH, G. 2009, Thighs or tails? The osteological evidence as a source for Greek ritual norms. – V / In: P. Brulé (ur. / ed.), *La norme en matière religieuse en Grèce ancienne. Actes du XIe colloque du CIERGA (Rennes, septembre 2007)*, Kernos supplement 21, 125–151.
- ELIA, D., B. CARÈ 2004, Ancora sull' "astragalomania" a Locri Epizefiri. La documentazione dalla necropoli in contrada Lucifero. – *Orizzonti* 5, 77–90.
- FIORE, I., A. TAGLIACOZZO 2006, Analisi dei resti ossei animali e loro ruolo nel rituale funerario. – V / In: L. Calzavara Capuis, A. Chieco Bianchi (ur. / eds.), *Este 2. Le necropoli di Villa Benvenuti*, Monumenti antichi 64, Serie monografica 7, 453–465.
- FORSTENPOINTER, G. 2009, Die Tierknochen. – V / In: A. Lippert, P. Stadler, *Das spätbronze- und früheisenzeitliche Gräberfeld von Bischofshofen-Pestfriedhof 1*, Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 168, 321–324.
- FURMÁNEK, V. 1970, Lužické žarové pohrebište v Beluši. – *Slovenská archeológia* 18–2, 433–450.
- FURMÁNEK, V., J. BÁTORA, O. OŽĎANI, V. MITÁŠ, R. KUJOVSKÝ, J. VLADÁR (ur. / eds.) 2015, *Staré Slovensko 4. Doba bronzová*. – *Archaeologica Slovaca Monographiae*.
- GABROVEC, S. 1960a, *Prazgodovinski Bled (Prehistory of Bled)*. – Dela 1. razreda SAZU 12/8.
- GABROVEC, S. 1960b, Mesto Kranja v prazgodovini slovenskega ozemlja (La position de Kranj dans la préhistoire du territoire Slovène). – V / In: *900 let Kranja. Spominski zbornik*, 11–30, Kranj.
- GABROVEC, S. 1961, *Prazgodovina Gorenjske*. – Neobjavljeno doktorsko delo / Unpublished PhD thesis, Filozofski fakultet u Zadru, Sveučilište u Zagrebu.

- GABROVEC, S. 1964–1965, Halštatska kultura Slovenije (Die Hallstattkultur Sloweniens). – *Arheološki vestnik* 15–16, 21–63.
- GABROVEC, S. 1965, Kamniško ozemlje v prazgodovini. – *Kamniški zbornik* 10, 89–134, Kamnik.
- GABROVEC, S. 1966a, Zur Hallstattzeit in Slowenien. – *Germania* 44, 1–48.
- GABROVEC, S. 1966b, Latensko obdobje na Gorenjskem (Die Latènezeit in Oberkrain). – *Arheološki vestnik* 17, 243–270.
- GABROVEC, S. 1970, Dvozankaste ločne fibule. Doprinos k problematiki začetka železne dobe na Balkanu in v jugovzhodnih Alpah (Die zweischleifige Bogenfibeln. Ein Beitrag zum Beginn der Hallstattzeit am Balkan und in den Südostalpen). – *Godišnjak* 8, *Centar za balkanološka ispitivanja* 6, 5–67.
- GABROVEC, S. 1973, Začetek halštatskega obdobja v Sloveniji (Der Beginn der Hallstattzeit in Slowenien). – *Arheološki vestnik* 24, 338–385.
- GABROVEC, S. 1974, Halštatske nekropole v Bohinju (Die Hallstattnekropolen in Bohinj). – *Arheološki vestnik* 25, 287–318.
- GABROVEC, S. 1976, Zum Beginn der Hallstattzeit in Slowenien. – V / In: *Festschrift für Richard Pittioni. Archaeologia Austriaca Beiheft* 13, 588–600.
- GABROVEC, S. 1983, Jugoistočnoalpska regija. Kasno brončano doba (kultura polja sa žarama). – V / In: *Praistorija jugoslavenskih zemalja* 4, 52–96, Sarajevo.
- GABROVEC, S. 1987, Jugoistočnoalpska regija sa zapadnom Panonijom (Uvod, Dolenjska grupa, Svetolucijska grupa, Notranjska grupa, Ljubljanska grupa). – V / In: *Praistorija jugoslavenskih zemalja* 5, 25–182, Sarajevo.
- GABROVEC, S. 1999, 50 Jahre Archäologie der älteren Eisenzeit in Slowenien / 50 let arheologije starejše železne dobe v Sloveniji. – *Arheološki vestnik* 50, 145–188.
- GABROVEC, S., A. KRUH, I. MURGELJ, B. TERŽAN 2006, *Stična II/1. Gomile starejše železne dobe. Katalog / Grabhügel aus der älteren Eisenzeit. Katalog*. – Katalogi in monografije 37.
- GAMBA, M., G. GAMBACURTA, L. MILLO, A. NARDO, N. ONISTO 2010, Per una revisione della tomba patavina “dei vasi borchiati”. – *Archeologia Veneta* 33, 44–115.
- GAMBA, M., G. GAMBACURTA, A. RUTA SERAFINI, V. TINÈ, F. VERONESE 2013, *Venetkens. Viaggio nella terra dei Veneti antichi. Catalogo della Mostra*. – Venezia.
- GASPARI, A. 2014, *Prazgodovinska in rimska Emona. Vodnik skozi arheološko preteklost predhodnice Ljubljane / Prehistoric and Roman Emona. A guide through the archaeological past of Ljubljana's predecessor*. – Ljubljana.
- GERGOVA, D. 1987, *Früh- und ältereisenzeitliche Fibeln in Bulgarien*. – *Prähistorische Bronzefunde XIV/7*.
- GIBSON, A. J. 1988, The Size and Weight of Cattle and Sheep in Early Modern Scotland. – *Agricultural History Review* 36/2, 162–171.
- GLEIRSCHER, P. 1997, Spätbronze- und eisenzeitliche Fundstellen um Warmbad-Villach. – *Neues aus Alt-Villach* 34, 55–86.
- GLEIRSCHER, P. 2002, Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Frög bei Rosegg. – V / In: *Rudolfinum-Jahrbuch des Landesmuseums Kärnten* 2002, 35–64.
- GNIRS, A. 1925, *Istria praeromana. Beiträge zur Geschichte der frühesten und vorrömischen Kulturen an den Küsten der nördlichen Adria*. – Karlsbad.
- GRABUNDŽIJA, A., C. SCHOCH, A. ULANOWSKA 2016, Kosti za tkalački stan. Eksperiment tkanja s astragalima / Bones for the Loom. Weaving Experiment with Astragali Weights. – *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 33, 287–306.
- GRAHEK, L. 2004, Halštatska gomila na hribu v Metliki (A Hallstatt tumulus at Hrib in Metlika). – *Arheološki vestnik* 55, 111–206.
- GRAYSON, D. K. 1984, *Quantitative zooarchaeology: topics in the analysis of archaeological faunas*. – Orlando, Florida.
- GRÖMER, K. 2013, Discovering the People behind the Textiles: Iron Age Textiles Producers and their Products in Austria. – V / In: M. Gleba, J. Pászttócai-Szeöke (ur. / eds.), *Making textiles in pre-Roman and Roman times: people, places, identities*, Ancient textiles series 13, 30–59.
- GRÖMER, K. 2016, *The Art of Prehistoric Textile Making. The development of craft traditions and clothing in Central Europe*. – Wien.
- GRUŠKOVNJAK, L. 2016, *Grobovi z živalskimi kostmi v času starejše železne dobe v Sloveniji*. – Neobjavljeno diplomsko delo / Unpublished BA thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- GUŠTIN, M. 1976, *Libna*. Posavski muzej Brežice 3.
- GUŠTIN, M. 1979, *Notranjska. K začetkom železne dobe na severnem Jadranu / Zu den Anfängen der Eisenzeit an der nördlichen Adria*. – Katalogi in monografije 17.
- GUŠTIN, M., A. PRELOŽNIK 2005, Die hallstattzeitlichen Frauen mit Goldschmuck von Dolenjsko (Slowenien). – V / In: R. Karl, J. Leskover (ur. / eds.), *Interpretierte Eisenzeiten. Fallstudien. Methoden. Theorie, Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich* 18, 113–130.
- HELLMUTH, A. 2008, K rekonstrukciji razkošnega oblačila iz stiškega groba 27 v gomili 48 / Zur Rekonstruktion des Prunkgewandes aus Stična Grab 27, Hügel 48. – V / In: S. Gabrovec, B. Teržan, *Stična. II/2, Gomile starejše železne dobe. Razprave / Grabhügel aus der älteren Eisenzeit. Studien*, Katalogi in monografije 38 (2010), 61–68.
- HENCKEN, H. 1978, *The Iron Age Cemetery of Magdalenska gora in Slovenia*. – Mecklenburg Collection Part 2, Bulletin / American School of Prehistoric Research 32.
- HETZER K., K. WILLVONSEDER 1952, Das Urnenfeld von Groß-Enzersdorf (Wien, 22. Bezirk). – *Archaeologia Austriaca* 9, 52–76.
- HIENG, P. 2014, Janja Železnikar: za nas je vsaka najdba dragocena, izpovedna, neprecenljiva. – V / In: *Odsev. Glasilo občine Trzin*, 21/1, januar 2014, 12–15.
- HILDBURGH, W. L. 1944, Indeterminability and Confusion as Apotropaic Elements in Italy and in Spain. – *Folklore* 55/4, 133–149.
- HINCAK, Z. 2011, Zooarheološke in antropološke raziskave kostnih ostankov. – V / In: Kerman B., *Kotare-Krogi pri Murski Soboti*, Arheologija na avtocestah Slovenije 20, 266–267 [http://zvkd.si/sl/knjiznica/kotare-krogi-pri-murski-soboti].
- HOLMGREN, R. 2002, “Money on the hoof”. The astragalus bone – religion, gaming and primitive money. – V / In: B. Santillo Frizell (ur. / ed.), *PECUS. Man and animal in antiquity. Proceedings of the conference at the Swedish Institute in Rome, September 9–12, 2002*, 212–220, Rome.

- HOLPORT, Á. 1985, Ásatások százhalombattán 1978-1982 / Ausgrabungen in 1978-1982. – *Studia Comitatensia* 17, 25–61.
- HOLPORT, Á. 1986, Questions in connection with recent excavations at Százhalombatta. – V: *Hallstatt-Kolloquium Veszprém 1984*, Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Bh. 3, 93–98.
- JERIN, B. 2001, *Čolničaste fibule v Sloveniji*. – Neobjavljeno diplomsko delo / Unpublished BA thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- KALICZ-SCHREIBER, R. 2010, *Ein Gräberfeld der Spätbronzezeit von Budapest-Békásmegyer*. – Budapest.
- KILIAN-DIRLMEIER, I. 1975, *Gürtelhaken, Gürtelbleche und Blechgürtel der Bronzezeit in Mitteleuropa (Ostfrankreich, Schweiz, Süddeutschland, Österreich, Tschechoslowakei, Ungarn, Nordwest-Jugoslawien)*. – *Prähistorische Bronzefunde* XII/2.
- KNEZ, T. 1976, Arheološke najdbe iz Laškega (Archaeological Finds from Laško). – *Časopis za zgodovino in narodopisje* 47, N. v. 12/2, 193–209.
- KNIFIC, T. 1971, Arheološka najdišča v Kranju. – *Kronika* 19/2, 70–76.
- KOBLAR, A. 1892, Zgodovina železarstva na Kranjskem. – *Letopis slovenske matice* 1892, 178–200.
- KOSSACK, G. 1954, *Studien zum Symbolgut der Urnenfelder- und Hallstattzeit Mitteleuropas*. – *Römisch-Germanische Forschungen* 20.
- KOVAČ, M., B. TOŠKAN 2017, Sežgani človeški in živalski ostanki s poznobronastodobnega grobišča Žadovinek pri Krškem (Burnt human and animal remains from the Late Bronze Age cemetery of Žadovinek near Krško, Slovenia). – *Arheološki vestnik* 68, 105–116.
- KROMER, K. 1959a, *Brezje*. – Arheološki katalogi Slovenije 2.
- KROMER, K. 1959b, *Das Gräberfeld von Hallstatt*. – Firenze.
- KYTLICOVÁ O. 2007, *Jungbronzezeitliche Hortfunde in Böhmen*. – *Prähistorische Bronzefunde* XX/12.
- LEONARDI, G. 1976, Ex Storione (Canton del Gallo). – V / In: G. Fogolari, A. M. Chieco Bianchi (ur. / eds.), *Padova preromana*, 102–106, Padova.
- LIPPERT, A., P. STADLER 2009, *Das spätbronze- und früheisenzeitliche Gräberfeld von Bischofshofen-Pestfriedhof*. – *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 168.
- LOCHNER, M. 1988, Ein Flachgräberfeld der Hallstattkultur in Grafenwörth, pol. Bez. Tulln, Niederösterreich. – *Archaeologia Austriaca* 72, 91–142.
- LOCHNER, M. 1991, Ein Gräberfeld der älteren Urnenfelderzeit aus Horn, Niederösterreich. – *Archaeologia Austriaca* 75, 137–220.
- LO SCHIAVO, F. 2003, Le fibule di bronzo dell'Italia Meridionale dalle origini al VI sec. a. C. Materiali e tecnica. – V / In: E. Formigli (ur. / ed.), *Fibulae. Dall'età del Bronzo all'Alto Medioevo, tecnica e tipologia*, Atti di un convegno tenuto a Murlo nel 1998, 19–39, Firenze.
- LOŽAR, R. 1939, Staroslovansko in srednjeveško lončarstvo v Sloveniji. – *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 20, 180–225.
- MACKINNON, M. 2010, "Left" is "Right". The Symbolism behind Side Choice among Ancient Animal Sacrifices. – V / In: D. V. Campana, P. Crabtree, S. D. deFrance, J. Lev-Tov, A. M. Choyke (ur. / eds.), *Anthropological Approaches to Zooarchaeology: Colonialism, Complexity and Animal Transformations*, 252–260, Oxford.
- MACKINNON, M. 2013, "Side" matters. Animal offerings at ancient Nemea. – V / In: G. Ekroth, J. Wallensten (ur. / eds.), *Bones, behaviour and belief. The zooarchaeological evidence as a source for ritual practice in ancient Greece and beyond*, Acta Instituti Atheniensis Regni Sueciae, series 4° 55, 129–147.
- MARCHESETTI, C. 1885, La necropoli di S. Lucia. – *Bollettino della Società adriatica di scienze naturali in Trieste* 9, 94–165.
- MARCHESETTI, C. 1893, Scavi nella necropoli di S. Lucia presso Tolmino. – *Bollettino della Società adriatica di scienze naturali in Trieste* 15, 3–366.
- MÄRGÄRIT, M. [2015] v tisku / in Press, Spatulas and abraded astragalus: Two types of tools used to process ceramics? Examples from the Romanian prehistory. – *Quaternary international*. Dostopno na spletu / Available online 1 Sept. 2015 [http://dx.doi.org/10.1016/j.quaint.2015.07.057].
- MÄRTENSSON, L., M.-L. NOSCH, E. ANDERSSON STRAND 2009, Shape of things. Understanding a loom weight. – *Oxford Journal of Archaeology* 28/4, 373–398.
- MEIER, J. 2013, More than Fun and Games? An Experimental Study of Worked Bone Astragali from Two Middle Bronze Age Hungarian Sites. – V / In: A. Choyke, S. O'Connor (ur. / eds.), *From These Bare Bones. Raw materials and the study of worked osseous objects*, 166–173, Oxford.
- METERC, J. 1999, Pregled zgodovine Lesc do 18. stoletja. – V / In: *Leški zbornik. 40 let Turističnega društva Lesce*, Gorenjski kraji in ljudje 10, 143–151.
- METERC, J. 2000, Prihod prednikov. – V / In: *Med Jelovico in Karavankami*, Radovljiški zbornik 2000, 67–79, Radovljica.
- MIHOVILIĆ, K. 2013, *Histri u Istri. Željezno doba Istre / Gli Istri in Istria. L'età del ferro in Istria / The Histri in Istria. The Iron Age in Istria*. – Monografije i katalogi 23.
- MIKUŽ, V. 2004, Dodatek: Morske školjke in polži v Viktorjevem spodmolu / Appendix: Marine gastropods and bivalves in Viktorjev spodmol. – V / In: R. Slapnik, Holocenski kopenski in sladkovodni polži (Gastropoda) v Viktorjevem spodmolu / Holocene and freshwater molluscs (Gastropoda) in Viktorjev spodmol, 106–107. – V / In: I. Turk (ur. / ed.), *Viktorjev spodmol in Mala Triglavca. Prispevki k poznavanju mezolitskega obdobja v Sloveniji / Viktorjev spodmol and Mala Triglavca. Contributions to understanding the Mesolithic period in Slovenia*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 9, 92–107.
- MIKUŽ, V., I. TURK 2004, Malakofavna / Malacofauna. – V / In: I. Turk (ur. / ed.), *Viktorjev spodmol in Mala Triglavca. Prispevki k poznavanju mezolitskega obdobja v Sloveniji / Viktorjev spodmol and Mala Triglavca. Contributions to understanding the Mesolithic period in Slovenia*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 9, 197–199.
- MRAVLJE, S., M. KRIŽNAR 2002, Stražišče je zelo staro naselje. – V / In: T. Dolžan Eržen, M. Oman (ur. / eds.), *Stražišče pa Strašan. Zbornik ob 1000. obletnici prve pisne omembe naselja Stražišče pri Kranju*, 232–239, Kranj.
- MÜLLER-KARPE, H. 1957, *Münchener Urnenfelder*. – Kataloge der Prähistorischen Staatssammlung 1, Kallmünz.
- MÜLLNER, A. 1894, Funde antiker Gräber in Veldes. – *Argo* 3, 113–120.

- NEÚSTUPNÝ, E. 1965, Hromadný nález bronzových předmětů v Záluží, okr. Roudnice. – *Památky archeologické* 56/1, 97–114.
- NIJBOER, A. J. 2013, An interpretation of the radiocarbon date from the warrior tomb at Tarquinia. – V / In: A. Babbi, U. Peltz (ur. / eds.), *La Tomba del Guerriero di Tarquinia. Identità elitaria, concentrazioni del potere e networks dinamici nel tardo VIII sec. a.C. / Das Kriegergrab von Tarquinia. Eliteidentität, Machtkonzentration und dynamische Netzwerke im späten 8. Jh. v. Chr.*, Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 109, 205–211.
- NOVŠAK, M. 2002, Podgorica pri Ljubljani. – V / In: M. Guštin (ur. / ed.), *Zgodnji Slovani. Zgodnjesrednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp / Die frühen Slawen. Frühmittelalterliche Keramik am Rand der Ostalpen*, 89–93, Ljubljana.
- PABST, S. 2012, *Die Brillenfibeln. Untersuchungen zu spätbronze- und ältereisenzeitlichen Frauentrachten zwischen Ostsee und Mittelmeer*. – Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte 25.
- PACCIARELLI, M. 1999, *Torre Galli. La necropoli della prima età del Ferro. Scavi Paolo Orsi 1922-1923*. – Studi e Testi – Istituto Regionale per le Antichità Calabresi Classiche e Bizantine. Rosano, Rubbettino.
- PARZINGER, H. 1988–1989, Hallstattzeitliche Grabhügel bei Dobrnič (Halštatske gomile pri Dobrničju). – *Arheološki vestnik* 39–40, 529–590.
- PAPADOPOULOS, J. K. 2010, The bronze headbands of Prehistoric Lofkënd and their Aegean and Balkan connections. – *Opuscula. Annual of the Swedish Institutes at Athens and Rome* 3, 33–54.
- PAPADOPOULOS, J. K., R. KURTI 2014, Object of Terracotta, Metal (Gold/Electrum, Bronze, Iron, and Bimetallic), Semi-Precious Stone, Faience, Glass, and Worked Bone. – V / In: J. K. Papadopulos, S. P. Morris, L. Bejko, L. A. Schepartz, *The excavation of the prehistoric burial tumulus at Lofkënd, Albania*. – *Monumenta archaeologica* 34, 325–383.
- PAULÍK, J. 1962, Das Velatice-Baierdorfer Hügelgrab in Očkov. – *Slovenská archeológia* 10/1, 5–96.
- PEREGO, E. 2010, Magic and Ritual in Iron Age Veneto, Italy. – *Papers from the Institute of Archaeology* 20, 67–96.
- PESCHECK, C. 1948, Späthallstattliche Kulturströmungen im Ostalpenraum. – V / In: K. Schwarz (ur. / ed.), *Strena Praehistorica. Festgabe zum 60. Geburtstag von Martin Jahn*, 153–182, Halle/Saale.
- PLETERSKI A. 2008, Zgodnjesrednjeveški žgani grobovi v vzhodnih Alpah (Frühmittelalterliche Brandgräber im Ostalpenraum). – Frühmittelalterarchäologie in der Steiermark. Beiträge eines Fachgesprächs anlässlich des 65. Geburtstags von Diether Kramer, *Schild von Steier* 4, 33–39.
- PRUMMEL, W. 2003, Animal remains from the Hellenistic town of New Halos in the Almirós plain. – V / In: E. Kotjabopoulou, Y. Hamilakis, P. Halstead, C. Gamble, P. Elefanti (ur. / eds.), *Zooarchaeology in Greece: recent advances*, British School at Athens Studies 9, 153–159.
- PUŠ, I. 1971, *Žarnogrobiščna nekropola na dvorišču SAZU v Ljubljani. Izkopavanja v letih 1964-1965 (Nekropole der Urnenfelderkultur im Hof der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste in Ljubljana. Ausgrabungen in den Jahren 1964-1965)*. – Razprave 1. razreda SAZU 7/1.
- PUŠ, I. 1982, *Prazgodovinsko žarno grobišče v Ljubljani (Das vorgeschichtliche Gräberfeld in Ljubljana)*. – Razprave 1. razreda SAZU 13/2.
- PUŠ, I. 1984, Prazgodovinski Molnik (Das vorgeschichtliche Molnik). – *Arheološki vestnik* 35, 134–162.
- RAMŠAK, A. 2009, Gomile starejše železne dobe na Godeško-Reteških dobavah pri Škofji Loki (Early Iron Age tumuli at Godeško-Reteške dobave near Škofja Loka). – *Arheološki vestnik* 60, 33–61.
- RAVEDONI, C., C. CATTANEO 2002, Kremiranje in žgani pokop v Tolminu. Antropološka analiza / Le cremazioni di Tolmin. Analisi antropologica e paleoantropologica. – V / In: D. Svoljšak, A. Pogačnik (ur. / eds.), *Tolmin, prazgodovinsko grobišče 2. Razprave / Tolmin, the prehistoric cemetery 2. Treatises*, Katalogi in monografije 35, 113–129.
- RIEDEL, A., U. TECCHIATI 2001, Gli astragali dei corredi tombali della necropoli della prima età del ferro di Colombara di Gazzo Veronese. – *Padusa* 37, 149–151.
- ROYER, C., J. THÉBAULT, L. CHAUVAUD, F. OLIVIER 2013, Structural analysis and paleoenvironmental potential of dog cockle shells (*Glycymeris glycymeris*) in Brittany, northwest France. – *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology* 373, 123–132.
- ROZMAN, B. 2004, Keramika iz prazgodovinske naselbine v Kranju (Pavšlarjeva hiša) (Pottery from the prehistoric settlement in Kranj (the Pavšlar house)). – *Arheološki vestnik* 55, 55–109.
- RUARO LOSERI, L., G. STEFFÈ DE PIERO, S. VITRI, G. RIGHI 1977, *La necropoli di Brežec presso S. Canziano del Carso: scavi Marchesetti 1896-1900*. – Atti dei Civici Musei di Storia ed Arte di Trieste. Monografie di preistoria 1.
- SAGADIN, M. 1983, Stražišče pri Kranju. – *Varstvo spomenikov* 25, 211–212.
- SAGADIN, M. 1987, Šmarjetna gora. – *Varstvo spomenikov* 29, 244–245.
- SAGADIN, M. 1988, Stražišče pri Kranju. – *Varstvo spomenikov* 30, 230–231.
- SAGADIN, M. 1994–1995, Črnivec. – *Varstvo spomenikov* 36 (1997), 145.
- SALZANI, L. 2001, Tombe protostoriche dalla necropoli della Colombara (Gazzo Veronese). – *Padusa* 37, 83–132.
- SALZANI, L. (ur. / ed.) 2013, *La necropoli di Desmontà. Veronella, Albaredo d'Adige. Verona. Scavi 1982-2011*. – Documenti di archeologia 56.
- SÖLDER, W. 2007, SG Vomp. – *Veröffentlichungen des Tiroler Landesmuseums Ferdinandeum* 87, Jahresbericht 2006, XVII–XXII.
- SPENNEMANN, D. H. R., S. M. COLLEY 1989, Fire in a pit: the effects of burning on faunal remains. – *Archaeozoologia* 3/1–2, 51–64.
- STARE, F. 1951, Prazgodovinsko grobišče pri Rifniku pri Celju (The prehistorical necropolis of Rifnik near Celje). – *Arheološki vestnik* 2/2, 185–203.
- STARE, F. 1953, Trije prazgodovinski grobovi iz Zasavja. – *Arheološki vestnik* 4, 265–281.
- STARE, F. 1954a, *Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani (Illyrische Funde aus der Eisenzeit in Ljubljana)*. – Dela 1. razreda SAZU 9.

- STARE, F. 1954b, Dva ilirska grobova iz Kranja (Zwei illyrische Gräber aus Kranj). – *Arheološki vestnik* 5/1, 112–122.
- STARE, F. 1955, *Vače*. – Arheološki katalogi Slovenije 1.
- STJERNQUIST, B. 1958, Ornamentation métallique sur vases d'argile. – V / In: H. Arbman (ur. / ed.), *Meddeladen från Lunds universitets historiska museum 1958*, Mémoires du musée historique de l'université de Lund 1958, 107–169.
- ŠAŠEL, J. 1975a, Stanežiče. – V / In: *Arheološka najdišča Slovenije*, 199, Ljubljana.
- ŠAŠEL, J. 1975b, Smlednik. – V / In: *Arheološka najdišča Slovenije*, 173, Ljubljana.
- ŠLAUS, M. 2009, Rezultati antropološke analize spaljenog ljudskog osteološkog materiala. – V / In: Šavel I., *Pod Kotom - jug pri Krogu*, Arheologija na avtocestah Slovenije 7, 113–137 [http://www.zvks.si/sl/knjiznica/pod-kotom-jug-pri-krogu].
- ŠLAUS, M. 2010, Results of the Anthropological Analysis of Cremated Human Remains. – V / In: A. Plestenjak, *Gorice pri Turnišču*, Arheologija na avtocestah Slovenije 12, 124–126, [http://www.zvks.si/sl/knjiznica/gorice-pri-turniscu].
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2014a, Žarna nekropola v Ljubljani in preobrazba ljubljanske skupine na prehodu iz bronaste v železno dobo. – Neobjavljeno doktorsko delo / Unpublished PhD thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2014b, Ljubljana. Dvorišče SAZU. – V / In: B. Teržan, M. Črešnar (ur. / eds.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem / Absolute dating of the Bronze and Iron Ages in Slovenia*, Katalogi in monografije 40, 363–385.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2014c, Contributo alla conoscenza degli inizi dell'età del Ferro tra la penisola italiana e l'area alpina sud-orientale. Analisi degli spilloni con capocchia conica e ad ombrellino nell'area del Caput Adriae. – *Padusa*, N. s. 50, 141–166.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B., M. VINAZZA 2016, Burial practices and burial rites between the Late Bronze Age and Early Iron Age in Slovenia. A comparative analysis of Ljubljana and Tolmin cemeteries. – V / In: T. Cividini, G. Tasca (ur. / eds.), *Il funerario in Friuli e nelle regioni contermini tra l'età del ferro e l'età tardoantica. Atti del Convegno Internazionale / The funerary in Friuli and surrounding regions between Iron Age and Late Antiquity. Proceedings of the international conference, San Vito al Tagliamento, 14 febbraio 2013*, BAR. International series, 2795, 41–62.
- ŠTIBERNIK, G. 2006, Mengeš. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 39–41/2000–2004, 101–102.
- ŠUBIC, S. 2006, Presenetljiva arheološka odkritja. – V / In: *Novice izpod Krvavca, Priloga Gorenjskega glasa za občanke in občane v občini Cerklje*, leto 9, september 2006, št. 5, 4.
- TECCO HVALA, S. 2012, *Magdalenska gora. Družbena struktura in grobni rituali železnodobne skupnosti / Magdalenska gora. Social structure and burial rites of the Iron Age community*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 26.
- TECCO HVALA, S. 2014, Lončene situle iz starejše železne dobe na območju Slovenije (Early Iron Age ceramic situlae from Slovenia). – V / In: S. Tecco Hvala (ur. / ed.), *Studia Praehistorica in Honorem Janez Dular*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 30, 323–339.
- TERŽAN, B. 1985, Poskus rekonstrukcije halštatske družbene strukture v dolenskem kulturnem krogu (Ein Rekonstruktionsversuch der Gesellschaftstruktur im Dolenjsko-Kreis der Hallstattkultur). – *Arheološki vestnik* 36, 77–105.
- TERŽAN, B. 1990, *Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem (The Early Iron Age in Slovenian Styria)*. – Katalogi in monografije 25.
- TERŽAN, B. 1995, Handel und soziale Oberschichten im früheisenzeitlichen Südosteuropa. – V / In: B. Hänsel (ur. / ed.), *Handel, Tausch und Verkehr im Bronze- und früheisenzeitlichen Südosteuropa*, Südosteuropa-Schriften 17 (= Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 11), 81–159.
- TERŽAN, B. 2009, Kaukasisches Symbolgut in Südosteuropa - Bemerkungen zu Goldfibeln von Michałków - Fokoru - Dalj. – V / In: J. Apakidze, B. Govedarica, B. Hänsel (ur. / eds.), *Der Schwarzmeerraum vom Äneolithikum bis in die Früheisenzeit (5000-500 v. Chr.)*, Kommunikationsebenen zwischen Kaukasus und Karpaten. Internationale Fachtagung von Humboldtianern für Humboldtianer im Humboldt-Kolleg in Tiflis, Georgien (17.-20. Mai 2007), Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 25, 190–216.
- TERŽAN, B. 2014, Prvi med prvimi – o centralnem grobu gomile I na Kapiteljski njivi v Novem mestu / First among firsts – the central grave of tumulus I at the Kapiteljska njiva in Novo mesto. – V / In: S. Tecco Hvala (ur. / ed.), *Studia Praehistorica in Honorem Janez Dular*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 30, 251–270.
- TERŽAN, B., M. ČREŠNAR 2014, *Poskus absolutnega datiranja starejše železne dobe na Slovenskem / Attempt at an absolute dating of the Early Iron Age in Slovenia*. – V / In: B. Teržan, M. Črešnar (ur.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem / Absolute dating of the Bronze and Iron Ages in Slovenia*, Katalogi in monografije 40, 703–724.
- TERŽAN, B., A. HELLMUTH 2008, Ponovno o zlatem diademu iz Stične / Noch einmal zum golden Diadem aus Stična. – V / In: S. Gabrovec, B. Teržan, *Stična II/2, Gomile starejše železne dobe. Razprave / Grabhügel aus der älteren Eisenzeit. Studien*, Katalogi in monografije 38 (2010), 173–188.
- TERŽAN, B., N. TRAMPUŽ 1973, Prispevek h kronologiji svetolucijske skupine (Contributo alla cronologia del gruppo preistorico di Santa Lucia). – *Arheološki vestnik* 24, 416–460.
- TERŽAN, B., F. LO SCHIAVO, N. TRAMPUŽ-OREL, 1984–1985, *Most na Soči (S. Lucia) 2, Szombathyjeva izkopavanja / Die Ausgrabungen von J. Szombathy*. – Katalogi in monografije 23/1, 2.
- THOMAS, J.-L. 2011, *Late Bronze Age Skeletal Populations of Slovenia*. – Neobjavljeno doktorsko delo / Unpublished PhD thesis, The University of Edinburgh.
- TOMÉ, C., J.-D. VIGNE 2003, Roe deer (*Capreolus capreolus*) age at death estimates. New methods and modern reference data for tooth eruption and wear, and for epiphyseal fusion. – *Archaeofauna* 12, 157–173.

- TOMEDI, G. 2002, *Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Frög. Die Altgrabungen von 1883 bis 1892.* – *Archaeologia* 14.
- TOŠKAN, B. 2015, Sejati ali ne sejati, to je tu vprašanje. O pomenu drobnih živalskih najdb v arheo(zoo)logiji (To sieve or not to sieve, that is the question. On the importance of small faunal remains in archaeo(zoo)logy). – *Arheo* 32, 65–81.
- TOVOLI, S. 1989, *Il sepolcreto vilanoviano Benacci Caprara di Bologna.* – *Cataloghi delle Collezioni del Museo Civico Archeologico di Bologna, Bologna.*
- TRAJKOVIĆ, D. 2008, *Đepfeld. Nekropola starijeg gvozdenog doba kod Doroslova / Đepfeld. Early Iron Age necropolis at Doroslovo.* – *Sombor.*
- TRUHELKA, Č. 1904, Der vorgeschichtliche Pfahlbau im Savebette bei Donja Dolina (Bezirk Bosnisch-Gradiška). Bericht über die Ausgrabungen bis 1904. – *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegowina* 9, 3–156.
- TRUHELKA, Č. 1914, Kulturne prilike Bosne i Hercegovine u doba prehistoričko. Vođa kroz prehistoričku zbirku zemaljskog muzeja u Sarajevu. – *Glasnik Zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu* 26, 43–139.
- TRUHLAR, F. 1975, Hraše. – V / In: *Arheološka najdišča Slovenije*, 173, Ljubljana.
- TURK, P. 2005, *Podobe življenja in mita.* – Ljubljana.
- URLEB, M. 1974, *Križna gora pri Ložu. Halštatska nekropola (Hallstattzeitliches Gräberfeld Križna gora).* – *Katalogi in monografije* 11.
- VALIČ, A. 1962–1964, Kranj. – *Varstvo spomenikov* 9, 172.
- VALIČ, A. 1968–1969, Šmartno pri Cerkljah. – *Varstvo spomenikov* 13–14, 148–149.
- VALIČ, A. 1975a, Kranj. – V / In: *Arheološka najdišča Slovenije*, Ljubljana, 171.
- VALIČ, A. 1975b, Stražišče. – V / In: *Arheološka najdišča Slovenije*, Ljubljana, 171.
- VALIČ, A. 1982, Arheološka raziskovanja na Kranjskem območju v preteklih štirih desetletjih. – V / In: J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, 5–24, Kranj.
- VALIČ, A. 1988, Črnivec, Brezje. – *Varstvo spomenikov* 30, 213.
- VALIČ, A. 1993, Črnivec. – *Varstvo spomenikov* 35, 91.
- VELIAČIK, L. 1983, *Die Lausitzer Kultur in der Slowakei.* – *Studia Archaeologica Slovaca Instituti Archaeologici Academiae Scientiarum Slovaca* 2.
- VOJAKOVIĆ, P. 2008, Starejšezelznodobna gomila z Vrtičnjaka nad Tupaličami pri Preddvoru na Gorenjskem (The Early Iron Age tumulus from Vrtičnjak above Tupaliče near Preddvor, Slovenia). – *Arheološki vestnik* 59, 149–188.
- VOJAKOVIĆ, P. 2013, *Prazgodovinska Emona: novo odkrita naselbina na Prulah in njeno mesto v času in prostoru.* – Neobjavljeno doktorsko delo / Unpublished PhD thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- VOJAKOVIĆ, P. 2014, Predrimska Emona v luči novih arheoloških odkritij / Pre-Roman Emona in the Light of New Archaeological Discoveries. – V / In: M. Ferle (ed. / ur.), *Emona. Mesto v imperiju / A city of the Empire*, 65–76, Ljubljana.
- VUGA, D. 1980, Želznodobna najdišča v kotlini Ljubljanskega barja. – *Situla* 20/21, 199–210.
- WALKER, P. L., K. W. P. MILLER, R. RICHMAN 2008, Time, Temperature, and Oxygen. Experimental Study of the Effects of Environmental Conditions on the Color and Organic Content of Cremated Bone. – V / In: C. W. Schmidt, S. A. Symes (ur. / eds.), *The Analysis of Burned Human Remains*, 129–135, London.
- WELLS, P. 1981, *The emergence of an iron age economy. The Mecklenburg grave groups from Hallstatt and Stična.* – *Mecklenburg Collection Part 3, Bulletin / American School of Prehistoric Research* 33.
- WIESNER, N. 2013, Astragali in Gräbern der mitteleuropäischen Urnenfelderkultur. – *Germania* 91, 89–113.
- ŽUPANEK, B. 2014, Prazgodovinski grob / Prehistoric grave. – V / In: M. Ferle (ed. / ur.), *Emona. Mesto v imperiju / A city of the Empire*, 15, Ljubljana.

Neobjavljena poročila o izkopavanjih / Unpublished Reports

- DRAKSLER, M., A. J. BERDNIK, R. PLESNIČAR, R. MASARYK 2013, *Prvo strokovno poročilo o arheoloških raziskavah na Novem trgu v Ljubljani*, 2013 (arhiv ZVKD, Ministrstvo za kulturo RS, Ljubljana).
- MASARYK, R. et al. 2011 = Masaryk, R., D. Badovinac, J. Hrustel, P. Vojakovič, S. Hvalec, S. Porenta, J. Brečić, I. Bekljanov Zidanšek, T. Verbič, M. Božinovič, R. Erjavec 2011, *Poročilo o arheoloških raziskavah na območju gradnje parkirne hiše v Ljubljani, Kongresni trg*, 2011 (arhiv ZVKD, Ministrstvo za kulturo RS, Ljubljana).
- TOMAŽINČIČ, Š. 2011, *Poročilo o arheoloških raziskavah Jelenovega klanca na Ljubljanski cesti v Kranju*, 2011 (Magelan skupina d.o.o., Kranj).
- TOMAŽINČIČ, Š. 2012, *Poročilo o zaščitnih arheoloških izkopavanjih na trasi energetskega kabla in vodovoda na območju Pungarta v Kranju*, 2012 (Magelan skupina d.o.o., Kranj).
- TOŠKAN, B., J. DIRJEC 2012a, *Živalski ostanki z območja Jelenovega klanca na Ljubljanski cesti v Kranju: izkopavanja iz let 2009 in 2010, 2012* (Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Ljubljana).
- TOŠKAN, B., J. DIRJEC 2012b, *Živalski ostanki s trase energetskega kabla in vodovoda na območju Pungarta v Kranju: izkopavanja v letu 2011, 2012* (Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Ljubljana).
- TOŠKAN, B., J. DIRJEC 2015, *Preliminarno strokovno poročilo o arheozooloških raziskavah grobišča v Lajhu in ostankov prazgodovinske poselitve pod Savsko cesto in na sejmišču v Kranju*, 2015 (Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Ljubljana).
- UREK, S., T. PODOBNIK, Š. TOMAŽINČIČ, S. DJOKIĆ 2015, *Končno strokovno poročilo o arheoloških raziskavah grobišča v Lajhu in ostankov prazgodovinske poselitve pod Savsko cesto in na Sejmišču v Kranju (EŠD 5145, Kranj – Arheološko najdišče Lajh; EŠD 274, Kranj – Mestno jedro)*, 2015 (Magelan skupina d.o.o., Kranj).
- ŽIŽEK, T., Š. TOMAŽINČIČ 2007, *Poročilo o zaščitnih arheoloških izkopavanjih. Šmartno pri Cerkljah. Vas brez ovir – Taber*, 2007 (arhiv ZVKD, Ministrstvo za kulturo RS, Ljubljana)

Early Iron Age tumuli in the Gorenjska region. Cremation burials at Vila Prah and Koroška cesta in Kranj

Translation

The study and the precise analysis of the material from the archaeological sites of Gorenjska led Stane Gabrovec to set the foundations for the archaeology of the Hallstatt period in Slovenia with his monumental work, the doctoral thesis *Prazgodovina Gorenjske* [Prehistory of Gorenjska] (Gabrovec 1961). This comprehensive review of the complete prehistoric material from Gorenjska known up to then was planned to be published in a special volume of the series of *Katalogi in monografije*. Later on, Gabrovec wrote a short overview of the prehistory of Gorenjska in order to contribute for the anniversary book of the city of Kranj, where he published also the finds from Vila Prah, although without detailed documentation and catalogue descriptions of the artefacts (Gabrovec 1960b, 14–18, n. 2, Pl. 1–3). Graves 1 and 2 from the area of Vila Prah, which were treated in the above mentioned contribution, are published anew in this article. Excavated in 1939 by Rajko Ložar, they are supposed to represent very variegated female and modest male grave compositions, unfortunately in part no longer separable from each other. These very two graves were identified as typical representatives of the Podzemelj 2 phase by Gabrovec in his later studies (Gabrovec 1964–1965, 32; id. 1966a, 24, Fig. 2–3; id. 1973, 348). Since Gabrovec's monograph on the prehistoric material from Gorenjska was never published, some Iron Age finds from Kranj that are kept in Narodni muzej Slovenije in Ljubljana (the National Museum of Slovenia; henceforth: NMS) have remained unpublished to this day, the only exception being the La Tène period artefacts (Gabrovec 1960b, 14–18 n. 2, Pl. 1–3; ib. 1961, Pl. 23–29; ib. 1966b, Pl. 6: 12–16). This is the main reason for re-publishing the finds from the area of Vila Prah in the present article, together with new drawings, object's catalogue descriptions, and the data from Ložar's field documentation. In addition, the article presents the so far unpublished finds from the sites Kranj, Stražišče near Kranj, and Stanežiče near Ljubljana that are kept in the NMS.

The cemeteries from the Gorenjska region in the period of the Bronze and Iron Age are still poorly known, as the only more extensive necropolises are attested in the sites of Bled, Vrtnjak near Tupaliče

and Godeško-Reteške dobrove near Škofja Loka (Gabrovec 1960a; Vojaković 2008; Ramšak 2009). New insights into the mode of burial and funerary customs throughout the mentioned period have been gained by the revision and study of the Dvorišče SAZU cemetery in Ljubljana (Stare 1954a; Puš 1971; Puš 1982; Škvor Jernejčič 2014a). Very significant are the recent investigations of the Early Iron Age tumuli at Kongresni trg in Ljubljana, which still await publication (report: Masaryk et al. 2011). In this respect, the new information obtained from the study of the archive material as well as from the analysis of the finds kept in the NMS and originating from Kranj and its surroundings, is a modest yet significant contribution to the understanding of the Gorenjska region and its inhabitants in the period of the Early Iron Age.

KRANJ – THE 1939 EXCAVATIONS AND THE INTERPRETATION OF SOURCES

Kranj, Vila Prah Excavations by Rajko Ložar (Fig. 1: 1)

Archive documents

In April 1939 Ložar excavated a stone tumulus at the site of Vila Prah (nowadays Stošičeva ulica 3), which supposedly contained several urn burials. Apart from the grave finds, the NMS also keeps Ložar's documentation – a field drawing of the excavated area together with six black and white photographs (Sources 1 and 2; Figs. 2–4). Ložar's field sketch (Fig. 2) includes a ground plan of the investigated cemetery area and a partial drawing of its profile. No. I marks “the unexcavated part of the building plot”, no. II “the 105 cm wide trench that was excavated”, no. III “the 40 cm wide trench that was excavated”, and no. IV “the 70 cm wide trench for foundations”. The same plan drawing shows also points, labelled with the numbers V to XIV, which mark the positions of individual finds or groups of finds within the stone burial chamber. In this way, the Point no. V marks the “place of the bronze findings” – that is, the location where the

workers came across several bronze artefacts when digging the trench for the foundations. In addition to Points I–XIV, the ground plan contains also a drawing of two ceramic vessels, allegedly urns. One of the latter is drawn also on the profile drawing, which is marked on its borders with the letters *g* and *f* (these letters then appear on the ground plan to indicate the position of the profile, however in this case they are written as *i* and *f*). The description of the layers visible on the profile drawing tells us that no. I marks “20 cm of humus”, no. II “130 (cm) of humus and gravel”, no. III “completely intact layer of alluvial gravel”. A note below reads: “The pot no. 1 can be seen on the left side, lying within the layer mass, on the layer of gravel”. Additional information is written directly under the profile informing us that the profile presents the same situation as the Photograph No. 2 (cfr. Fig. 3): “profile or photograph was taken/made in the wall *g-f*; the same position or situation is shown on the shot no. 2 (1/5th of second, 22 aperture)”. At the end also the time and date of the note are given: “15th of April 1939, at 11.30 am” (cfr. Fig. 2). The remaining photographs show the partly already excavated stone burial chamber as well as the pebble stones in the middle of which lies the neck-fragment of an urn. Another photograph shows a closer view of the mentioned neck-fragment of the urn. Besides the field drawing and the photographs, the NMS also keeps the original paper bags in which the finds had been stored before the inventory was made. These bags were originally labelled with numbers V–XIV, which correspond to points noted down on the Ložar’s ground plan of the tumulus.

Documentary material

It was Stane Gabrovec who made a full inventory of the finds from the area of Vila Prah.¹ The index card of the artefact with the inventory no. P 10334 (Source 3) reads: “Kranj, Vila Prah / Excavation Ložar April 1939 / During the construction of the Prah’s villa several graves seem to have been discovered. Ložar states on his plan only the points where the individual artefacts have been discovered. This information, however, has been to a larger extent lost or mixed, but where still present, I state it here.” When inventorying the material, Gabrovec wrote down the numbers V–XIV, which correspond to the points on Ložar’s ground plan, on the index

¹ Inventory book of the NMS.

cards of individual finds. In this way, the revision of the archive material from Ložar’s excavations (Sources 1 and 2; Figs. 2–4) and the index cards of the finds in the NMS (Source 3) enabled the partial reconstruction of the positions of individual finds or groups of finds, which seem to belong to several urn burials in the stone tumulus chamber of Vila Prah. Uncertainty exists regarding the position of Point IV, which is written on the index card of a cup (Pl. 2: 22), while in Ložar’s ground plan the number IV designates a “foundation trench” (Fig. 2). Besides the location the same index card states also the date of discovery (14th of April), which indicates that the cup must have been found before Rajko Ložar even started his excavations in Kranj on 15th of April 1939 (see below). The index card of the find with the inv. no. P 10343 (Pl. 6: 1) reads “Prah II” (Source 3). This inscription does not appear in Ložar’s ground plan. It can reasonably be assumed that it refers to a burial with an urn and bronze grave goods (Pl. 6: 1–2) discovered 10 m to the southeast from the excavated stone tumulus at Vila Prah. The same burial was namely mentioned in the newspapers *Jutro* and *Gorenjec* (Sources 7 and 8; see below). The index card of the item with the inv. no. P 10344 (Pl. 6: 3) includes the text: “Found in the garage of the villa Prah. The grave was surrounded with stones. The soil is completely black. 5./9. 1939.” The text indicates that Ložar was either conducting excavations in Kranj as late as September, or otherwise received some further artefacts from the area of Vila Prah at that time. However, there exists no other preserved documentation on this matter.

Newspaper sources

Immediately after the discovery, the newspapers *Jutro*, *Slovenec* and *Gorenjec* reported on Ložar’s excavations in Kranj (Sources 4–8). On Sunday, 16th of April 1939, the newspapers *Jutro* and *Slovenec* wrote that during the excavation for the foundations of Adolf Prah’s new villa, construction workers came across some pottery and bronze objects. Mr Prah immediately informed Dr Josip Žontar, a grammar school professor, about the discovery, who in turn promptly notified R. Ložar, the then director of the National Museum. According to the article in the *Gorenjec* newspaper from the 22nd of April, the first artefacts were discovered by the workers as early as Thursday, i.e. on the 13th of April (Source 8). On Saturday morning, the 15th of April, Ložar arrived

in Kranj and began the excavations (Sources 4 and 5). The same day he drew the cemetery ground plan and profile drawing. He also took some photographs of the area (Sources 1 and 2; for the date and hour see above). By Saturday evening, four more urns with ashes were discovered, as well as some bronze grave goods and several additional vessels. An urn, decorated with bronze rivets, contained four bracelets and two fibulae. Next to it, there was a hair ornament made of sheet bronze, a small circular plate, and another vessel (Source 4). On the 18th of April, newspaper *Jutro* wrote about four more urns – three globular and one vase-shaped (Source 6). The cemetery was covered for protection on Saturday and the excavations were resumed the following week (Source 4). On Monday, the 17th of April, another urn was discovered, as well as a belt made of hammered sheet bronze, and, according to the initial report, two spindle whorls (Source 6). Ten spindle whorls were discovered later, together with small bronze buttons (Source 7). The 17th of April is the date written on the index cards of the objects, discovered at Points VI, IX, and XIV, which means that on Monday, the 17th of April, Ložar must have been excavating the area to the west and south of the Point V (see Source 1). On Monday evening, heavy rain caused soil erosion 10 m southeast of the stone tumulus, which resulted in the discovery and subsequent unearthing of another urn and respective bronze grave goods (Sources 7 and 8).

To sum up, in three days (the 15th, 17th and 18th of April), Ložar excavated a stone tumulus with several urns and some additional burial vessels together with bronze and iron grave goods, ashes, and animal bones (see Catalogue and Appendix). All the finds were taken to the National Museum.

Discussion of sources

Ložar's ground plan of the excavated tumulus (Source 1; Fig. 2), the photographs (Source 2; Fig. 3), and the information from newspaper articles (Sources 4–6, 8) make it evident that a tumulus made of stones and earth used to stand at the location of Vila Prah.² A rectangular stone structure measured approximately 2 × 2 m, while the measures of the chamber itself were 1.5 × 1.5 m. The newspaper articles state that the cemetery was protected on its north and south edges with stone walls, or alternatively, that it featured two walls, made of stone

covering (Sources 4 and 6). Within the rectangular burial chamber there was a 10 cm thick ash layer (Source 5). The artefacts and groups of artefacts were found within the burial chamber. Consequently, it can be said that the burials discovered at Vila Prah in Kranj represent urn burials lying under a stone tumulus and not two flat cremation graves as had been suggested by earlier articles (Gabrovec 1960b, 14–18; id. 1966a, App. 1). Likewise, the question arises whether the finds from the stone tumulus at Vila Prah can really be attributed to only two burials – namely Burials 1 and 2. Several arguments speak in favour of the thesis that more than two burials were discovered inside the stone chamber:

- when inventorying the artefacts from the area of Vila Prah, Gabrovec wrote on the index card with the inv. no. P 10334 that apparently several graves had been discovered during the construction (Source 3);

- the newspaper articles report of the discovery of four urns, but also additional clay vessels are mentioned (Sources 4 and 6). This means that, obviously a distinction was made between the vessels containing cremated remains and those without them. Thus we can reasonably state that the expression urn was not used as a general term for pottery vessels;

- the articles clearly report as well that the urns contained ashes and grave goods (Sources 4 and 5). It seems therefore that the expression urn was in fact used only for individual urn burials.

The group of finds at Point V – the supposed Burial 1:

During the excavation for the foundations of Prah's villa, an urn, several vessels, and grave goods were discovered in the north-eastern part of the burial chamber, which is marked as Point V on the plan of the tumulus (Figs. 2; 4). An additional confirmation is Ložar's note on the ground plan, where Point V is described as a "*bronze finding-place*". The group of finds includes a vessel with a funnel-shaped neck and decorated with bronze rivets, a two-looped bronze bow fibula with pendants, the bow of a Vače type knobbed fibula, a bronze diadem, four bronze bracelets, two iron bracelets, a hair pin, and an iron knife (Sources 3–6; *Pl. 1*: 1–8; 2: 1). The "*vase-shaped*" urn decorated with bronze rivets, two fibulae, two bracelets, and the diadem ("*hair ornament*") were mentioned also in newspaper articles (Sources 4–6). In addition to that, the index cards of the hairpin, the bronze and iron bracelets and the iron knife state that these

² See also Ložar 1939, 180.

artefacts were discovered at Point V (Source 3). Several other artefacts belong to the burial: further broken rings, a very fine small cup (probably *Pl.* 3: 9 or 10; although the sources specifically mention a well-made small decorated vessel, nothing is said about the type of decoration, so it remains unclear whether this is the cup with tin decoration or the cup with bronze rivets), bronze decorative circular plate (in the sources it is interpreted as an earring; considering the analogies (see below) it might have been another piece of the diadem?), and some other artefacts (Source 5) that could not be identified with certainty. According to another newspaper article, a small vessel was found next to the urn decorated with bronze rivets. The vessel was “of globular shape and with a lid, similar to the small vessels that are used nowadays in churches for frankincense” (Source 6).

The group of finds at Point IV – the supposed Burial 2:

Point VI was in the immediate vicinity of Point V (*Figs. 2; 4*). As mentioned above, the date on the index cards with this number (VI) is the 17th of April. Newspaper *Jutro* reported on the discoveries of that day: another urn, a bronze belt made of hammered sheet metal, and two spindle whorls were found (Source 6). According to a later report, however, several – altogether ten – clay spindle whorls³ and a large number of bronze buttons were discovered together with the urn and the bronze belt (Source 7). The index cards with noted Point VI (Source 3) correspond well with the descriptions in the newspaper articles. The only discrepancy is the number of spindle whorls: Point VI is namely written on the index cards of only eight spindle whorls (*Pl.* 2: 7–14), whereas ten of them are mentioned in the newspaper article. It is possible that also the spindle whorl, found at the Point XII/XIII (*Pl.* 2: 20), that is, only a few tens of centimetres away, belongs to the group of finds at Point VI.

The group of finds at Point XI – the supposed Burial 3:

Point XI (*Figs. 2; 4*) lied south of Points VI and XII/XIII. It is written on the index cards of a vessel

with a globular body and a funnel neck, a bronze spectacle fibula, a bone weaving tool, an astragalus (ankle bone), a central tarsal bone and two tarsal bones (Source 3; see Appendix, *Tab.* 5–7; *Pl.* 2: 15–18). This group of finds can possibly be enlarged with another example of spectacle fibula, the index card of which though bears a somewhat ambiguous inscription (Source 3; *Pl.* 2: 19).⁴

The find at Point VIII:

Point VIII (*Figs. 2; 4*), where a kantharos (*Pl.* 2: 21) was discovered, is located on the ground plan in the immediate vicinity of Point XI, right next to the wall of the stone chamber. In the NMS also some burnt bones can be found under the same inventory number as that of kantharos.

The finds at Points IX and XIV:

Points IX and XIV were drawn in the south-eastern part of the burial chamber (*Figs. 2; 4*). A cup decorated with tin foil as well as two right cattle astragali (with signs of burning) and four spindle whorls were discovered there (see Appendix, *Tab.* 5–7; *Pl.* 3: 1–7).

The remaining finds possess no information on their precise location within the burial chamber. In addition, there is no data on the nature of finds from Points VII and X. Finally, also a cup (*Pl.* 2: 22) must be mentioned, which was discovered at Point IV (Source 3). Considering the date written on its index card, the 14th of April, it seems very likely that the cup was discovered already by the workers during the excavation of foundation trench, since Ložar, as already mentioned above, did not begin his excavations before the 15th of April 1939. In Ložar's plan, Point IV indicates namely the excavated trench for the foundation of the building (see above). Thus, the question whether the cup has been discovered outside or inside the burial chamber must remain open.

Kranj, Koroška cesta
Viktor Herfort's excavations
(*Fig. 1: 2*)

Between the 22nd and 24th of August 1939, further urn graves (Sources 1 and 9) were excavated in the immediate vicinity of Vila Prah, at the Koroška

³ In this case it may well go for a simple journalist mistake. The two spindle whorls, of which they wrote the day earlier, were simply added to the reported eight spindle whorls of the next day, even if actually only eight examples had been discovered in the tumulus on the whole (Source 6).

⁴ The index card of the artefact with the inv. no. P 10374 (*Pl.* 2: 19) states T. 11 (?), that is either Point XI or IX.

cesta street (Figs. 1: 2; 5). The field documentation is preserved and kept in the NMS and contains a ground plan of the site with the location of individual graves (nos. 1, 2, 3–5, 6, 7) as well as one additional group of finds (no. 8; Source 1; Fig. 5; see also Knific 1971, drawing 1). The finds were also inventoried by Stane Gabrovec, who included them in his dissertation (Gabrovec 1961, Pl. 29–32). The La Tène period finds from Koroška cesta in Kranj have later been published in the article *Latensko obdobje na Gorenjskem* [The La Tène Period in Gorenjska] (Gabrovec 1966b, Pl. 6: 12–16), while the Early Iron Age finds we publish for the first time here. According to the newspaper *Jutro*, a new cemetery was discovered during the construction of a road in front of the Prešernova kavarna café.⁵ Mr Jeglič immediately reported the discovery to Prof Žontar, who informed the Museum Society in Ljubljana, which in turn sent to Kranj Mr Herfort. In the meanwhile, the excavations were led by Žontar, who discovered a large “stone cemetery” with three urns. Similarly as in the case of Vila Prah site, several urn graves under a stone tumulus were unearthed. This is confirmed also by the newspaper report in which they wrote that the cemetery was built in the same manner as the one at Vila Prah site, that is, out of stones and in the form of a tumulus (Source 9). The same article gives information also of two additional urns that had been discovered 5 m away from the cemetery, although isolated and without further finds. It can reasonably be assumed that these are the two graves marked with the numbers 6 and 7 in Herfort’s plan, the location of which is drawn slightly apart from the main group of graves (Fig. 5). Moreover, both graves belong in the Late Hallstatt period and are thus later than Graves nos. 1, 2, and 3. On the index cards, the No. 6 stands for a vessel (Pl. 10: 3), whereas designation 6–7 is stated for the bronze artefacts (Pl. 11: 1–7). The index card of a bronze pin (Pl. 10: 1) reads Grave 3–4. Judging by the type of the vessel, which was found near the Grave 4 (Pl. 10: 2), it would seem that Graves 3–5 had been damaged by later interventions. The group of finds marked as no. 8 does not represent a grave, as already on the Herfort’s plan it is separately designated as “8 – spears” and clearly documented apart in the relation to other graves (Source 1; Fig. 5).

⁵ The cemetery is listed under the name Prešernova kavarna in the publication *Arheološka najdišča Slovenije* (Valič 1975a, 171).

OTHER IRON AGE FINDS IN THE NMS FROM KRANJ AND ITS SURROUNDINGS

The NMS collection also consists of some further finds that were discovered at other locations in Kranj as well as in the village of Stražišče (Fig. 1). While some of these artefacts have already been published (see the citations for individual finds), the publications did not contain catalogue descriptions, which is why we re-publish them here. The history of research, and the archaeological picture of the city of Kranj with its surroundings, as well as the available data on the individual sites were collected and reviewed already by Bojana Rozman (see Rozman 2004, 56–59, Fig. 1: 1–3, 8–9), that is why we only summarize them here without quoting the primary or earlier publications.

Kranj

– *Mestno pokopališče pri Sv. Križu (Prešernov gaj; Fig. 1: 3):*

Between 21 July and 6 August 1908, cremation burials were discovered by the southern cemetery wall. The finds indicate that the graves date within the period of the phases Podzemelj and Stična–Novo mesto (Pl. 11: 8–11).

– *Mayerjeva klet (Mladinska ul. 2; Fig. 1: 4):*

In April 1893, graves dating to the Early Hallstatt period were discovered during the excavation for the building foundations. Out of these finds a bronze multi-headed pin with a trumpet guard and a bronze two-looped knobbed fibula have been preserved and are now kept in the NMS (Pl. 11: 12, 13; Gabrovec 1960b, Pl. 4: 8, 10). An iron shaft-hole axe from the Late Hallstatt period was found in 1963 in front of the building at Mladinska ulica 2 (formerly VINO – PIVO Kranj) at a depth of 0.60 m. It is kept in the Museum of Gorenjska, in Kranj (Valič 1962–1964, 172, Pl. 3: 21).

– *Stanovanjska stavba OLO (Stritarjeva ul. 8; Fig. 1: 5):*

During the World War II, graves were discovered while constructing the later so-called OLO building. Grave good assemblages are not preserved (Pl. 13: 1, 2; 14: 1–5; Gabrovec 1960b, Pl. 4: 1–7).

– *Gorenja Sava (Fig. 1: 6):*

An iron spear was discovered in 1929, during the construction of the factory Tekstilindus at Gorenja Sava (Pl. 15: 1; Gabrovec 1966b, Pl. 6: 3).

– *Kranj* – exact location unknown:

Two more artefacts from Kranj without the exact information about the site are kept in the NMS. The index card of the item with the inv. no. P 10332 (*Pl. 15: 2*) states: “part of the older inherited material, that was formerly not inventorised, probably before 1918”, while the index card of the artefact with the inv. no. P 10153 (*Pl. 15: 3*) reads: “Excavated during the occupation and brought to the State Museum in Klagenfurt. Handed over to the NMS when Slovene archaeologists were visiting Kärnten [Carinthia, Austria] in 1954.” (Source 3).

Stražišče (*Figs. 1: 7,8; 11: 11*)

Several finds from Stražišče have been kept in the NMS since as early as the end of the 19th century and they, too, have not yet been published (*Pl. 16: 1–5*).

– *Stara šola* (*Fig. 1: 7*), *Šempetrski park* and *Torkla* (*Fig. 1: 8*):

In 1898, 13 cremation burials were discovered during the excavation for the foundations of the school in Stražišče (*Fig. 1: 7; Pl. 16: 1–5; Rozman 2004, 60, Fig. 1: C*). A fibula was found in a tumulus at Šempetrski park in Stražišče (*Fig. 1: 8; Pl. 16: 5; Rozman 2004, 60*). A more recent rescue excavation revealed that besides the hillfort settlement at Šmarjetna gora, also area southeast of the hill was settled (Sagadin 1987, 244–245; id. 1988, 230–231). To the west of the settlement, at Torkla and in Šempetrski park, lay a tumulus cemetery with cremations, whereas to the south, at Stara šola, a flat cremation cemetery was located (*Fig. 1: 7,8*). The finds that are kept in the NMS originate from both cemeteries (*Pl. 16: 1–5*). While scarce, these finds indicate that the flat cemetery at Stara šola was used only in the Early Hallstatt period, while the tumulus cemetery at Torkla most probably received interments not before the Late Hallstatt period (Mravlje, Križnar 2002). However, an urn with a biconical body, discovered during the excavations in Šempetrski park which lies in the immediate vicinity of the tumuli at Torkla (Sagadin 1983, *Fig. 29*), implies that flat burials at Stara šola and tumulus burials in Šempetrski park were contemporary at least in part.

Stanežiče (*Fig. 11: 25*)

The index cards of two artefacts in the NMS (Inv. nos. P 8867 and P 8868: a bronze two-looped bow fibula and a fragmented pin with a cone-shaped

head; *Pl. 16: 6,7*) state (Source 3): “Discovered by Dr. Hawlina and donated to the museum on 11 December 1954.” Gabrovec annotated: “Found in the gravel, which was used for the roadbed. The find originates from the quarry near Stanežiče” (cfr. also Šašel 1975a, 199).

ANALYSIS OF THE SELECTED GRAVE GOODS

Finds from the area of Vila Prah in Kranj

Diadem

Bronze diadems appear only exceptionally in the southeastern Alpine region, hence the bronze diadem from Kranj (*Fig. 6: 1; Pl. 1: 2*) represents a very special find among the bronze jewellery items. A good analogy is provided by a bronze diadem from Stična, an item in the collection of finds acquired by the NMS prior to the World War II (Gabrovec et al. 2006, *Pl. 163: 38*). There are, however, no data about the grave good assemblage of the bronze diadem from Stična. Also unknown is the grave good assemblage of a diadem fragment from Šmihel (Guštin 1979, *Pl. 68: 16*). As regards the size, but even more so the decoration, the diadem from Kranj is very alike to the bronze diadem from Százhalombatta, Hungary, as noticed already by Mitja Guštin and Andrej Preložnik (Guštin, Preložnik 2005, 122). The diadem from Hungary was found in the southeastern part of the burial chamber in Tumulus 114, together with triangular sheet bronze plates. It can be assumed that both the plates as well as the diadem were part of a rich head ornament (*Fig. 6: 3; Holport 1985, Fig. 11; ead. 1986, Pl. 2,5*). The burial chamber of Tumulus 114 contained a cremation burial of an adult male, accompanied by a rich set of vessels, pottery fragments, bone artefacts, and horse bridles, made of wild boar tusks together with iron horse bits (Holport 1985, *Figs. 8: 2–3; 12; 13: 5; 14: 6–8; 15; 16; 17: 1–5; 23; ead. 1986, 94–95, Pl. 6*). Holport dated the burial from Tumulus 114 in Százhalombatta to the Ha C2–D1 phase, even though the iron horse bits discovered in the tumulus are typical of the initial Ha C period (Holport 1986, 97). A close parallel for the wild boar tusks bridles was found in the Grave 278 of Este – Villa Benvenuti cemetery. Since it can be dated to the 7th century BC (Teržan 1995, 93, *Fig. 25; Calzavara Capuis, Chieco Bianchi 2006, Pl. 191: h*), it seems more likely that also the burial

from Tumulus 114 in Százhalombatta belongs to the same time. Another bronze diadem was found in the Záluží hoard in Czech Republic. Its width corresponds exactly with the width of the diadem from Kranj (Fig. 6: 2; Neústupný 1965, 100, Pl. 10: 4; Kytlicová 2007, 316, Pl. 107: 20). The hoard is dated to the Ha B1 period, which means that the diadem from the Czech Republic is a bit earlier than the examples from Kranj and Hungary.

The bronze diadems from Stična and Kranj could be seen as the predecessors of the famous gold diadem from Grave 27, Tumulus 48 in Stična (Gabrovec et al. 2006, Pl. 17: 1,9–16). The latter was discovered together with decorative triangular plates, thus presenting the same combination as the head ornamentation from the Százhalombatta tumulus. According to the reconstruction, the plates constituted a rich head ornament or coif (Hellmuth 2008, Fig. 5; Teržan, Hellmuth 2008). Since no triangular plates were discovered in the Kranj grave, the head ornamentation or coif must have been somewhat different in this case. However, here the triangle motif appears in the form of three bronze rivets on the clay urn, which contained the discussed diadem (Pl. 2: 1). A cup handle was also decorated with triangle motif made of twelve bronze rivets (Pl. 3: 10). The diadem from Kranj finds a good comparison also in the Grave 222B in Bischofshofen (Lippert, Stadler 2009, 41–42, Fig. 11: 222B/1; Pl. 57: Gr. 222B/1). Although the artefact in question is interpreted as a bronze belt of the Rifnik (Reichenegg) type according to Kilian-Dirlmeier, the interpretation seems not entirely convincing, as such kind of belts are usually wider (Kilian-Dirlmeier 1975, Pl. 76: 630–632; 77: 629–631,633). Guštin and Preložnik found analogies for the diadem from Kranj even further away, in the Mediterranean, and also in the “Thraco-Cimmerian” and Scythian world (Guštin, Preložnik 2005, 122–123). Especially noteworthy are the contemporary bronze diadems from Glasinac (Benac, Čović 1956, Pls. 3: 3; 11: 8; 29: 4; Benac, Čović 1957, Pls. 6: 12; 10: 11; 13: 7; 14: 13; 15: 14) and the slightly wider diadems from Donja Dolina and Gorica near Posušje (Truhelka 1904, Pl. 40: 1; Truhelka 1914, Fig. 116: b,f), though the decoration of the latter is different. In the so-called crematorium in Gorica, the diadem was accompanied by a decorative plate, similar to the one discovered at the Lofkënd site in Albania,⁶ where bronze diadems were found in the graves of young girls and children

⁶ Interestingly, a bronze sheet plate (5–7 cm in diameter) is reported also in the case of the supposed Burial 1 at

(Papadopoulos 2010, Figs. 3,4,7–8,10; Papadopoulos, Kurti 2014, 363–367). The author lists several comparable diadems from girl and child graves in Greece, which, according to his opinion, clearly indicate that these young females died before their “rite de passage” or marriage. As a result, they received this type of jewellery as a grave-good (Papadopoulos 2010, Tab. 1). At the Hungarian site of Százhalombatta, the diadem was found in a corner of the burial chamber, which otherwise contained a male interment and thus clearly differs from girl and child burials with diadems from Albania and Greece. The combination of jewellery from the grave at Vila Prah in Kranj – two fibulae and two pairs of bracelets – prompts the assumption that in this case we can speak of an adult woman and not a young girl, since such attires usually appear in the Early Iron Age period graves of adult women in the territory of Slovenia (Teržan 1985, 83, 92, 94).⁷

The treated diadem, complemented with unpreserved textile and possible other ornaments, represents a head covering or coif, which surely must have conveyed a certain social rank or status of the individual who wore it. Not only the outstanding bronze diadem, but also the combination of bronze and iron bracelets (no less than six altogether), two fibulae, and other jewellery from the burial in Kranj clearly testify to the extremely opulent attire, for which only rare comparisons can be found in the Early Iron Age graves of the Gorenjska region, e. g. at Bled, Vrtnjak near Tupaliče, or in Ljubljana (Gabrovec 1960a; Vojaković 2008, 172–174; Škvor Jernejčič 2014a, 193–194, Fig. 5,7). Solely the sumptuous grave from Tumulus 1 at Kongresni trg in Ljubljana can truly be on a par with the discussed grave assemblage from Kranj. It contained an urn decorated with a rib with finger impressions, four clay situlas and two cups, all decorated with bronze rivets, four dishes on a foot and with inverted rim and two clay stands. In addition to the pottery the grave contained also a Vače type knobbed fibula, a triangular foot of two-looped bronze bow fibula, an iron bracelet, a small bronze plate, a bronze ring, a bronze button, and an iron knife (Vojaković 2013, Fig. 215; Županek 2014, 15; Božič 2015, 57).⁸

Vila Prah in Kranj, although unfortunately it cannot be identified anymore (see above).

⁷ Unfortunately the cremated bones from the discussed grave from Kranj are not preserved, thus the anthropological analysis is not possible.

⁸ The graves from Kongresni trg in Ljubljana have not been published in their entirety yet. The preliminary descriptions of the central grave unit from Tumulus 1 differ

Pottery with bronze rivet and tin foil decoration

The urn from the supposed Burial 1 containing the diadem, another cup and a spindle whorl were all decorated with bronze rivets (*Pls.* 2: 1; 3: 3,10). Decoration of vessels with bronze rivets is particularly characteristic of the Podzemelj 2 phase (Gabrovec 1987, 42; see also Dobiat 1980, pp. 130, Fig. 16; Dular 1982, 89–90, Fig. 5: 1–3; Teržan 2014, 266–268; Božič 2015, 42, 45). The first distribution map of vessels decorated with bronze rivets was made by Christian Pescheck (Pescheck 1948, Fig. 7). It provided the basis for the map made by Gabrovec, which, however, excluded the examples from central Italy (Gabrovec 1960b, Map 3; ib. 1961, Map 13). The latter were namely included already on the map made by Kossack (Kossack 1954, Pl. 22). In the Early Iron Age period, such decoration can be found predominantly at the sites of the S. Lucia group, although already Gabrovec pointed out the fact that the distribution map should not be taken into consideration when searching for the origin of this type of decoration, as the earliest ceramic examples studded with rivets can be dated as early as the Late Bronze Age (Gabrovec 1960b, 17). According to Pescheck, examples from Maribor, Ruše, and Liebshausen can all be dated to the Late Bronze Age or Ha B period (Pescheck 1948, Fig. 7). Contemporary are two vessels from Graves 35 and 319 in Ljubljana (Stare 1954a, Pl. 29: 2; Puš 1982, Pl. 27: 5; Škvor Jernejčič 2014a, Pls. 15: 7; 158: 7). Today the earliest vessels studded with rivets can be dated already to the Initial and Early Urnfield period (Bd D/Ha A), such as the examples from the cemeteries of Beluša and Očkov in Slovakia (Furmánek 1970, 445–446, Pl. 3–4; Veliačik 1983, 136, Pls. XI: 10a–b; 18a–c; Müller-Karpe 1957, Pl. 1: C; Paulík 1962, Fig. 16; Furmánek et al. [eds.] 2015, 209, Pl. 185). The same period as for the above-mentioned specimens from the northern Carpathian Basin can be argued also for two cups from the Casinalbo cemetery in the province of Modena in Italy (Cardarelli 2014, Fig. 249: 1; Cardarelli, Zanasi 2014, 44, 98). Grave 70 at Unterhaching in Bavaria belongs to the Ha A period (Müller-Karpe 1957, 21: E3). A find from the Hungarian site of Budapest-Békásmegyér indicates that vessels were being decorated with bronze rivets also in the Ha A2 period (Kalicz-Schreiber 2010,

Pl. 32: 4). In the Apennine Peninsula, this decoration was the most common during the *Primo Ferro* 2 phase, which can be correlated with the Ha B3 period marking the beginning of the Iron Age in the southeastern Alpine region.⁹ In spite of this, there can be no doubt that the decoration with bronze rivets on the Italian peninsula appeared for the first time even earlier, during the *Bronzo Finale* 3 phase. This is well indicated by Graves 125, 283, 437 from Desmontà (Veronella – Albaredo d'Adige) necropolis near the river Adige (Salzani [Ed.] 2013, 134, Pls. 13: 7; 25: 1; 31: 1,45). Slightly later are the Iron Age graves (*Primo Ferro* 1 phase) from the central and south Italian sites of Tarquinia and Torre Galli (Nijboer 2013, 206, Fig. 117: 3; Pacciarelli 1999, Fig. 15; Pls. 85: 4; 122: 4; 158: 2; 165: 2; 176: 1,3).

It seems then that first individual vessels with bronze rivet decoration appeared as early as the Late Bronze Age period (Ha B 1–2), be it on the sites of Ljubljana, Maribor and Ruše, or in the northern, central, and southern Italy. During the Early Iron Age period, such decoration had been particularly in demand at the sites of the S. Lucia and Este groups, in an area between the Soča Valley and Emilia-Romagna region, what has been demonstrated already by Gabrovec. The vessels from Kranj can be placed exactly in the same time period (the Podzemelj 2 phase).

The stone burial chamber at Vila Prah in Kranj contained also at least three cups with thin walls and tin foil decoration (*Pls.* 3: 6,9; 5: 23). The latter can be still visible on two examples (*Pls.* 3: 9; 5: 23), whereas it can be only suspected on the third cup (*Pl.* 3: 6). The XRF analysis undoubtedly showed that all three cups had been decorated with tin foil.¹⁰ An overview of tin foil decoration on vessels has been recently made by Teržan (Teržan 2014, 266–268). It should be added here that tin foil decoration shows similar development as the above discussed bronze rivet decoration. The earliest examples of tin decoration appear in the area of Pannonia as early as the Middle Bronze Age (Teržan 2014, 267). The earliest specimen from the Apennine peninsula also belongs to the Bd D period, i.e. the 13th century BC (Stjernquist 1958, 127, Fig. 20; Delpino 1987, 10). Such decoration was used also during the Late Urnfield period (Ha B), as demonstrated by artefacts from Slovakia, Lower Austria, Styria, and

(Vojaković 2013, Fig. 215; Županek 2014, 15; Božič 2015, 57). The author would like to thank Irena Šinkovec (MGML) for the information on the grave-goods composition found in the central grave of Tumulus 1.

⁹ For the synchronization of individual phases see Škvor Jernejčič 2014c, Fig. 10.

¹⁰ The author would like to thank Zoran Milić from the NMS, who conducted the XRF analysis using the PEDUZO 01 spectrometer.

Baranja (Teržan 2014, 266). Contemporary to them are vessels with tin foil decoration from Tyrrhenian Etruria (Bartoloni, Delpino 1975; Tovoli 1989, 297). Among the earliest examples from the north of the Apennine peninsula is a cup from the Borgo S. Zeno site, dated to the end of the 9th century / 8th century BC (Bianchin Citton 1998, 295–260, Fig. 166–168). Like bronze rivet studding, tin foil decoration became particularly widespread in the Early Hallstatt period (Ha C). The decorated vessels from the tumulus at Vila Prah in Kranj belong to that period (*Pls.* 2: 1; 3: 6,9,10; 5: 23). The cup from Kranj on which tin decoration is best preserved features a horizontal band from which hangs an L-shaped ornament (*Pl.* 3: 9). Such patterns are generally common on vessels decorated with bronze rivets. Numerous vessels decorated with bronze rivets were found in a rich grave, the so-called “*Tomba dei vasi borchiati*” in Padua (Gamba et al. 2010), where an L-shaped ornament executed with bronze rivets is very common (Gamba et al. 2010, *Pls.* 7: 30,32; 9: 49; 13: 70; 14: 71; 15: 91) and often appears in combination with a meander-shaped ornament (Gamba et al. 2010, *Pl.* 6: 26; 7: 31; 9: 47,48; 10: 61,65; 11: 66; 15: 89). However, the L-shaped ornament executed in the tin foil technique is not known to us, which could possibly imply that the Kranj cup represent a specific – perhaps even local – variant of such decoration.

Two-looped bow fibulae, type 1a

In addition to the bronze diadem, the urn with bronze rivet decoration contained two fibulae: a two-looped bow fibula and a Vače type knobbed fibula (*Figs.* 7; 8: 6; 9: 2a,b; *Pl.* 1: 3,4). Significantly, both specimens are very heavy, a fact that might indicate they were used for fastening garments made of thick fabric or even fur. The large bronze two-looped bow fibula (*Figs.* 7; 8: 6; *Pl.* 1: 3) belongs to the type 1a according to Gabrovec (Gabrovec 1970, 11, 24, Map IV). A typical feature of these two-looped bronze fibulae is a bow circular in cross section as well as the triangular foot, which can either be high and narrow in form or, alternatively, wide with concave or bent in triangle sides. The same type also comprises fibulae with an oblong rectangular foot. Already Gabrovec noted that type 1a consists of several variants, which can be further characterised according to the shape of the foot, both in terms of chronology as well as the area of origin.

The purpose of this contribution however, is not to produce a more detailed classification of the

type 1a two-looped fibulae, but only an outline of the changes in their form through time. The earliest fibulae of the two-looped scheme had a high narrow triangular foot, which was later replaced by more or less lower triangular foot (Gabrovec 1970, 6). *Figure 8* portrays a schematic overview of the changes in the form of the two-looped fibulae. Among the earliest types are fibulae with a high and narrow triangular foot, a characteristic that influenced also the form of the bow which in these cases is asymmetrical (*Fig.* 8: 1). The bow can be either of circular cross section, which is a feature of the type 1c according to Gabrovec (*Fig.* 8: 1,3), or of rhombic cross section, characteristic for the type 3a according to Gabrovec (*Fig.* 8: 2). These fibulae are distributed mostly in the area of Iron Gates, where we should search also for their area of origin (Gabrovec 1970, Map IV, VI; Škvor Jernejčič 2014a, 90–91, Fig. 4.90; 4.95). They can be seen as the predecessors of the type 1a fibulae, which show a slightly lower triangular foot with incurved sides and appear also in the southeastern Alpine region (*Fig.* 8: 4,5; Gabrovec 1970, 11, 24, Map IV). Thus, apparently the high rectangular foot with straight sides gradually became lower, the sides more and more curved, what in the end resulted in an oblong rectangular foot form (*Fig.* 8: 7). The fibula bow underwent changes as well, becoming with time more massive and finally hollow (*Fig.* 8: 6–8).

The fibula from the Vila Prah site in Kranj differs somewhat from the type 1a according to Gabrovec, as it shows a large and wide, but high triangular foot with straight sides – otherwise a characteristic of the type 1c two-looped fibulae according to Gabrovec (Gabrovec 1970, 24, Map IV; Škvor Jernejčič 2014a, Fig. 4.95). Moreover, its bow is massive and solidly cast; an X-ray image showed that the bow is not hollow, as it was assumed initially by Gabrovec (*Fig.* 7).¹¹ The twice-coiled loop is of rectangular cross section. The only specimen with a similar foot is a fibula found at Kongresni trg in Ljubljana (Županek 2014, 15). In addition, two similar but slightly smaller fibulae, with sides of the foot already somewhat bent, have been discovered at Bled and Vače sites (Gabrovec 1960a, *Pl.* 5: 1; Stare 1955, *Pl.* 21: 5). Another fibula from Vače as well as the fibula from Bischofshofen show an even lower triangular foot (Stare 1955, *Pl.* 23: 1; Lippert, Stadler 2009, *Pl.* 2: 15). It should be noted that the above-mentioned

¹¹ Radiography was made by Zoran Milić from the NMS at the Inštitut za metalne konstrukcije, Ljubljana, using an Andrex X-ray machine.

burial, Grave 4 in Bischofshofen, contained the same weaving tool as was found in the burial chamber at Vila Prah (see below; *Fig. 10: 1,2; Pl. 2: 17*). To sum up, the discussed fibula from the tumulus at Vila Prah is one of the latest examples of two-looped fibulae with a triangular foot and straight sides, as it can be dated to the Podzemelj 2 phase. Common for this period are namely the two-looped fibulae showing either triangular foot and concave sides or even rectangular foot (*Fig. 8: 5,7*).

Two-looped fibulae of type 1a with a hollow bow (*Fig. 8: 8*) can be characterized as younger examples of the discussed type, as they already belong to the Stična–Novo mesto 1 phase. They are common in the territory of the S. Lucia and Notranjska groups. At the site Križna gora, only fibulae of this variant were found (Urleb 1974). They appear also at the sites of the Dolenjska region, especially in Dobrnič, which is yet another site where only this variant of the type 1a two-looped fibulae was attested (Parzinger 1988–1989). Fibulae from Magdalenska gora have recently been analysed by Sneža Tecco Hvala, who defined them as the local 1v type (Tecco Hvala 2012, 200, 203–204, *Fig. 78: 2,3*). Noteworthy is a two-looped fibula from the Grave 41 in Trnovo near Ilirska Bistrica. A date obtained through the radiocarbon analysis of the cremated bone places this grave to the mid-7th century BC (Bavdek, Urleb 2014, 539–541, *Figs. 33.6, 33.7*; Teržan, Črešnar 2014, 717). This is a further proof that the type 1a two-looped fibulae with a hollow bow appear slightly later than the solid bow specimens from the Podzemelj 1 and 2 phases. We should explicitly emphasize the fact that there is not a single specimen of the type 1a two-looped fibulae with a hollow bow known from the Gorenjska region. Interestingly, the type 1a fibulae with rectangular foot and solid bow show already the bow-decoration with a fir-tree or fish-bone motif, an ornament appearing as well on the later two-looped fibulae with a hollow bow. The same decoration bears also a fragment of hollow fibula bow from Vače, which is although wider than any other fibula bow of this type (Stare 1955, *Pl. 19: 14; Fig. 8: 9*).

*Two-looped bow fibulae of the type 5a
or so-called Vače type knobbed fibulae*

With the Vače type knobbed fibulae, known also as the two-looped fibulae of the 5a type according to Gabrovec (Gabrovec 1970, 27–28, 34, 40, *Map VIII*), several interesting and very complex production

methods can be observed. Such type of knobbed fibulae first appeared at the end of the Podzemelj 1 phase and was one of the main types of fibulae throughout the Podzemelj 2 phase (Gabrovec 1987, 41). In the combination chart of Gabrovec including graves from the Ljubljana cemetery, the Graves nos. 223 and 230, each containing a Vače type knobbed fibula, mark the beginning of the new Ljubljana IIIa phase (Gabrovec 1973, *Tab. 1*), even though the two mentioned fibulae were found in grave assemblages containing grave goods typical of the preceding Ljubljana IIB phase. The number of knobs on the fibula bow seems chronologically relevant, as the examples with ten knobs on the bow appear to be slightly later (Teržan 2009, 206). However, the manner of production of discussed fibulae type also proved to be relevant for their dating. On the basis of X-ray images of the Vače type knobbed fibulae from the sites Kranj, Dvorišče SAZU and Kongresni trg in Ljubljana as well as Podzemelj (*Fig. 9: 4a,b*), three variants can be distinguished.

– *Type 5a / Variant 1 (Fig. 9: 1a,b and 2a,b):*

These fibulae show a bronze bow and 5 to 8 knobs. The bow with knobs is made of solid bronze, while in its middle there is an iron core running along the entire length of the bow. The Vače type knobbed fibulae of this variant represent the earliest examples of such fibulae in the southeastern Alpine region. This is demonstrated by the two fibulae from Graves 223 and 230 at Dvorišče SAZU in Ljubljana (*Fig. 9: 1a,b*; Puš 1971, *Pls. 43: 6f; 45: 4*; Škvor Jernejčič 2014a, *Figs. 4.102; 4.103; Pls. 113: 4; 117: 8*) and by one fibula from the central grave of Tumulus 1 at Kongresni trg in Ljubljana (Vojaković 2013, *Fig. 215*; Županek 2014, 15; Božič 2015, 57).¹² Taking into consideration only the number of knobs, this variant could include a fibula from Vače (Stare 1955, *Pl. 23: 4*), even though there is no X-ray image to support this. The same can be said for the fibula from Libna (Guštin 1976, *Pl. 14: 1*).¹³ A slightly later example seems to be a fibula from the site of Vila Prah in Kranj (*Fig. 9: 2a,b; Pl. 1: 4*).

Particularly interesting is the fibula with five knobs from Grave 230 in Ljubljana (*Fig. 9: 1a,b*; Puš 1971, *Pl. 45: 4*; Škvor Jernejčič 2014a, *Fig. 4.102, Pl.*

¹² The information about the X-ray image was kindly provided by Petra Vojaković.

¹³ The drawing makes it evident that the fibula is broken between the third and fourth knob, where the iron is corroded and is visible on the outside surface of the bronze bow, thus providing the proof for the iron core of the fibula also in the middle of its bow.

117: 8), which can be placed between the types 5a and 5b according to Gabrovec, or to the type BII 1γ according to Gergova, as already observed by Gabrovec (Gabrovec 1976, 596–597; Gergova 1987, 45–46, Pl. 14: 174–175).¹⁴ So far, only one other fibula with five knobs is known and it originates from the Vințu de Jos (III) hoard in Romania (Aldea, Ciugudean 1987, Pl. 3: 10; Aldea, Ciugudean 1995, Fig. 2: 13).¹⁵ This hoard can be dated to the first Iron Age horizon according to Pabst (2012, 224, n. 713). Consequently, the emergence of this fibula type can be dated as early as the second half of the 9th century BC. The fibula from Grave 230 in Ljubljana was found together with a spectacle fibula of the S. Lucia type.¹⁶ As demonstrated in a new study by S. Pabst, the S. Lucia type fibula was used for a somewhat longer time – from the 10th century BC onward, whereas one of the earliest examples of this type can be seen in the example from Brežec near Škocjan. At the cemetery of Most na Soči and in Bohinj, where these fibulae are the most common, they persisted until the 6th century BC (Pabst 2012, 88–91, Map 25).

In addition to the Vače type knobbed fibula, the urn in the Grave 223 at Dvorišče SAZU in Ljubljana contained also two iron bracelets, no less than five iron torques, a bronze wheel pendant, a clay spindle whorl, a dish as well as a dish with an inverted rim, and a kantharos (Puš 1971, Pl. 43; Škvor Jernejčič 2014a, Pls. 113; 114: 1–4). The grave can be dated to the Ljubljana II/Podzemelj 1 phase.¹⁷ Another burial dated to the Podzemelj phase is the central grave in Tumulus 1 at Kongresni trg (Vojaković 2013, Fig. 215; Županek 2014, 15; Božič 2015, 57).¹⁸ The urn with a horizontal rib bearing finger impressions that was found in this grave still conveys fully Urnfield features. A novelty

¹⁴ According to Biba Teržan, the fibula from Ljubljana belongs to the type 5a and the Romanian example to the type 5b (Teržan 2009, 211).

¹⁵ A bronze knobbed fibula with five knobs was supposedly found also in the cremation burial in Laško (Knez 1976, 198, n. 9). In the publication the fibula is mentioned only in the text without further catalogue description or drawing. Therefore, it cannot be argued with certainty that in fact it goes for a Vače type knobbed fibula.

¹⁶ The combination of these two fibula types further points to connections with the eastern Carpathian Basin (Pabst 2012, 291).

¹⁷ For the new periodization of the Dvorišče SAZU cemetery in Ljubljana and individual phases of the Ljubljana group see Škvor Jernejčič 2014a, 196–240, Figs. 6.1; 6.23.

¹⁸ For a detailed description of all grave goods from this grave see above.

among the burial vessels are four situlae decorated with bronze rivets. The same decoration appears also on two cups with a high handle, which were positioned on two clay stands. The foot of one of the four footed dishes with an inverted rim from Kongresni trg is identical to the foot of the footed dish with an inverted rim from the Grave 101 at the Dvorišče SAZU cemetery, which belongs to the Ljubljana II/Podzemelj 1 phase. According to the result of the radiocarbon analysis, Grave 101 at Dvorišče SAZU in Ljubljana can be dated to the first half of the 8th century BC (Puš 1971, Pl. 10: 2; Škvor Jernejčič 2014a, Pl. 51: 2; ead. 2014b, 372–374, Figs. 22.1.11; 22.2.12).

– *Type 5a / Variant 2 (Fig. 9: 3a,b):*

These fibulae feature a bronze bow with 7 to 10 knobs, all made of solid bronze. The iron core is present only at both ends of the bronze bow, reaching only as far as the first bronze knobs (Škvor Jernejčič 2014a, Fig. 4.105; Pl. 164: 3). The production process was rather similar as with the variant 1. A bronze bow was cast in the mould, including also the extremities of the iron wire placed on both sides of the mould. On the one side the iron wire was formed as the iron foot of the fibula, while on the other side the wire had a form of the loop with the pin. During the casting process, these pieces of shaped iron wire often moved out of the central axis of the bow within the mould and in this way became visible on the outside surface of the bronze bow. Such cases can be observed in fibulae from Vače (Stare 1955, Pls. 24: 1,2; 25: 4–6), Veliki Nerajec (Dular 2003, Pl. 41: 6), and also Brežec near Škocjan (Ruaro Loseri et al. 1977, Pl. 28/T. Sn 29: 1).

– *Type 5a / Variant 3 (Fig. 9: 4a,b):*

With this variant, the mode of production was somewhat different. These fibulae demonstrate a bronze hollow bow and 8 knobs. The bronze knobs are also not made of solid bronze, but are hollow, the bow shows an iron core along its entire length. The high-shouldered iron foot can be additionally decorated with a bronze overlay decorated with very fine ornaments. Judging by X-ray images, this variant includes a newly discovered fibula from Kongresni trg in Ljubljana (the central grave in Tumulus 2)¹⁹ and a fibula from Podzemelj (Fig. 9: 4a,b; Dular 1978, Pl. 1: 4,8; Škvor Jernejčič 2014a, Fig. 4.106), which has the foot decorated with sheet bronze.

The X-ray image of the fibula from Kongresni trg in Ljubljana also shows traces of holes on the

¹⁹ The author would like to thank Petra Vojaković for this information.

outside surface of the hollow bronze knobs. They could represent the traces of casting channels, which were later filled up with bronze.²⁰ Such hole can be seen also on the fibula from Podzemelj (*Fig. 9: 4a,b*; Dular 1978, Pl. 1: 4,8; Škvor Jernejčič 2104a, *Fig. 4.106*). Judging by the drawing, the knobs of a fibula from Pijava Gorica (Vuga 1980, *Fig. 2: 10*) also seem to be hollow. The only grave good assemblage that enables us to date this variant is the central grave of Tumulus 2 at Kongresni trg. Fibulae from sites of Brezje, Dobrnič and Stična (Kromer 1959a, Pl. 46: 1; Dular 2003, *Fig. 64: 1*; Parzinger 1988–1989, Pl. 16: 1; Gabrovec et al. 2006, Pl. 162: 3,4?) also show the foot overlain with sheet bronze, similarly as in the case of Podzemelj fibula.

It can be concluded that the Vače type knobbed fibulae of the Variant 1 with 5 to 8 knobs first appear as early as the Ljubljana II /Podzemelj 1 phase. Due to the five-knobbed fibula from Ljubljana and its analogies in the Romanian hoard of Vințu de Jos (III) it would seem that the idea for such fibulae in the southeastern Alpine region came from the east and not vice-versa, as originally assumed by Gabrovec (Gabrovec 1973, 357 n. 78). Further local development in the southeastern Alpine region resulted in the variants 2 and 3. Here it should be pointed out that the bimetallic knobbed fibulae with five knobs from the sites of Ljubljana and Vințu de Jos (III) are not the only grave jewellery pieces to indicate intensive contacts between the inhabitants of the southeastern Alpine region and those of Transylvania in the Early Hallstatt period. Bimetallic spectacle fibulae of the Balta Verde type also have been found both in the Ljubljana Grave no. 64 and in the above-mentioned Romanian hoard (Stare 1954a, Pl. 55: 2; Škvor Jernejčič 2014a, Pl. 30: 7; Pabst 2012, 388, List 23, Map 18,2).

Band-shaped sheet bronze ornaments

Three bands of sheet bronze decorated in repoussé technique with dots have been found together with several spindle whorls and 25 small bronze buttons as a group of finds – the supposed Burial 2 at Point VI (*Pl. 2: 2–14*). By one of the examples all four sides of sheet metal band are preserved, thus enabling a reconstruction of its original length, being 9.5 cm. While the bronze diadem is long

approximately half a metre, these bands are much shorter and bear holes along their edges, which were supposedly used for fastening. Most probably they represent some sort of appliques or maybe even constituted parts of belts. Similar specimens from Most na Soči site were interpreted in such a way already by Carlo Marchesetti (Marchesetti 1885, 35). As mentioned already above, analogies can be found in the Soča Valley region (Marchesetti 1885, Pl. 7: 11–12; Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, Pls. 1: B?; 90: J1), where such bronze bands are by the rule found curved, what would point to the fact that at least some examples were used as metal plates fitted on the rims of wooden cups, like in the case of the preserved cup from Most na Soči (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, Pl. 277: 23). The metal plate found in Grave 1772 at Most na Soči (*ib.*, Pl. 168: D2) nevertheless implies that these artefacts could be attached also in a different way. A bronze plate with similar decoration is known from the site of Vače, where it functioned as the fitting for a wooden scabbard of iron knife (Stare 1955, Pl. 2: 2). Even though the bands of sheet bronze from Vila Prah in Kranj are fragmented, it can still be recognised that originally they were more or less straight. Consequently, it can be assumed that they were attached to a flat surface – most likely a leather belt, since there was still some preserved leather on the bronze bands at their discovery (Sources 3 and 6). A less plausible interpretation would be that they represent the parts of a composite pendant made of decorated flat bronze plates and fastened together with small chains. Such pendants are otherwise known from Vače site (*cf.* Stare 1955, Pl. 58: 3). In fact, chain fragments and rings with hollow triangular pendants that additionally decorated the Vače pendant, have been found also in the area of Vila Prah in Kranj (*see Pl. 5: 5,6,8,18*).

Worked bone artefact

In addition to an urn and one (or perhaps two?) spectacle fibula of the S. Lucia type,²¹ the group of artefacts discovered at Point XI – the supposed Burial 3 in the south-western quarter of the burial chamber (*Figs. 2; 4*) – included an object made of a metatarsal bone from a sheep or a goat. The bone artefact seems to be associated with the weaving (*Fig.*

²⁰ Similar casting holes were found on leech fibulae (*see e.g.* Lo Schiavo 2003, 31–32, Pl. 7: 2; Babi 2003, 67–69, *Fig. 24–28*).

²¹ For such fibulae *see* Pabst 2012, 88–91, Map 25, List 33.

10: 1; Pl. 2: 17; see Appendix, *Tabs. 5–7*). Crosswise channels were cut into the bone, so that the upper half of the hollowed animal bone formed a number of cross-arches. The artefact might be interpreted as a kind of weaving comb, an implement used for pushing/beating the transverse weft threads after they had been threaded through the vertical warp threads. Generally, the usual combs with pointed teeth are mentioned as a weaving tool for beating-up the weft. It is possible that the discussed bone tool was used for weaving especially fine cloth with thin warp threads. With thin warp, there was the risk of damaging the threads using an ordinary comb, and consequently destroying the basic frame of the fabric. The rounded cross-arches could prevent the tearing of the main threads of the fabric. Similar artefacts from Bischofshofen were also interpreted as some sort of weaving comb by Andreas Lippert and Peter Stadler (Lippert, Stadler 2009, 57, 59). Apart from Bischofshofen (*Fig. 10: 2,4*; Lippert, Stadler 2009, Pls. 4: 37; 95: 20), such tools were found as well in graves in Pula, Este, Padua – via Loredan and via Tiepolo/via San Massimo (*Fig. 10: 3,6*; Mihovilić 2013, *Fig. 214*; Chieco Bianchi, Calzavara Capuis 1985, Pl. 48: 76; Calzavara 1976, Pl. 50: 15; Gamba et al. 2013, 374–375, *Fig. 10.3.7*), in the Ex Storione settlement at Padua (*Fig. 10: 5*; Leonardi 1976, Pl. 20: 215) and at the Jelarji/Elleri hillfort in the northern Istria.²² A similar artefact, but made of bronze, was discovered in the Hallstatt cemetery (Kromer 1959b, Pl. 43: 19). Here we should especially mention the case of the Grave 4 in Bischofshofen, where such a tool was found together with four spindle whorls and rich female jewellery, which among others included also a bronze two-looped bow fibula of the type 1a according to Gabrovec, showing a wide triangular foot very similar to the one from the tumulus at Vila Prah in Kranj (Lippert, Stadler 2009, Pls. 2: 15; 4: 38–41). Bone artefacts of this kind usually appear in graves in combination with spindle whorls and other weaving tools, such as iron knives for cutting the threads, thus further proving the supposition that they represent weaving implements.

²² The find from the Jelarji/Elleri hillfort was presented in the contribution presented by Franca Maselli Scotti and titled “Riflessioni sugli abitati dell’eta del ferro nel Golfo di Trieste” at the conference XLIX Riunione Scientifica IIPP. Preistoria e Protostoria del Caput Adriae (Udine – Pordenone, 8–12 October 2014).

Astragali

A worked metatarsal bone from a sheep or a goat and two tarsal bones together with a central tarsal bone from cattle as well as the right astragalus of a sheep were discovered at Point XI, lying inside the stone burial chamber (Pl. 2: 17,18; see Appendix, *Tabs. 5–7*). Surprisingly, all these bones, with the exception of one tarsal bone, were burnt. This indicates that the bones were exposed to heat, supposedly in a ritual, which included cremation or burning (see also Appendix). Four more cattle astragali (all burnt) and one deer astragalus (unburnt) were also discovered in the area of Vila Prah (Pls. 3: 5,7; 5: 22; see Appendix, *Tabs. 5–7*). Cattle astragali were discovered at Points IX and XIV (*Figs. 2; 4*) – thus all in the southern part of the burial chamber – but there is no data about the precise location of the deer astragalus (Pl. 5: 22). It should be noted that almost all the astragali discovered at Vila Prah were from the right animal leg, which can hardly be deemed a coincidence. Particularly interesting is the discovery of the unburnt deer astragalus, which is a relatively rare find in Bronze and Iron Age graves (*Tab. 1*).²³ They were usually put in cremation graves both of men and women and regardless of age. Moreover, it should be noted that red or roe deer bone remains are in general very rare in Bronze and Iron Age graves in Slovenia (*Tab. 2*).²⁴ There is plenty of literature on astragali, mainly about their use and significance. A precise analysis of these issues demands a detailed and in-depth study and would exceed the scope of this article. Therefore, only some recent publications are listed here (De Grossi Mazzorin, Minitti 2012; Weisner 2013).²⁵

Finds from Koroška cesta in Kranj

The finds from Koroška cesta show a slightly different picture. They generally seem later than

²³ The NMS keeps nine (seven right and two left) deer astragali from the site Beli Grič – Sv. Križ (Slepšek) with an inventory number P 1986 (see *Tabs. 1; 2*). The author would like to thank Peter Turk, who brought them to my attention, and Borut Toškan, who made the analysis.

²⁴ The table does not include the deer remains from the cremation graves of the Bled – Pristava cemetery (Gabrovec 1960a; Bitenc 1987; see here *Tab. 1* and Appendix, *Tab. 9*), because the revision has not been completed yet. The author would like to thank Borut Toškan for this information.

²⁵ For further bibliography see there; see also Appendix.

those from the area of Vila Prah, and can be dated to the Stična–Novo mesto phase, the finds discovered at Points 6–7 even to the Late Hallstatt period. Possibly contemporary to the finds in the stone burial chamber at Vila Prah, which belong to the Podzemelj 2 phase, could be a globular vessel from Grave 6 and a cap-headed pin found between Graves 3 and 4 (*Pl. 10: 1,3*). The peculiar biconical urn from Grave 3 at Koroška cesta was decorated with knobs and measures more than 64 cm (*Pl. 9: 1*). That it truly represents a particular find suggests also its special mention in the newspaper report of the discovery (Source 8). The urn can be compared to pithoi of type 3 according to Dular, especially the specimens from Vače, Šmarjeta, and Rifnik, which have a funnel-shaped neck and were used in the Early Hallstatt period (Dular 1982, 20–21, *Pl. 2: 8*; Dular 1991, *Pls. 1: 9; 12: 1; Stare 1951, Pls. 6: 1; 17: 1*). A band of sheet bronze with preserved edges and approximately 20 cm long (*Pl. 9: 2*) was found in the Grave 3 at Koroška cesta in Kranj. There is a preserved hole on one of the shorter edges. The other side of the band is damaged and it is unclear whether it had another hole or perhaps a hook for fastening – thus it remains ambiguous whether this object was some sort of ring jewellery or perhaps an applique. Apart from the band, Grave 3 in Kranj contained as well a bronze bracelet of quadrangular cross section and some bronze buttons (*Pl. 9: 3,4*). A similarly decorated wide band earring with a hook was found in Grave 297 at Dvorišče SAZU in Ljubljana (Puš 1982, *Pl. 14: 7*). Wide band earrings with a hook are also known from e.g. the Preloge cemetery at Magdalenska gora. They date to the Stična–Novo mesto phase, as indicated by the Grave 27 in Stična, which contained exactly the same kind of wide band earrings (Gabrovec et al. 2006, *Pl. 21: 59*; Tecco Hvala 2012, 330, *Figs. 122: 7; 123*). It seems more than likely that also Grave 3 at Koroška cesta in Kranj belongs to the same time.

Significant is a large ribbed pithos – an urn from the Grave 2 at Koroška cesta (*Pl. 8: 1*). Good comparisons can be found in the pithoi from Godeško-Reteške dobrane, but even more so in those from the sites of the S. Lucia and Este groups (Ramšak 2009, 51, *Pl. 2: 7*; Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, *Pl. 89: A13* etc.; Dular 1982, 93, 103, *Figs. 6: 2; 10: 2*). Such vessels are rare in the Dolenjska region – they were discovered at Magdalenska gora, Libna, Stična, Vače, and are dated to the Stična–Novo mesto 2 phase and later (Dular 1982, 21, *Pl. 3: 10,11*; Tecco Hvala 2014, 63, *Fig. 22: e*). Grave 2 at Koroška cesta in Kranj

contained a bracelet of D-shaped cross section (*Pl. 8: 3*), with analogies again in the Soča Valley (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, *Pls. 108: B5; 109: C3* etc.). Apart from the bracelet, the grave contained a small boat-shaped fibula of type 2d according to Barbara Jerin (*Pl. 8: 5*; Jerin 2001, 31, 36–37, *Map 2*), which is a relatively rare type. Numerous examples were found at the site of Hallstatt, what would suggest connections with the inner Alpine region (Jerin 2001, 36–37, *Map 2*). The grave also contained a hairpin with a wound biconical head (*Pl. 8: 4*), which can be compared to the hairpins from Most na Soči. While the heads of the latter are more globular, they are wound in the same manner as the head of the hairpin from Kranj (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, *Pls. 49: C1; 128: A3*).²⁶ A ribbed pithos with a slightly different profile from the one in Grave 2 was found in Grave 1 at Koroška cesta (*Pl. 7: 4,5*). Next to it were two foot-fragments of differently coloured vessels, probably situlae (*Pl. 7: 6,7*), as well as a vessel with a short neck, decorated with vertical ribs and rosette (*Pl. 7: 1*). Another vessel, decorated with small circular impressions forming a rosette, was found 10 m southeast of the stone tumulus at Vila Prah (*Pl. 6: 3*). While such vessels are generally quite common in the S. Lucia group, they can also be found in the Dolenjska region (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984–1985, *Pls. 9: B4; 11: D,H2; 14: D2* etc.; Gabrovec et al. 2006, *Pl. 147: 3*). Another analogy is a vessel from Grave 276 in Ljubljana, which was, like the vessel from Grave 1 at Koroška cesta in Kranj, decorated with two vertical ribs and belongs to the Serpentine Fibulae phase (Puš 1982, *Pl. 6: 6*; Škvor Jernejčič 2014a, 26–27, *Fig. 4.15: 5, Pl. 137: 1*).

The NMS also keeps a group of finds from Koroška cesta in Kranj with the label Grave 6–7 on their index cards (Source 3; *Pl. 11: 1–7*). On Herfort's map, Graves 6 and 7 are the westernmost of all the graves (*Fig. 5*). The vessel discovered in Grave 6 (*Pl. 10: 3*) seems to be earlier than the bronze bracelets and fibulae found in the same grave, which would suggest that the possible Early Hallstatt period graves at this location might have been damaged by later graves from the Late Hallstatt period.

²⁶ For such type of pins see Gruškovernjak 2016, 43–54, *Fig. 1.3*.

TUMULI AND THE MODE OF BURIAL IN THE EARLY IRON AGE GORENJSKA

Late Bronze Age cemeteries in the Gorenjska region are poorly known, the only exception being individual cremation burials found in Bled – Žale²⁷ and in Kamnik (Gabrovec 1960a; ib. 1965; ib. 1983, 70–71). New cemeteries, both flat and with tumuli, emerged in the Early Iron Age period, such as sites of Bled – Pristava, Vrtnjak near Tupaliče, Kranj, Stražišče, Šmartno near Cerklje, Mengeš and Stanežiče (Fig. 11). Due to the new insights as regards the mode of burial gained at the sites of Vrtnjak near Tupaliče (Vojaković 2008) and Kranj (Vila Prah, Koroška cesta), it can be argued that the burial under tumulus appeared in Gorenjska for the first time in the Early Hallstatt period. In addition to the cemeteries with tumuli, flat cremation cemeteries were also used in Gorenjska during the Early Iron Age (Gabrovec 1966a, App. 1; id. 1987, 180), a fact that has been further confirmed by the new excavations in Šmartno near Cerklje (Šubic 2006; report: Žizek, Tomažinčič 2007) and in Podgorica (Novšak 2002, 90–91).

On the basis of Ložar's drawings and photographs it can be concluded that in the case of the tumulus at Vila Prah in Kranj, there was a square shaped structure made of pebble stones, which represented a burial chamber and most likely contained several burials. The tumulus itself was made of earth and pebble stones. The tumulus at Koroška cesta in Kranj is supposed to have been constructed in a similar manner (Source 9). The closest analogy for such burial structures can be found in the tumulus at Vrtnjak near Tupaliče, where again the central grave was located inside a square burial chamber made of stones (Fig. 12: A). Encircling the central grave and lying outside the stone burial chamber there were several burials, which can be placed in the Podzemelj phase. The same mode of burial was discovered at Godeško-Reteške dobrave near Škofja Loka (Ramšak 2009, 53–54). The best analogies for such tumuli structures, however, can be found in Carinthia, e.g. in Frög (Fig. 12: B; Teržan 1990, 184–203; Tomedi 2002, 99–110; Gleirscher 2002, Fig. 26). In Carinthia, tumuli with stone burial chambers are attested, which contained either one or more burials. On the contrary the flat cremation burials are rare. They were discovered in the cem-

eteries of Judendorf near Villach and in Grabelsdorf (Dolenz 1969; Gleirscher 1997, 84–86). Already Gabrovec draw attention to the similarities between the regions of Gorenjska and Carinthia as regards the tumulus burials, and suggested the adoption of cremation burial under a tumulus to Gorenjska region from the Carinthia group (Gabrovec 1960b, 15). In Kranj and its wider surroundings, burial under a tumulus continued throughout the entire Early Iron Age period, as indicated by the tumuli at Koroška cesta in Kranj, Torkla and Šempeterski park in Stražišče, Zgornje Bitnje, Spodnje Bitnje, Godeško-Reteške dobrave near Škofja Loka, and other sites (Fig. 11). Judging by the sparse available data, the construction of tumuli did not change drastically through time.²⁸

The tumuli at sites Dvorišče SAZU, Kongresni trg, and Novi trg in Ljubljana show different characteristics: they were constructed of pebble stones and did not reveal a rectangularly shaped central structure (chamber; Fig. 12: C; Puš 1982, 64; Škvor Jernejčič 2014a, Fig. 7.3; report: Masaryk et al. 2011; Draksler et al. 2013).²⁹ The rare excavation photographs that have been published so far (Gaspari 2014, Fig. 80) indicate that the tumuli at Kongresni trg in Ljubljana were constructed exclusively of pebble stones, i.e. they represent pebble-stone mounds with burials. The central grave in Tumulus 1 seems to have had a wooden chamber, covered by a pebble-stone mound. In time, the wooden chamber caved in and with it the pebble-stones collapsed into the chamber. The best analogies for the construction of such tumuli from Ljubljana made of pebble stones are the tumuli of the Basarabi group, e.g. the Balta Verde site in Romania (Berciu, Comşa 1956, Figs. 106, 107). Also the heaps of stones covering the graves at Pristava in Bled (Fig. 12: D; Gabrovec 1960a, Fig. 2) are partially similar to the pebble-stone mounds in Ljubljana. Gabrovec compared the Bled stone heaps with cremation burials at Drevesnica in Mengeš, which were also covered by stones (Gabrovec 1965, 97). A very good analogy for such mounds can further be found in the Tyrol region (Sölder 2007, XVIII–XIX, Fig. 3).

²⁸ Here a Late Hallstatt tumulus from Bled – Selišče should be mentioned, where the stone burial chamber was covered by a large stone slab, 2 m long, 1.5 m wide, and 60 cm thick (Müllner 1894, Pl. 10: 21; Gabrovec 1960a, 12–13).

²⁹ The tumuli at Kongresni trg and Novi trg in Ljubljana have not yet been published. Thus, only preliminary findings are discussed here. The author would like to thank Rene Masaryk (Skupina Stik) for his information and explanation.

²⁷ Grave 2 from the Bled – Žale cemetery apparently dates to the Early Middle Ages (Pleterski 2008, 35–36, Fig. 2: 1).

The territory of Gorenjska retained cremation burials throughout the Early Iron Age; rare inhumation burials are known only at Bled – Pristava (Bitenc 1987),³⁰ Bitnje (Gabrovec 1960a, 13),³¹ and Mengeš (Gabrovec 1965, 98–100, Pls. 3: 3–9; 6: 2–4; Štibernik 2006, 102). In this respect Mengeš clearly stands out, as there inhumation burials first appeared as early as the 7th century BC. These graves, discovered at Zadružniška ulica, are thus among the earliest inhumation burials in Gorenjska (Gabrovec 1965, 98–100, Pls. 3: 3–9; 6: 2–4). More recent excavations in the vicinity demonstrated that we can speak of a necropolis with biritual mode of burial (Štibernik 2006, 102). In other Mengeš cemeteries, such as Staretova drevesnica and Puščava, only cremation burials are attested (Gabrovec 1965, Map 1). An exceptional burial in this respect is the double Grave 9, discovered in a cemetery in the vicinity of Molnik at Roje near Orle, where an urn with cremated human bones lay on top of a skeleton (Puš 1984, 146, Figs. 7, 8; Pl. 4: 1,2). A good analogy for the vessel with four grips (Puš 1984, Pl. 4: 1), which was located at the feet of the skeleton and next to a bag-shaped urn with cremated remains, finds its best parallels among the finds published by Wells (1981, Fig. 17).

Cremation burials, either in flat cemeteries or under tumuli, were thus characteristic of the territory of Gorenjska in the Early Iron Age. Yet the burial custom of how the cremated remains and items of the attire have been placed was not uniform. Cremated remains could either be placed in an urn or, alternatively, directly in a grave-pit. The graves at Vila Prah and Koroška cesta in Kranj seem to have been urn burials in a stone burial chamber under a tumulus. Grave goods were found in urns, but also in the ash layer inside the stone burial chamber (Figs. 2–4). As mentioned previously, the tumulus at Vrtnjak near Tupaliče had been constructed in a similar way as the tumuli at Vila Prah in Kranj (Fig. 12: A). In Vrtnjak supposedly three individuals were buried in the central Grave 5 within the stone burial chamber. They were interred in a simple grave-pit without urns, while the other graves lay outside the burial chamber (Vojaković 2008, 155, 174, 176). Cremated bones and/or ashes were placed in an urn in less than a

third of all 15 graves in the tumulus (Tab. 3). The cemetery at Bled – Pristava shows different relation between the urn graves and those without it. In his study of the Bled cemetery, Gabrovec distinguished between several burial custom variations, depending on whether there was an urn or not, and whether the graves were covered with stone heaps or not (Gabrovec 1960a, 37–43). The prevalent type of burial was graves containing an urn and covered with stone covering. The bones and/or ashes were placed in an urn only in half of all the cases. The same proportion between the urn graves and those without it can be found in the Molnik cemetery at Roje near Orle (Tab. 3; Puš 1984). Dvorišče SAZU cemetery in Ljubljana, interestingly, shows a different picture. In this cemetery, a change in burial rite occurred at the beginning of the Early Iron Age. The mode of burial without an urn, characteristic of the graves in the Ljubljana Ib phase (they were located only in the eastern part of the cemetery), was abandoned in this period (Škvor Jernejčič 2014a, 212–213, Figs. 6.17–6.20; Škvor Jernejčič, Vinazza 2016, 46, Tab. 1, Fig. 4). Graves from the beginning of the Iron Age, i.e. the Ljubljana II–IIIa phases, as a rule had an urn. An exception to this rule is only Grave 174, which contained a whole preserved vessel, which did not function as an urn; the cremated bones, grave goods, and animal bones were found in the grave-pit, next to the vessel (Puš 1971, Pl. 28: 3–8; Škvor Jernejčič 2014a, Pl. 86: 1–7). In this case, a different mode of burial without an urn as well as grave goods indicate, that an immigrant, most probably from the western areas, might have been buried in Grave 174. We should point out the similarities between the finds in Grave 174 in Ljubljana and Grave 279 in Este – Villa Benvenuti (Calzavara Capuis, Chieco Bianchi 2006, 348–351). Both graves contain the combination of a Vadena type pin, a pin without a preserved head, a fragmented razor, and two vessels, completely identical both in form and in decoration (Škvor Jernejčič 2014c, 145, Figs. 1–2). In the southeastern Alpine region, the custom of putting razors in graves was almost entirely abandoned in the Early Hallstatt period. In this sense, the Early Hallstatt Grave 174 in Ljubljana is tied to the Apennine peninsula, where razors as a toilet instrument persisted in graves even in the Iron Age period.

The cemeteries that emerged in the Early Hallstatt period, e.g. Bled – Pristava, Vrtnjak near Tupaliče, and Vila Prah in Kranj seem to have been abandoned at the end of the Ljubljana IIIa/ Podzemelj 2 phase. Moreover, none of the finds from Stražišče

³⁰ It goes for inhumation burial at the site Pristava in Bled in which a ribbed bracelet was discovered.

³¹ The dating of the inhumation burials from Bitnje is questionable, as the grave good assemblages are not preserved.

and Stanežiče are later than the Ljubljana IIIa/Podzemelj 2 phase (*Pl. 16*). Cremation burials in Mengeš (Gabrovec 1965, *Pl. 1–3*) and at Dvorišče SAZU in Ljubljana, the eponymous cemetery of the Ljubljana group, imply the same: a fair prosperity at the beginning of the Early Iron Age, which only lasted a few generations. Our thesis is that there must have been a drastic change at the end of the Ljubljana IIIa/Podzemelj 2 phase. In this period, the number of burials in the Dvorišče SAZU cemetery in Ljubljana decreased significantly, and part of the cemetery was covered by a layer of burnt remains into which new graves were dug in the period of the Stična–Novo mesto 2 phase. This leads us to the idea that the cemetery must have been abandoned at least for a certain time (Škvor Jernejčič 2014a, 237–238).

The analysis of the graves at Koroška cesta in Kranj indicates no interruption in burying between the phases of Podzemelj and Stična–Novo mesto. At Koroška cesta, grave goods from the Stična–Novo mesto phase reflect a strong influence of the S. Lucia group. The finds from the tumulus in the area of Vila Prah, however, show a slightly different picture. While it is true that decoration of vessels with bronze rivets, finds of sheet bronze band ornaments and also spectacle fibulae of the S. Lucia type are more numerous in the Soča Valley, the Vače type knobbed fibulae show a completely different distribution: they are present most of all in the Dolenjska region, without a single specimen in the Soča Valley (Gabrovec 1970, *Map VIII*; Grahek 2004, *Fig. 31*; Teržan 2009, *Fig. 15*; Škvor Jernejčič 2014a, *Fig. 4.101*). Likewise, urns with a globular body are not known from the Soča Valley (*Pl. 3: 8; 4: 1*). The influence of the S. Lucia group in the territory of Gorenjska has been pointed out several times by Gabrovec (Gabrovec 1960b, 15; *id.* 1970, 9, n. 8; *id.* 1999, 156). The spread of the S. Lucia group sphere of interest into the Bohinj area during the S. Lucia IIa phase has been attributed to prospecting (Gabrovec 1974, 303; Teržan, Trampuž 1973, 436). The analysis of the cemeteries of Gorenjska demonstrated that at the turn of the 8th and 7th century BC many of them were abandoned, either temporarily or permanently. It remains open whether the cause for these changes should be sought in the territorial spread of the material culture, characteristic for the S. Lucia group. The fact is that even after the end of the 8th century, Gorenjska retained cremation burial under a tumulus, thus a mode of burial that has never been adopted in the S. Lucia group. This

could indicate that the Iron Age Ljubljana group retained its own character at least to a certain degree, despite the fact that the sphere of interest of S. Lucia group obviously spread into the territory of Gorenjska.

CATALOGUE

(cfr. Slovenian text under 'Katalog')

In the Catalogue, the Iron Age finds from Kranj, Stražišče (*Fig. 1: 1–8*), and Stanežiče, that are kept in the NMS, are described. The finds from the area of Vila Prah in Kranj are published either as groups of finds or as individual finds, with their location within the stone burial chamber as documented by Rajko Ložar (*Figs. 2; 4; Tab. 4*). The data about grave assemblages from Koroška cesta in Kranj is preserved and finds are published here accordingly, with the exception of the stray finds on the *Pl. 12*. On the index cards of the latter, kept in NMS (Source 3), "Point 8" is mentioned. According to Herfort's plan (Source 1; *Fig. 5*), this point is clearly separated from the rest of the graves. The objects which were not drawn are also not numbered in the catalogue, they bear only a star sign (*) at the beginning of their description.

List of abbreviations:

deb. = thickness; *dol.* = length; *inv. št.* = inventory number; *ohr.* = preserved; *pr.* = diameter; *pr. d.* = bottom diameter; *pr. n. ob.* = maximum diameter; *pr. u.* = rim diameter; *pribl.* = circa; *š.* = width; *št.* = number; *v.* = height; *vel.* = size; *VF* = fragment size

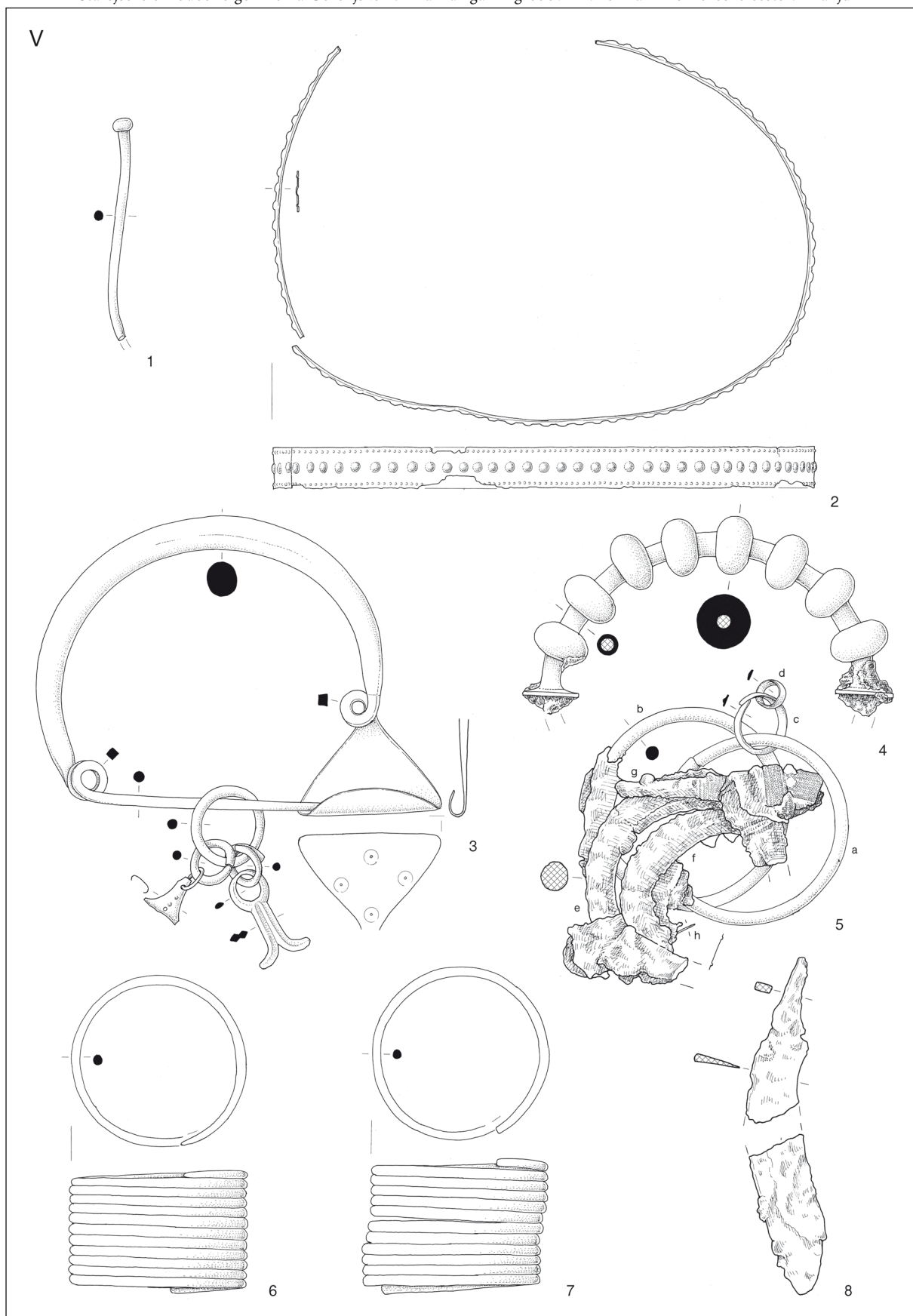
List of sources

(cfr. Slovenian text under 'Seznam virov')

Translation: Meta Osredkar

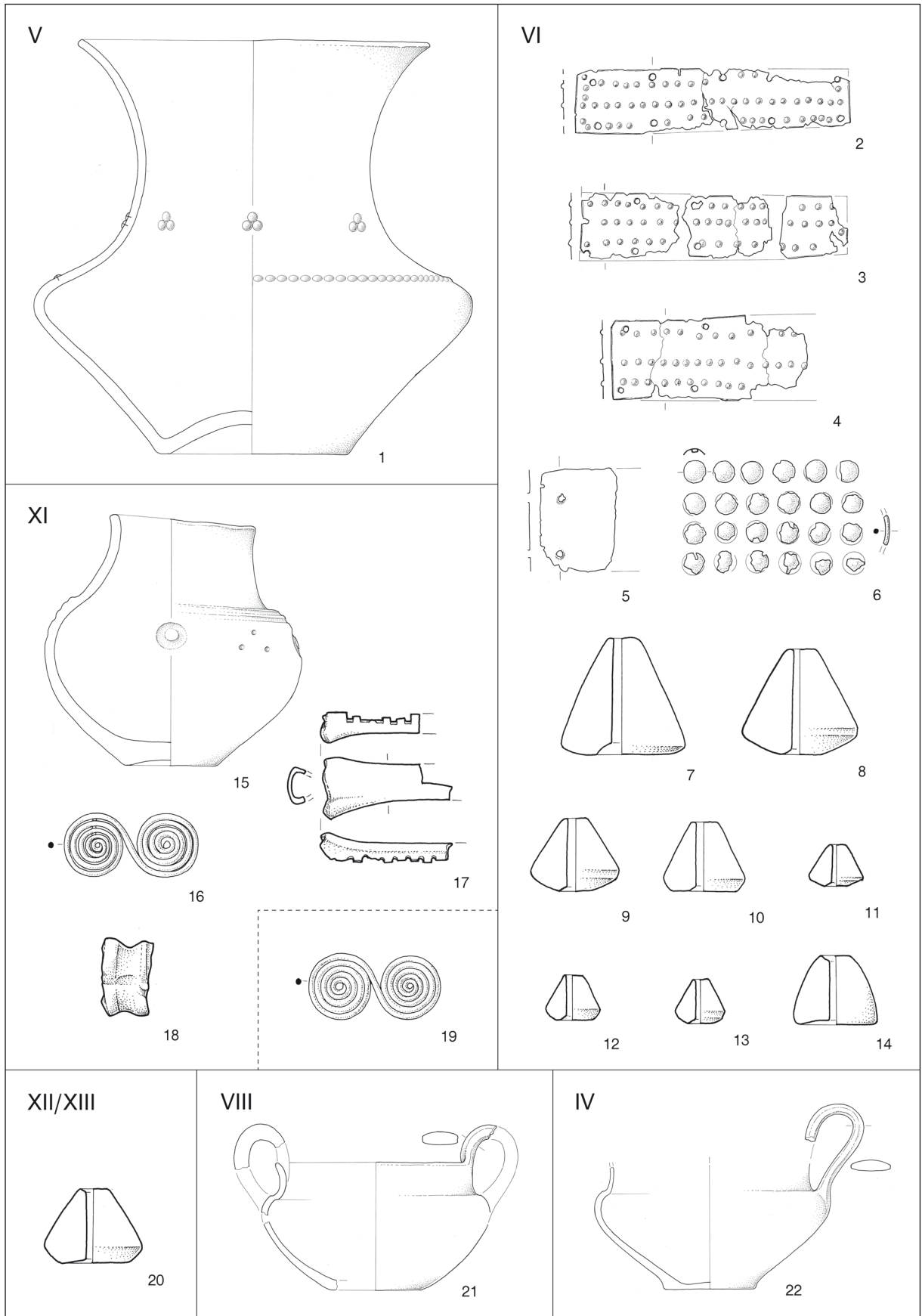
Brina Škvor Jernejčič
Freie Universität Berlin
Institut für Prähistorische Archäologie
Fabeckstr. 23-25
DE-14195 Berlin
Brina.Skvor-Jernejcic@dainst.de

Borut Toškan
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
Inštitut za arheologijo
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
borut.toskan@zrc-sazu.si

T. 1: Kranj – Vila Prah, gomila. 8 železo; 1–3,6–7 bron; 4,5 železo in bron. M. = 1:2.

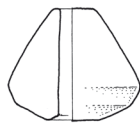
Pl. 1: Kranj – Vila Prah, tumulus. 8 iron; 1–3,6–7 bronze; 4,5 iron and bronze. Scale = 1:2.

T. 2: Kranj - Vila Prah, gomila. 2-6,16,19 bron; 1 keramika in bron; 7-15,20-22 keramika; 17,18 kost. M. 2-14,16-20 = 1:2; 1,15,21,22 = 1:4.

Pl. 2: Kranj - Vila Prah, tumulus. 2-6,16,19 bronze; 1 pottery and bronze; 7-15,20-22 pottery; 17,18 bone. Scale 2-14,16-20 = 1:2; 1,15,21,22 = 1:4.

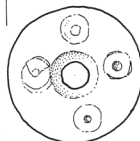
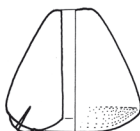
IX

1

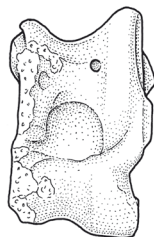
2

3

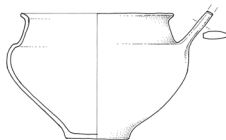

4

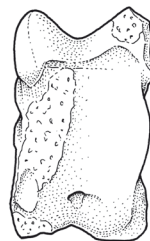

5

XIV

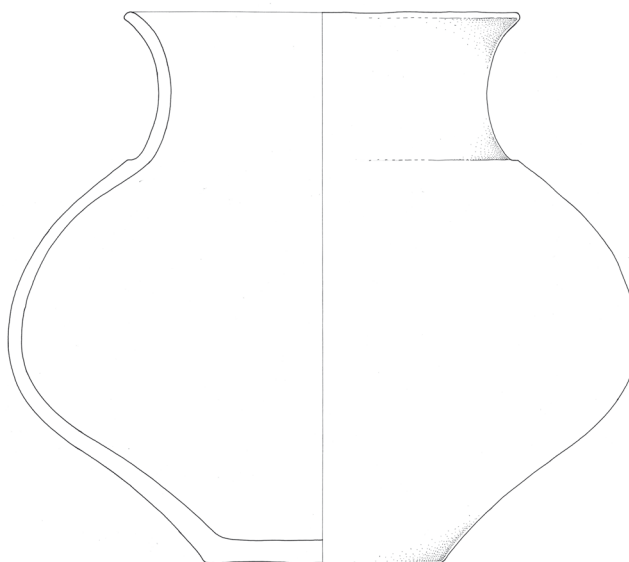

6

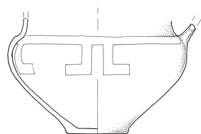

7

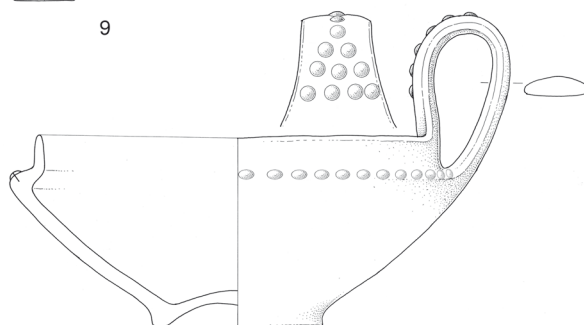
Kamnita kamra / Stone chamber

8

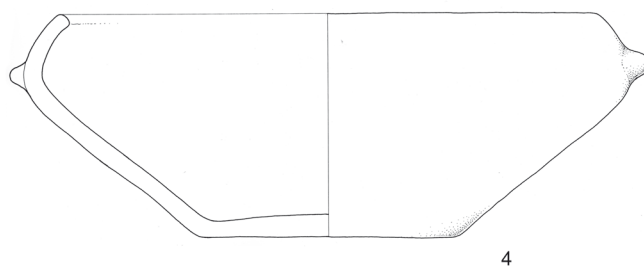
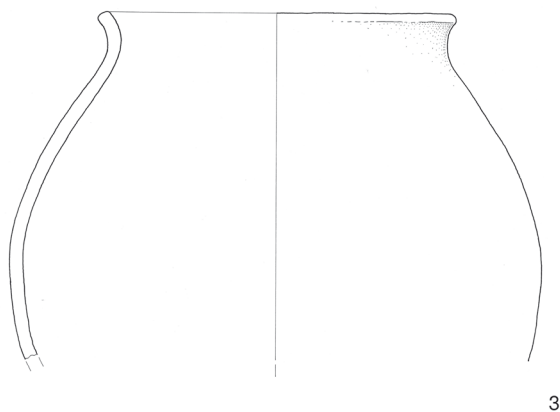
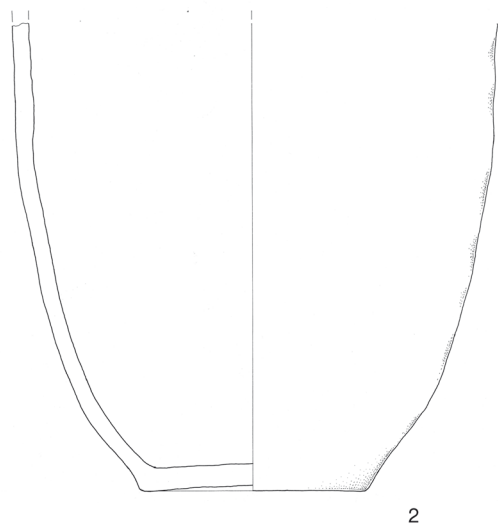
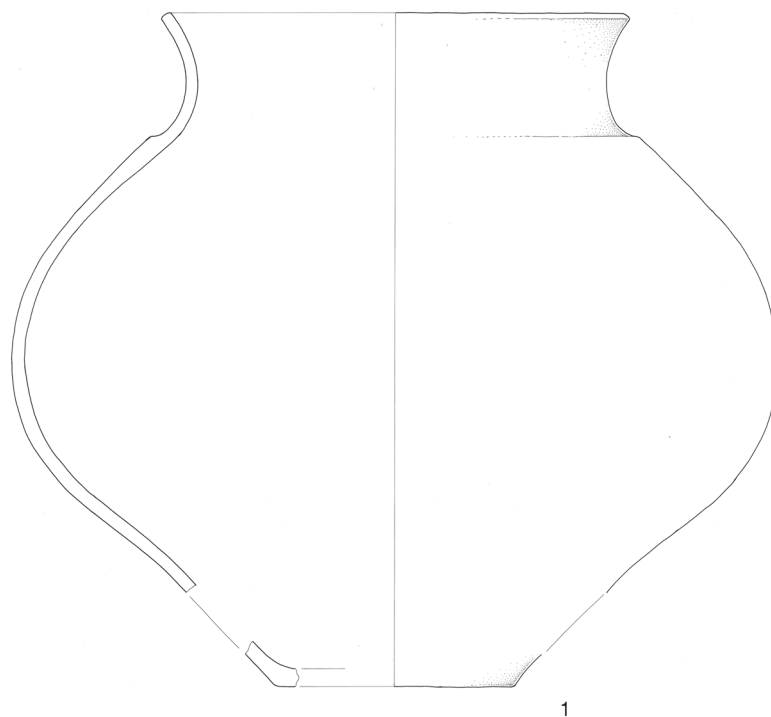
9

10

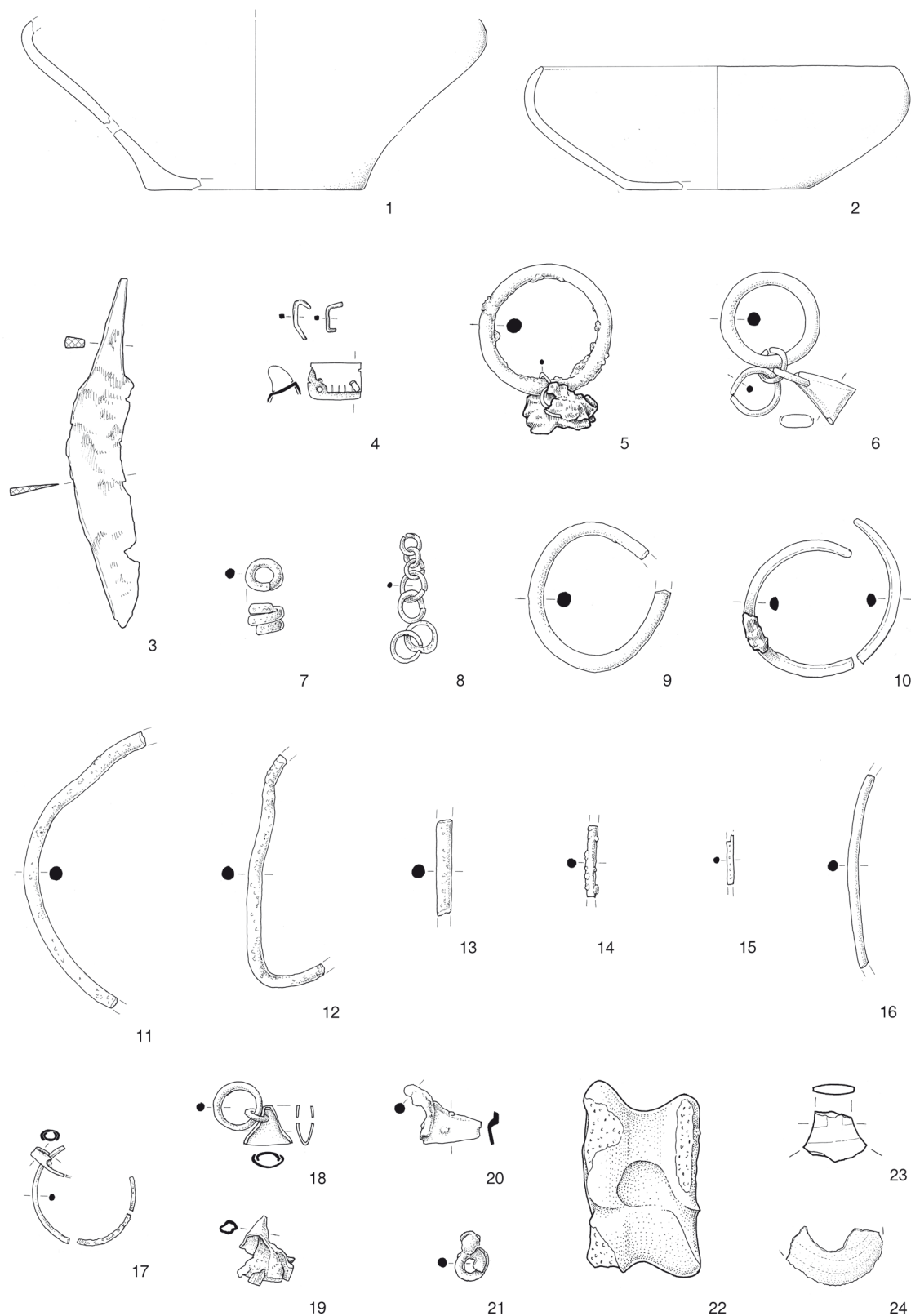
T. 3: Kranj – Vila Prah, gomila. 1,2,4,6,8,9 keramika; 3,10 keramika in bron; 5,7 kost. M. 1–5,7 = 1:2; 6,8–10 = 1:4.
 Pl. 3: Kranj – Vila Prah, tumulus. 1,2,4,6,8,9 pottery; 3,10 pottery and bronze; 5,7 bone. Scale 1–5,7 = 1:2; 6,8–10 = 1:4.

Kamnita kamra / Stone chamber

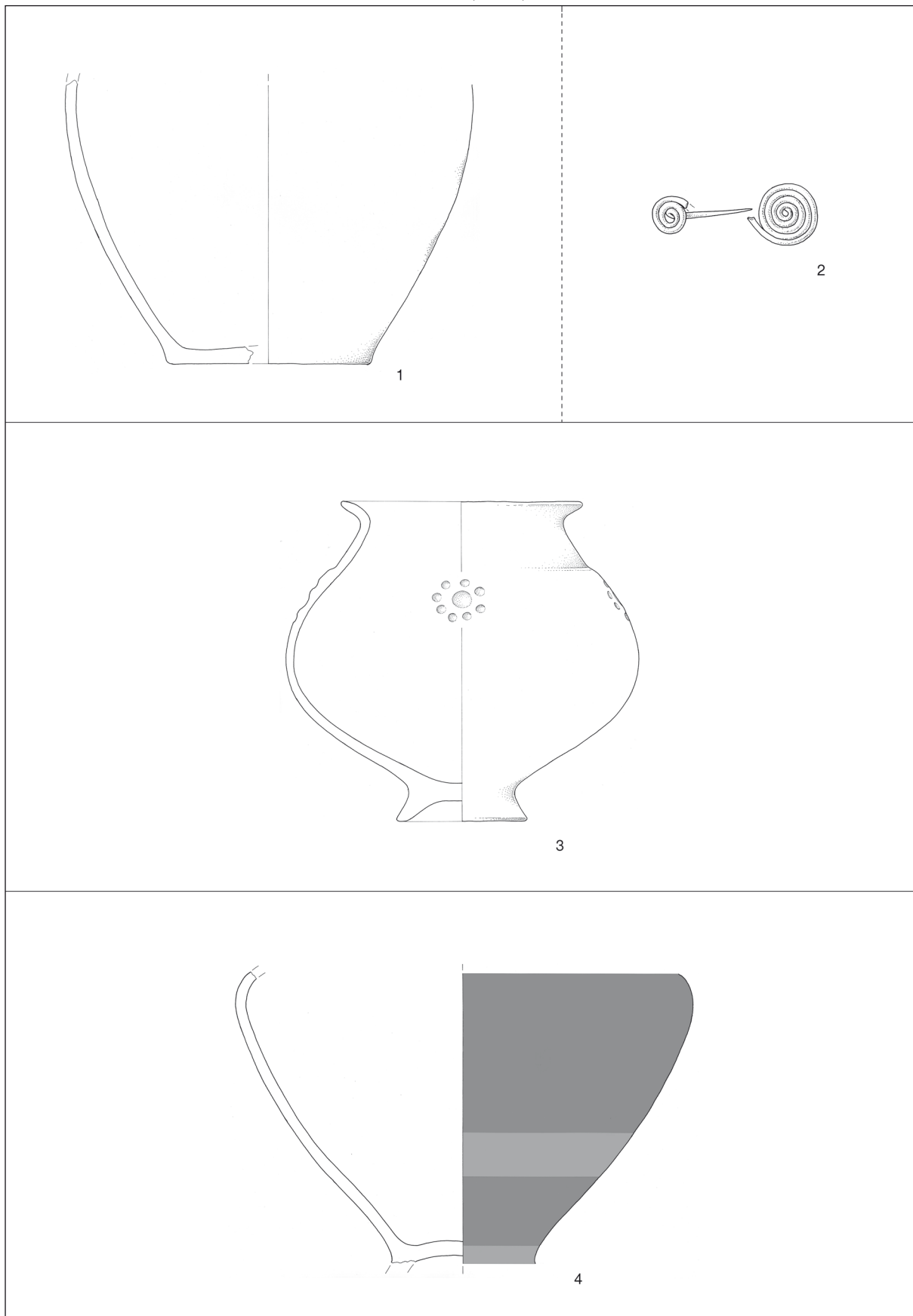

T. 4: Kranj – Vila Prah, gomila. 1–4 keramika. M. = 1:4.
Pl. 4: Kranj – Vila Prah, tumulus. 1–4 pottery. M. = 1:4.

Kamnita kamra / Stone chamber

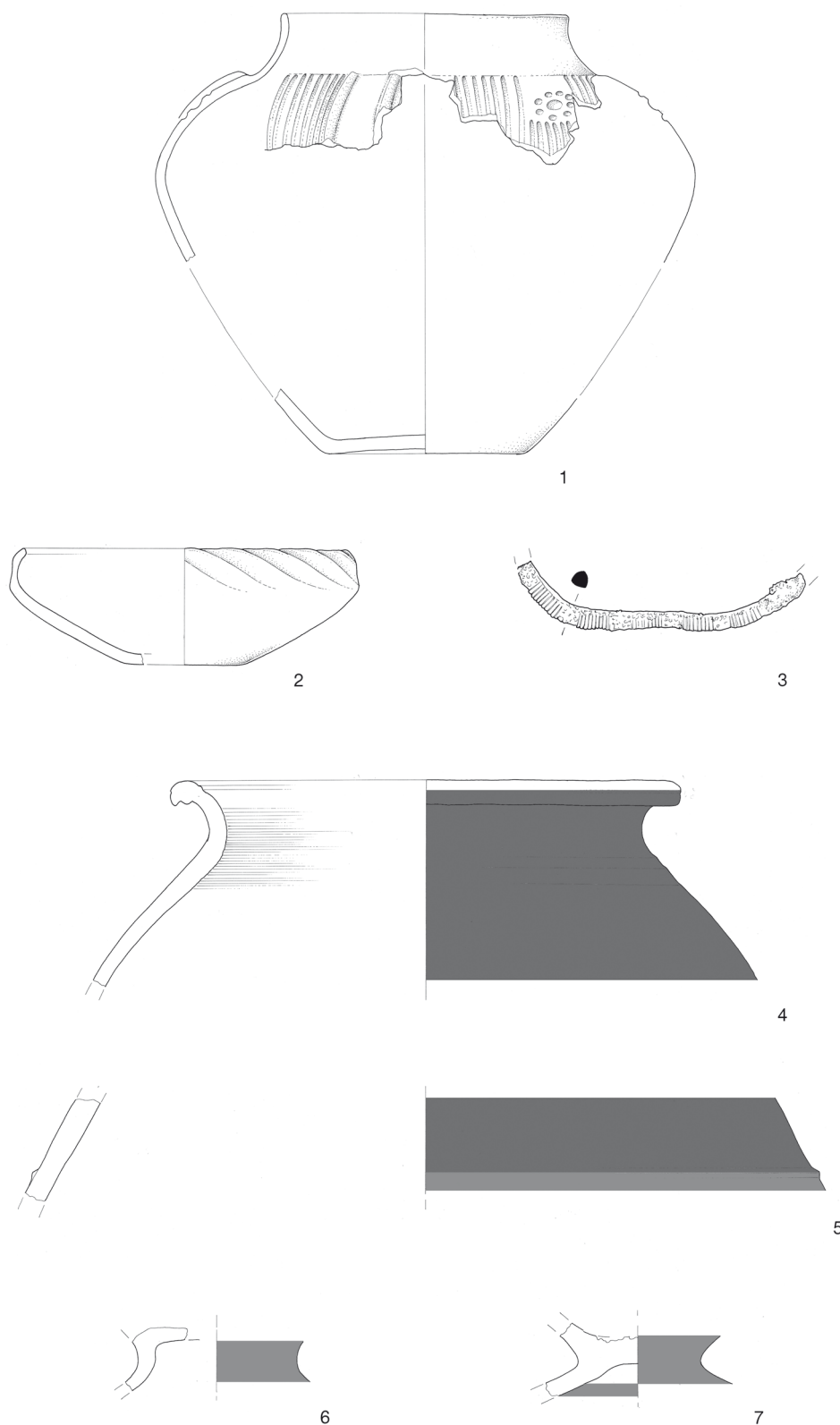

T. 5: Kranj – Vila Prah, gomila. 3 železo; 4–21 bron; 1,2,23 keramika; 22 kost; 24 školjka. M. 3–24 = 1:2; 1,2 = 1:4.
 Pl. 5: Kranj – Vila Prah, tumulus. 3 železo; 4–21 bronze; 1,2,23 posredstvo; 22 kost; 24 školjka. M. 3–24 = 1:2; 1,2 = 1:4.

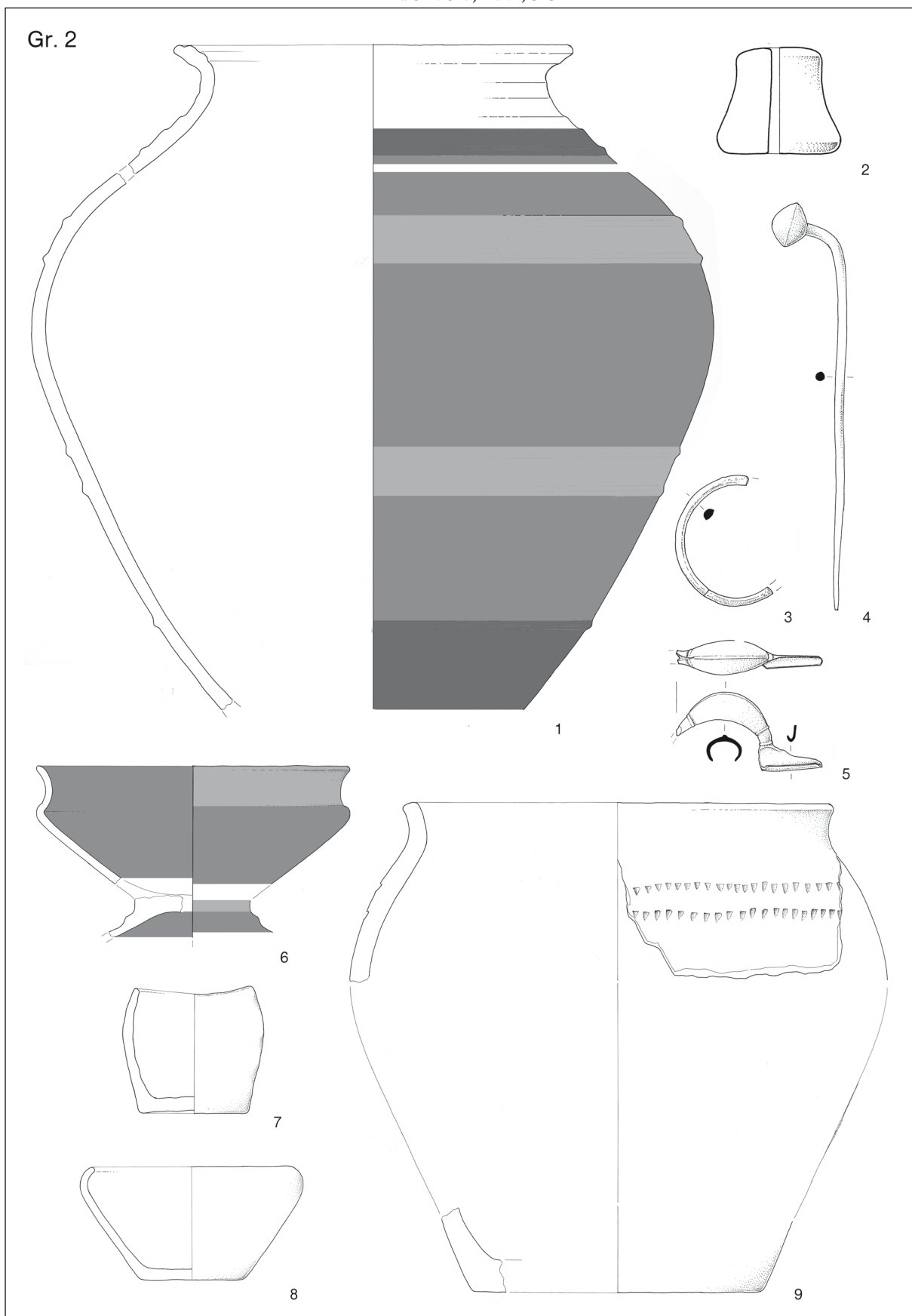

T. 6: Kranj - Vila Prah, *Prah II* (1,2), garaža Vile Prah (3), Vila Prah? (4). 2 bronze; ostalo keramika. M. 2 = 1:2; ostalo 1:4.
 Pl. 6: Kranj - Vila Prah, *Prah II* (1,2), garaža of the Vila Prah (3), Vila Prah? (4). 2 bronze; rest pottery. Scale 2 = 1:2; rest 1:4.

Gr. 1

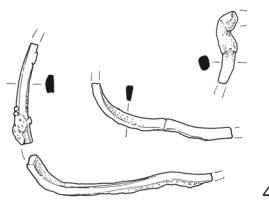
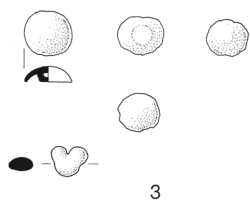
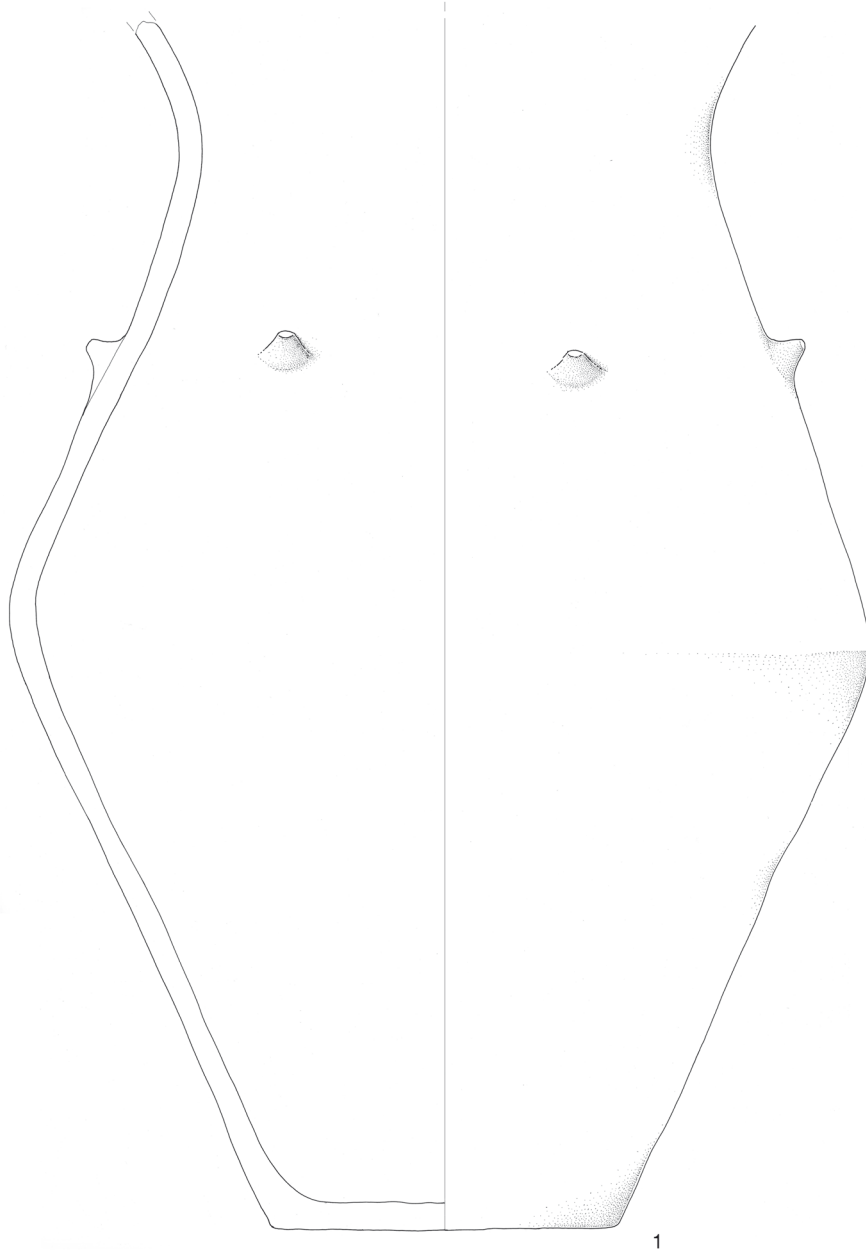
T. 7: Kranj – Koroška cesta. 3 bron; ostalo keramika. M. 3 = 1:2; ostalo 1:4.
 Pl. 7: Kranj – Koroška cesta. 3 bronze; rest pottery. Scale 3 = 1:2; rest = 1:4.

T. 8: Kranj – Koroška cesta. 3–5 bron; 1,2,6–9 keramika. M. 2–5 = 1:2; ostalo 1:4.

Pl. 8: Kranj – Koroška cesta. 3–5 bronze; 1,2,6–9 pottery. Scale 2–5 = 1:2; rest 1:4.

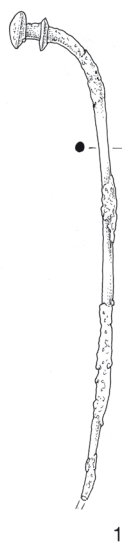
Gr. 3

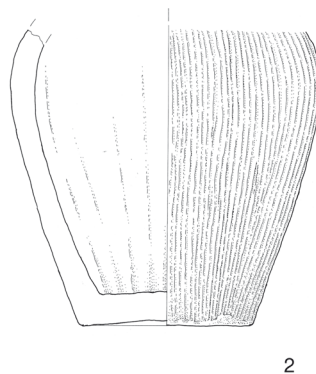
T. 9: Kranj – Koroška cesta. 2–4 bron; 1 keramika. M. 2–4 = 1:2; 1 = 1:4.

Pl. 9: Kranj – Koroška cesta. 2–4 bronze; 1 pottery. Scale 2–4 = 1:2; 1 = 1:4.

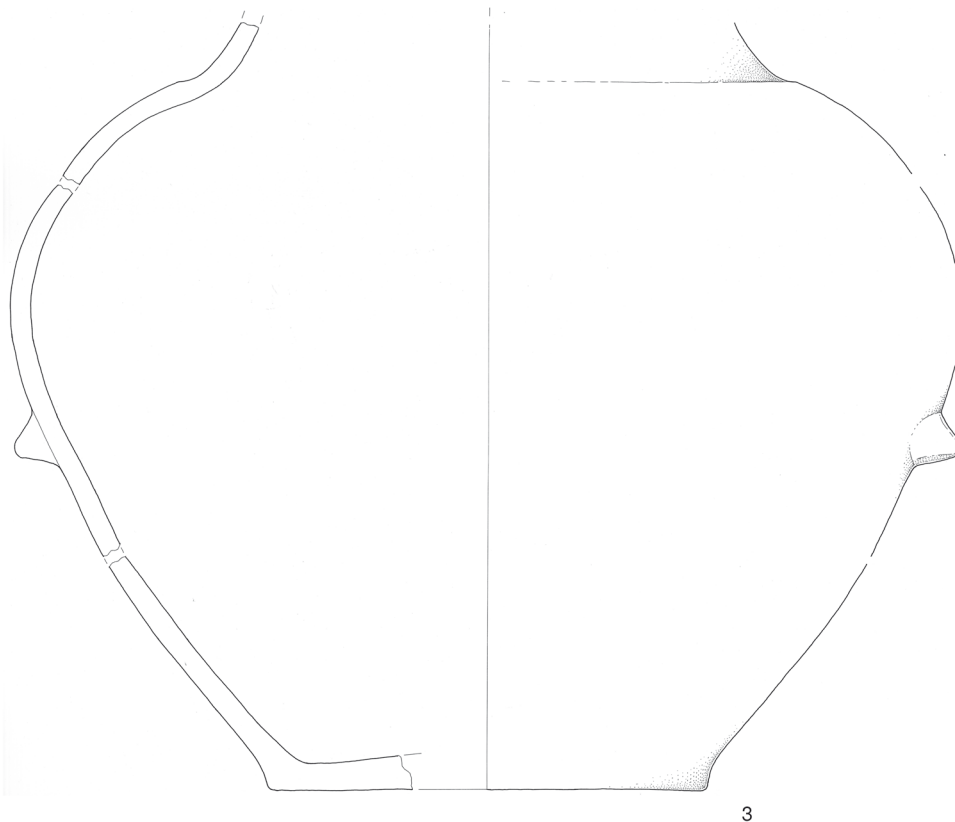
Gr. 3-4

Poleg groba 4 / Next to Gr. 4

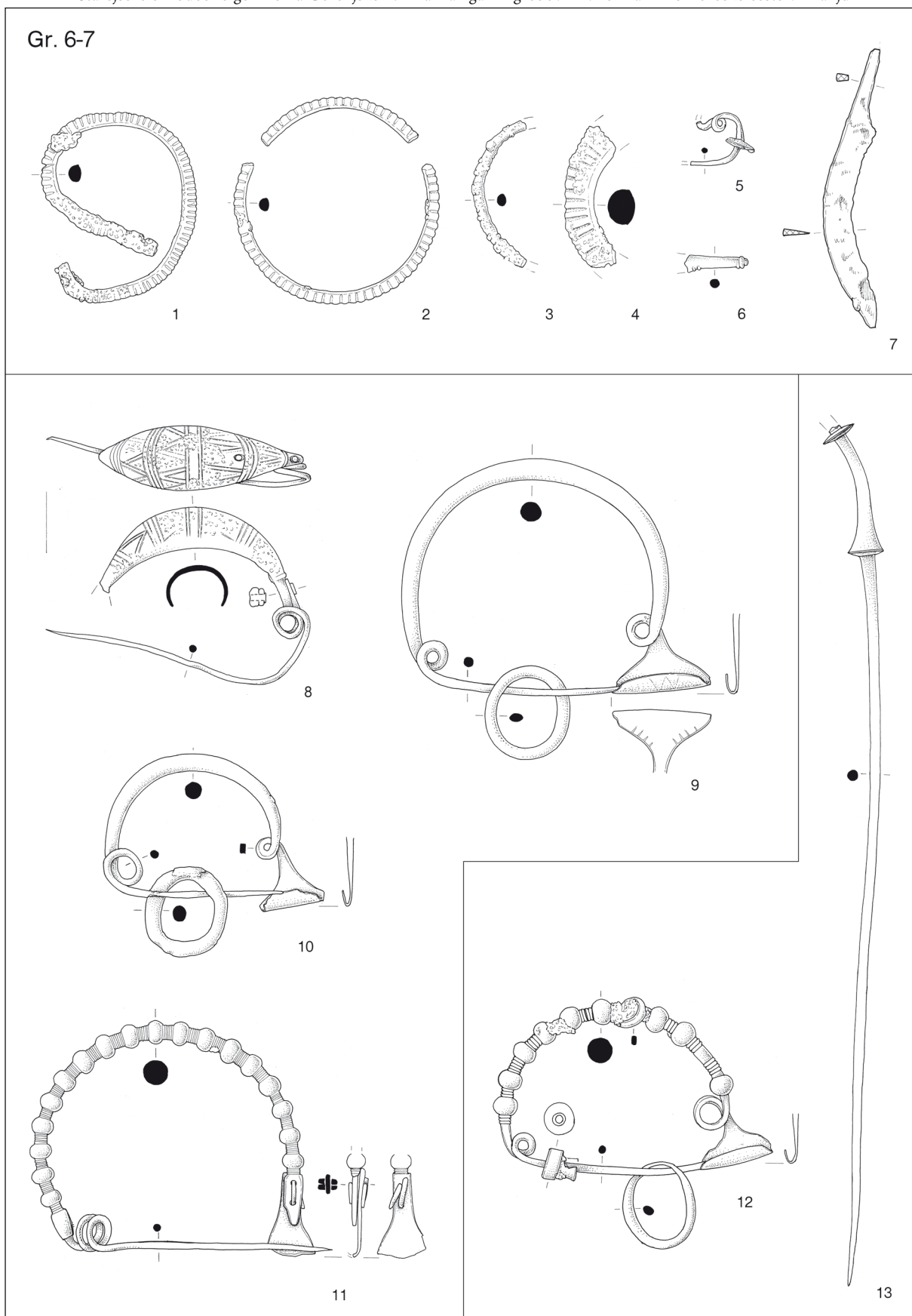
Gr. 6

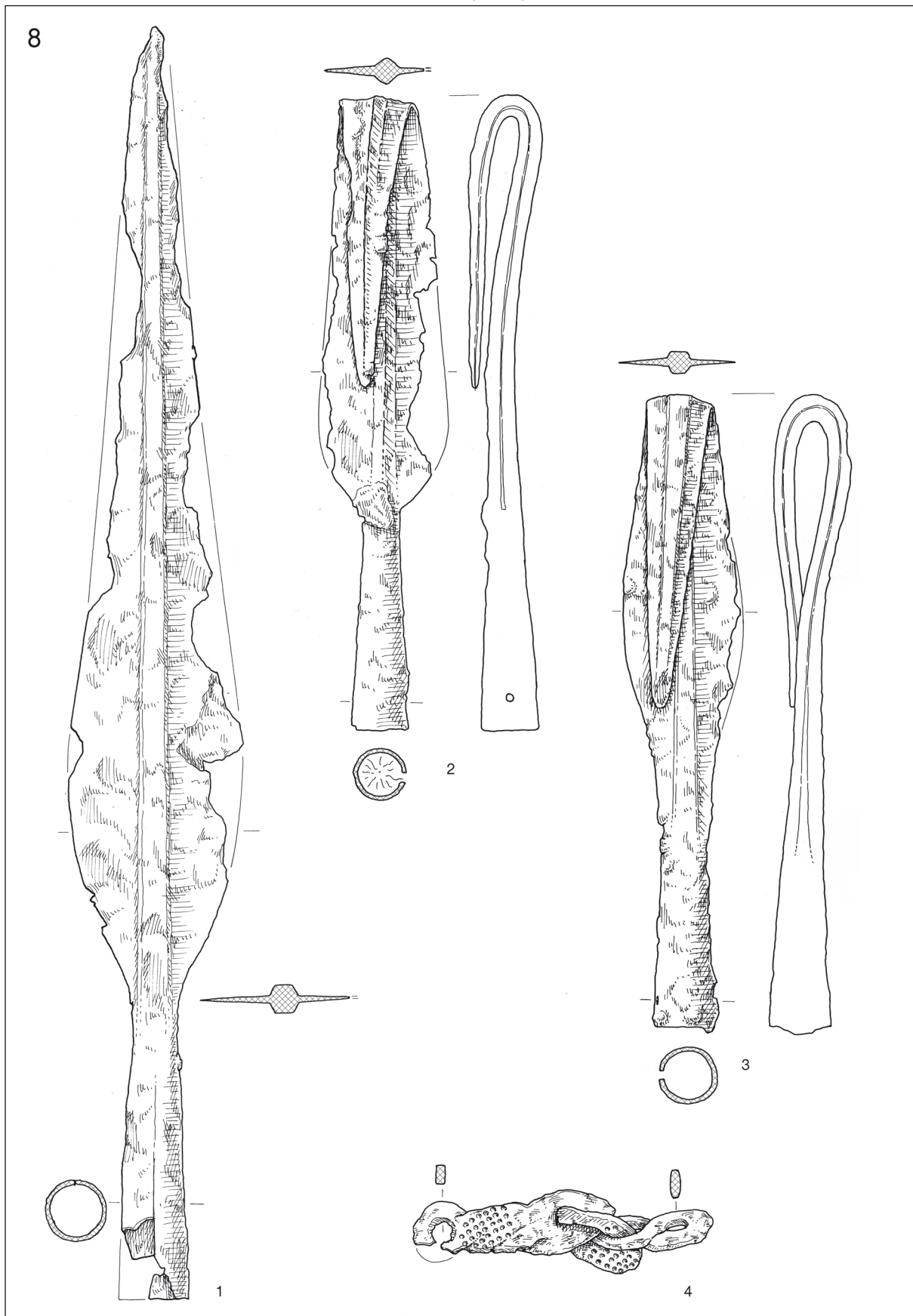
T. 10: Kranj – Koroška cesta. 1 bron; 2,3 keramika. M. 1 = 1:2; 2,3 = 1:4.

Pl. 10: Kranj – Koroška cesta. 1 bronze; 2,3 pottery. Scale 1 = 1:2; 2,3 = 1:4.

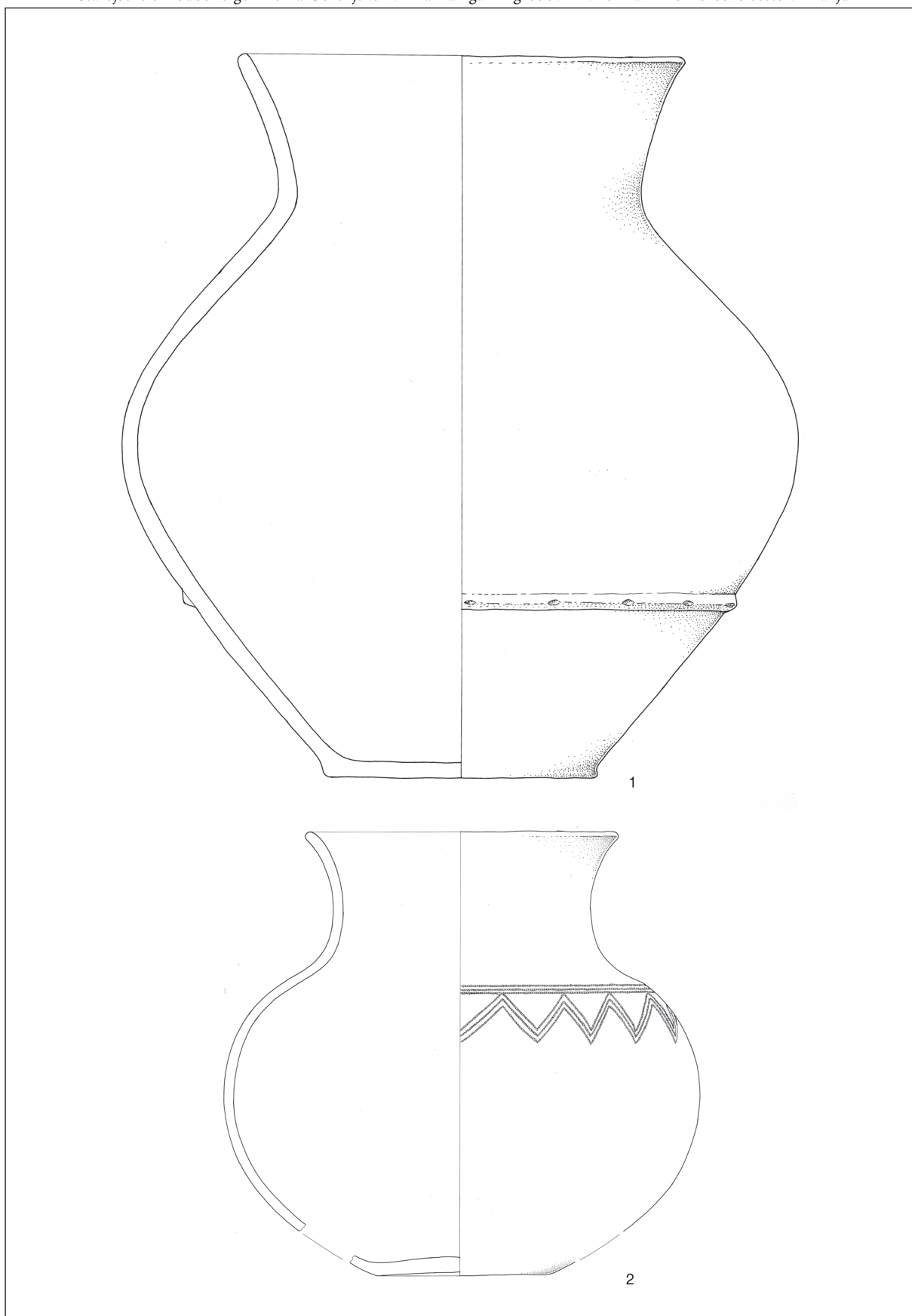
Gr. 6-7

T. 11: Kranj – Koroška cesta (1–7), Prešernov gaj (8–11), Mladinska ul. 2 (12–13). 7 železo; ostalo bron. M. = 1:2.
 Pl. 11: Kranj – Koroška cesta (1–7), Prešernov gaj (8–11), Mladinska ul. 2 (12–13). 7 iron; rest bronze. Scale = 1:2.

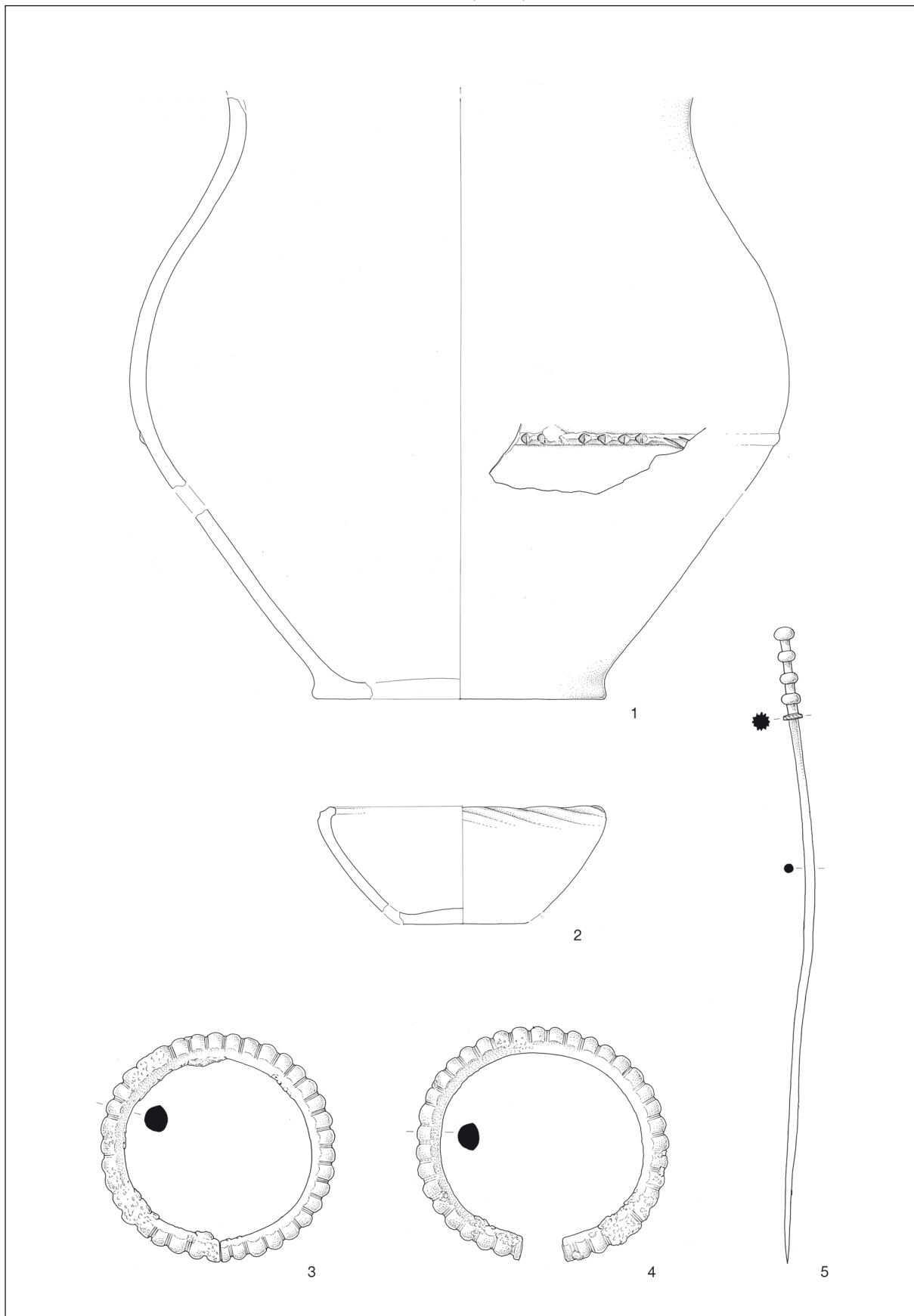

T. 12: Kranj – Koroška cesta. Vse železo. M. = 1:2.
 Pl. 12: Kranj – Koroška cesta. All iron. Scale = 1:2.

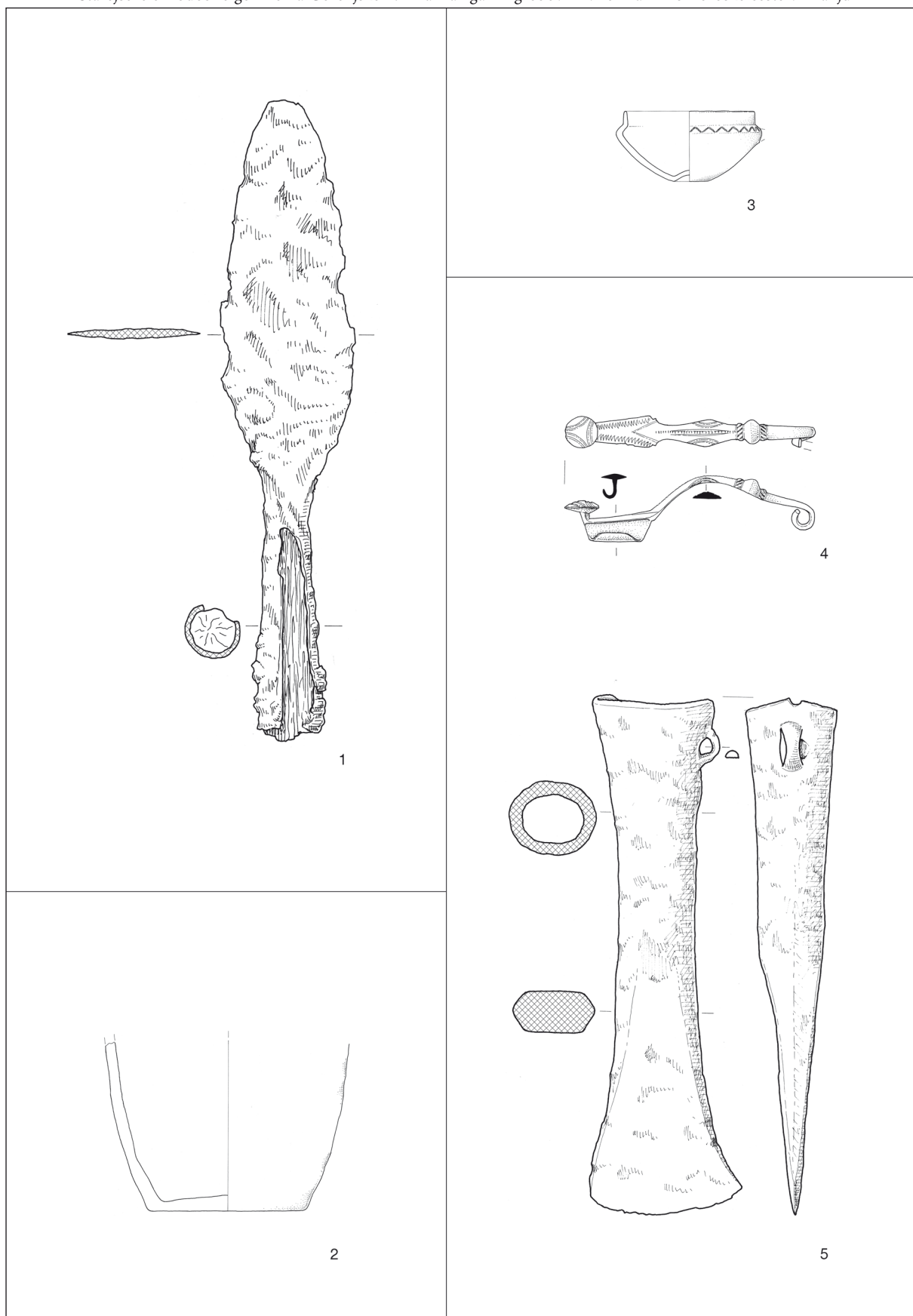
T. 13: Kranj – Stritarjev ul 8. Vse keramika. M. = 1:4.

Pl. 13: Kranj – Stritarjev ul 8. All pottery. Scale = 1:4.

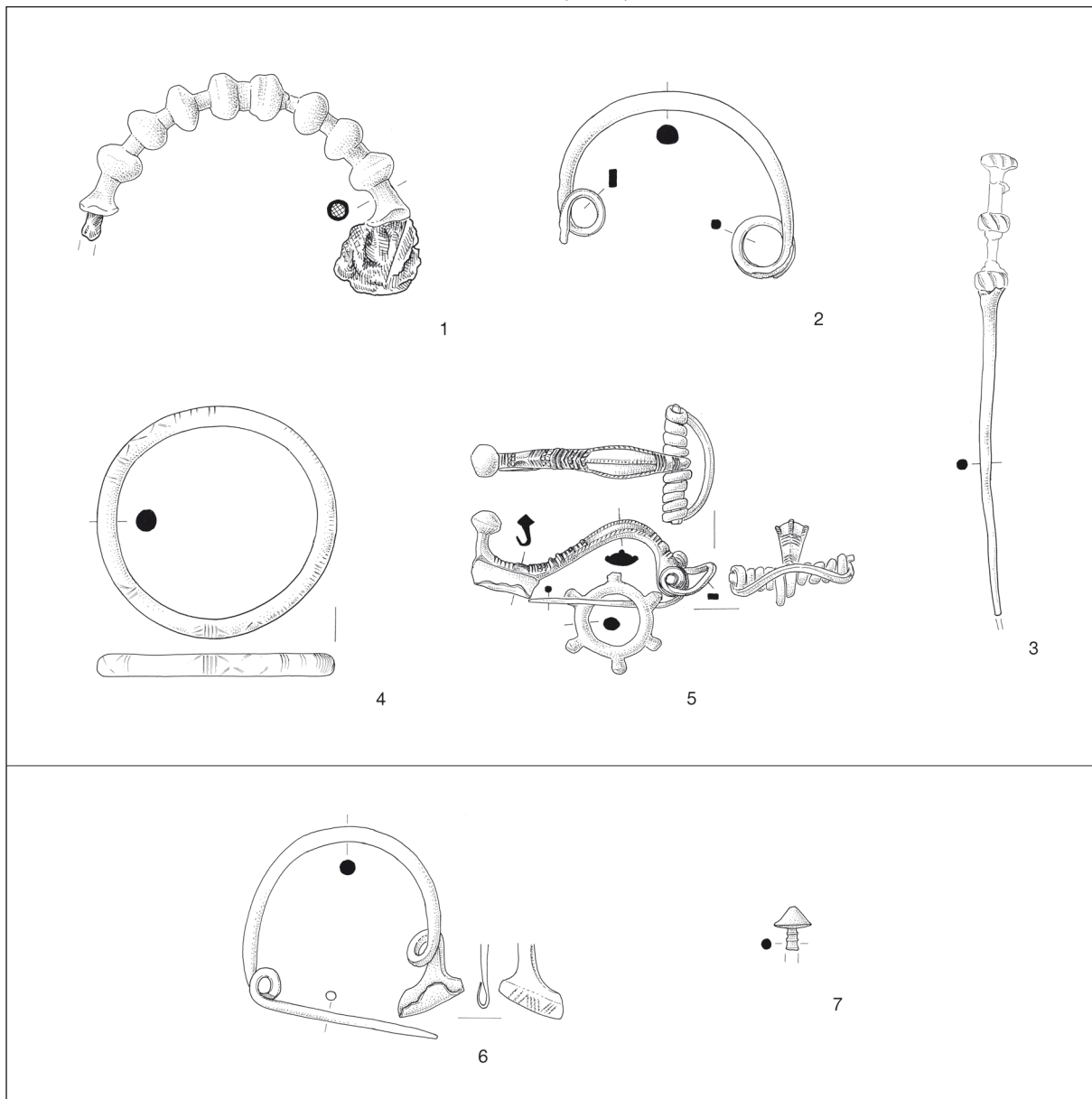
T. 14: Kranj – Stritarjeva ul. 8. 3–5 bron; 1,2 keramika. M. 3–5 = 1:2; 1,2 = 1:4.

Pl. 14: Kranj – Stritarjeva ul. 8. 3–5 bronze; 1,2 pottery. Scale 3–5 = 1:2; 1,2 = 1:4.

T. 15: Kranj – Gorenja Sava (1), brez podrobnejših podatkov o najdišču (2–5). 1,5 železo; 4 bron; 2,3 keramika. M. 1,4,5 = 1:2; 2,3 = 1:4.

Pl. 15: Kranj – Gorenja Sava (1), exact location unknown (2–5). 1,5 iron; 4 bronze; 2,3 pottery. Scale 1,4,5 = 1:2; 2,3 = 1:4.

T. 16: Stražišče – Stara šola (1–4), Stražišče – Šempetrski park (5), Stanežiče (6,7). 2–7 bron; 1 železo in bron. M. = 1:2.
Pl. 16: Stražišče – Stara šola (1–4), Stražišče – Šempetrski park (5), Stanežiče (6,7). 2–7 bronze; 1 iron and bronze. Scale = 1:2.